

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

GILBERT RYLE VE JOHN R. SEARLE'ÜN ZİHİN FELSEFELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Fatma ÇEKİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIRIM

Çankırı - 2019

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

GILBERT RYLE VE JOHN R. SEARLE'ÜN ZİHİN FELSEFELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Fatma ÇEKİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIRIM

Çankırı - 2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Bilimsel Etik Bildirimi ..... **iii**
Tez Kabul ve Onay ..... **iv**
Önsöz ..... **v**
Özet ..... **vi**
Abstract ..... **vii**
Kısaltmalar ..... **viii**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM 1: ZİHİN FELSEFESİNDEKİ YAKLAŞIMLAR **4**
1.1. Düalizm (İkicilik) 4
1.1.1. Töz Düalizmi (Substanz Düalizm) 5
1.1.2. Nitelik Düalizm 6
1.1.3. Kartezyen Düalizm 6
1.1.4. Platonik Düalizm 7
1.2. Materyalizm (Maddecilik) 7
1.2.1. İndirgemeci Materyalizm (Özdeşlik Kuramı) 9
1.2.2. Elemeci-Eleyici Materyalizm (Eliminative Materyalizm) 9
1.3. Davranışçılık 9
1.4. İşlevselcilik 11
1.5. Bilinç ve Zihin-Beden Problemi 12
1.5.1. Sokrates ve Platon 18
1.5.2. Aristoteles 20
1.5.3. Kindi 21
1.5.4. İbn Sina 21
1.5.5. Descartes 22
1.5.6. Spinoza 26
1.5.7. Leibniz 27

BÖLÜM 2: GILBERT RYLE'IN ZİHİN FELSEFESİ **29**
2.1. Gilbert Ryle ve Dil Üzerine Düşünceleri 29

Sayfa

2.2. Gilbert Ryle'a Göre Bilinç 31
2.3. Descartes'ın Söylencesi: Resmi Öğreti 36
2.4. Kategori Yanlışı 39
2.5. Gilbert Ryle'ın Zihin-Beden Problemine Çözümü, Düalizm ve Materyalizm Eleştirisi 45

BÖLÜM 3 : JOHN R. SEARLE'ÜN ZİHİN FELSEFESİ 53
3.1. John R. Searle ve Dil Üzerine Düşünceleri 53
3.2. Çin Odası Argümanı 57
3.3. John Searle'e Göre Bilinç 62
3.4. John R. Searle'ün Zihin-Beden Problemine Çözümü, Düalizm ve Materyalizm Eleştirisi 68

BÖLÜM 4 : GILBERT RYLE ve JOHN R. SEARLE'ÜN ZİHİN FELSEFELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI 80
4.1. Dil Üzerine Düşünceleri 80
4.2. Bilinç Üzerine Düşünceleri 82
4.3. Zihin-Beden Problemi Üzerine Düşünceleri 83

SONUÇ 88

KAYNAKÇA 93
ÖZGEÇMİŞ 97

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım "Gilbert Ryle ve John R. Searle'ün Zihin Felsefelerinin Karşılaştırılması" adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

10/ 07 / 2019

Fatma ÇEKİM

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Fatma Çekim tarafından hazırlanan *Gilbert Ryle ve John R. Searle'ün Zihin Felsefelerinin Karşılaştırılması* başlıklı bu çalışma, *10.07.2019* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Felsefe* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Başkan	: Prof. Dr. İlhan YILDIZ	İmza: ……..
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIRIM	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Ceyhun Akın CENGİZ	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN
Enstitü Müdürü V.

ÖNSÖZ

Gilbert Ryle ve John R. Searle'ün Zihin Felsefelerinin Karşılaştırılması konusu, özellikle bilinç üzerine yapılan çalışmalar ve yapay zekâ alanındaki gelişmelerin giderek önem kazanması zihin felsefesine olan ilgiyi daha da artırmış bulunmaktadır. Bu anlamda bu iki filozofun zihin felsefesindeki görüşleri, klasik dönemde yaygın olan görüşlerden farklılık göstermektedir; özellikle bilinç ve zihin-beden problemine yaklaşımları üzerinde durulmaya değere bulunmuştur.

Bilinç ve zihin-beden problemine yönelik tartışmalar geçmişten günümüze kadar devam eden ve hâlâ önemini koruyan bir problem olmaktadır. Her dönemde bu problemlere farklı çözüm önerileri getirilmiştir. Çalışmamızda ele aldığımız Gilbert Ryle ve John R. Searle'ün çözüm önerisi ise diğer filozofların görüşlerinden farklıdır. Diğer görüşler bir şekilde geleneksel anlamda yaygın olan yaklaşımlara (düalizm ve materyalizme) bağlanmaktadır. Bu filozoflar mevcut tartışmalardan farklı olarak; gelecek zihin felsefesi tartışmaları açısından önemli yol gösterici fikirler beyan etmektedirler.

Bu çalışmanın hazırlanmasında ve tashihinde her zaman yanımda olan, yardımlarını esirgemeyen çok kıymetli hocam *Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIRIM*'a; tezin her aşamasında desteğini esirgemeyen, *Enes Kılıç*'a ve eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma ve sevdiklerime teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan kıymetli babam *Nurettin Çekim*'e, anneme, kardeşlerime ve tüm aileme şükranlarımı sunarım.

10/ 07/ 2019

Fatma ÇEKİM

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Gilbert Ryle ve John R. Searle'ün Zihin Felsefelerinin Karşılaştırılması
Tezin Yazarı : Fatma ÇEKİM
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIRIM
Anabilim Dalı: Felsefe
Bilim Dalı : -
Kabul Tarihi : 10.07.2019
Sayfa Sayısı : 11 Sayfa (ön kısım) + 96 Sayfa (tez) + 1 Sayfa (özgeçmiş)
Tarih boyunca en çok merak edilen ve tartışılan konuların başında insanın kendi varlığına dair merakı gelmiştir. İnsanın varoluşunu anlama çabası, yine insanın kendi zihnindedir. Bu bağlamda en çok karşılaştığımız problem ise zihin-beden problemidir. Zihin ve beden, düalizmin iddia ettiği gibi iki farklı tözden mi meydana gelir yoksa materyalizmin iddia ettiği gibi tek bir töze indirgenebilir mi? Bu sorular geçmişten günümüze kadar tartışılan ve günümüze tartışılagelen cevabı bulanamamış önemli sorulardır. Bu probleme çözüm bulmak isteyen önemli filozoflar vardır. Bu önemli filozoflardan ikisi Gilbert Ryle ve John R. Searle'dür. Bu çalışmada temel amaç; çağdaş zihin felsefesinde, İngiliz filozof Gilbert Ryle ve Amerikan filozof John Searle'ün zihin felsefesindeki görüşlerini ele alarak, iki filozofun görüşlerini karşılaştırmaktır. Bunu yaparken de Ryle ve Searle'ün bilinç üzerine görüşlerini, bilinç için yapmış oldukları tanımlamaları, zihin-beden problemine bakış açılarını ve bu probleme bulmuş oldukları çözüm önerilerini ele alınacaktır. Dahası, onların dil üzerine görüşlerini, düalizm ve materyalizm yaklaşımlarına karşı bakış açılarını, bu yaklaşımlara yapmış oldukları eleştirileri ele alıp tüm bu değerlendirmeler ışığında iki filozof arasındaki benzerlikler ve farlılıklar üzerinde durulacaktır.
Anahtar Kelimeler: Bilinç, John R. Searle, Gilbert Ryle, Biyolojik doğalcılık, Zihin-Beden Problem

Çankırı Karatekin University Graduate School of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Comparison of Gilbert Ryle's and John R. Searle's Philosophy of Mind	
Author	**:** Fatma ÇEKİM
Supervisor	**:** Assist. Prof. Mustafa YILDIRIM
Department	**:** Philosophy
Sub-field	**: -**
Date	**:** 10.07.2019

In tops of the most curious and debated issues throughout history has been the curiosity of one's own existence. The effort to understand the existence of the human is in the mind of the human again. Problem we face the most in this context is the mind-body problem. Does the mind and body consist of two different substances as dualism claims, or can it be reduced to one substance as materialism claims? These questions are important questions that have not been answered and have been discussed from past to present. There are important philosophers who want to find solutions to this problem. Two of these important philosophers are Gilbert Ryle and John R. Searle.

The main purpose of this study; in contemporary philosophy of mind, as handle views in mind philosophy the British philosopher Gilbert Ryle and American philosopher John Searle's is to compare the views of two philosophers. In doing so, we will consider Ryle and Searle's views on consciousness, their definitions for consciousness, their perspectives on the mind-body problem, and their solutions to this problem. Morever, addressing their views on language, their perspectives against dualism and materialism approaches and their criticism of these approaches, in the light of all these considerations, we will focus on the similarities and differences between the two philosophers.

Keywords: Consciousness, John R. Searle, Gilbert Ryle, Biological naturalism, Mind-Body Problem

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
çev.	Çeviri
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı
vd.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzerleri

GİRİŞ

İnsanın her şeyden önce anlamaya ve anlamlandırmaya çalıştığı ilk şey kendisinin var oluşudur. Bu anlamlandırma edimine ilk olarak başladığımız yer ise kendi zihnimizdir. Sosyal birer varlık olarak kendimizi, içinde bulunduğumuz dünyadan soyutlayamayız, doğal olarak kendi varlığımız ile dış dünya arasındaki etkileşim hep merak edilen bir konudur. Haliyle, zihnimiz ile bedenimiz arasındaki ilişki her dönemde merak edilmiş ve tartışılmıştır, bu tartışmalar sonucunda zihin-beden problemi ortaya çıkmıştır.

Zihin-beden problemine insanlık tarihi boyunca birçok farklı yaklaşım getirilmiştir, klasik dönem dediğimiz dönemde geleneksel olarak kabul görülen yaklaşım, zihnin bedenden ayrı bir cevher olduğu yönündedir. Bu fikir birçok dinsel inançla örtüştüğü için uzun süre kabul görülen bir fikir olarak varlığını sürdürmüştür. Fakat son yıllarda özellikle bilimsel gelişmelerin hız kazanması, modern bilim ve teknolojideki ilerlemeler, nörobilimdeki gelişmeler zihin problemine geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak yeni yaklaşımların gelişmesine neden olmuştur.

Klasik dönemde bu problemlerle ilgilendiği gibi, çağdaş felsefesinin önemli alanlarından biri olan zihin felsefesi de zihnin mahiyeti, bilinç sorunu ve zihin-beden problemi gibi önemli zihin problemleri üzerinden ilerlemektedir. Zihin Felsefesinin bugünkü konumuna baktığımızda ise gelinmiş olunan nokta, klasik felsefede yaygın olan geleneksel yaklaşımların aksine, zihin ve bedenin iddia edildiği gibi farklı cevherler ya da farklı tözler olmadığını, aksine, aralarındaki etkileşimin savunulduğunu; zihin-beden etkileşimi, bilincin tanımı, doğası, bilincin ne olduğu gibi konularla ilgilenildiğini söyleyebiliriz.

Bu çalışmada Ryle ve Searle'ün düşüncelerinin karşılaştırmasını yaparken çalışmamızın ilk bölümünde, ilk olarak zihin felsefesindeki yaklaşımları ele alacağız. Bu yaklaşımlar çalışmamız kapsamında içeriğinin bilinmesi gereken yaklaşımlar olmaları yanı sıra; Searle ve Ryle'ın karşı çıkıp, eleştirdikleri ya da benimsedikleri yaklaşımlar olması nedeni ile anlaşılması gereken hususlardandır. Son olarak felsefe

tarihinde hemen hemen her dönemde tartışılmış bir problem olan; bilinç ve zihin-beden problemi ile devam edip bölümü sonlandıracağız.

İkinci bölümde ise Gilbert Ryle'ı ele alacağız. Ryle'ın dil üzerine görüşlerine değindikten sonra, bilinç üzerine düşüncelerine değinilecektir. Devamında Descartes'in öğretisiyle ilgili bölümü, yani 'Descartes'in söylencesi' olarak ifade edilen görüşü ele alacağız. Sonrasında, bu konuyla bağlantılı olarak, Ryle'ın, Descartes'in zihin öğretisini eleştirilirken bu öğretinin uzun yıllar benimsenmesi ve adeta bir resmi öğreti haline gelmesinden söz ettiği 'resmi öğreti' açıklamasına yer verilecektir. Bir sonraki kısımda da 'kategori yanlışı' kavramının ne olduğuna ve bu kavram ile ne anlatılmak istediğine bakılacaktır. Son olarak da Ryle'ın zihin-beden problemine önermiş olduğu çözümü, düalizm ve materyalizm eleştirisini ele alınacaktır.

Çalışmamızın üçüncü bölümde ise John Searle'ün dil üzerine görüşleri ile başlanacaktır. Searle felsefi çalışmalarına ilk olarak dil felsefesi ile başlamıştır. Dil felsefesindeki çalışmaları, yine bu alanda önemli filozoflardan olan Austin'in, yani hocasının fikirlerinden etkilenmesi ve Austin'in söz edimleri kuramı üzerine söylemiş olduklarıdır. Daha sonra da Searle'ün zihin felsefesinde yapay zekâ argümanına karşı bir eleştiri niteliği taşıyan ve oldukça ses getirmiş olan düşünce deneyi yani Çin odası argümanı ile devam edilecektir. Onun yapay zekâ teorisine karşı geliştirmiş olduğu Çin odası argümanı ya da daha doğrusu düşünce deneyi ile ne ifade etmek istediğine bakacağız. Devamında Searle'ün bilinç üzerine düşünceleri ile devam edilecektir. Son olarak da Searle'ün zihin-beden problemine çözümünü, düalizm- ve materyalizm eleştirisi ele alınıp değerlendirilecektir.

Çalışmamızın son bölümünde ise üç bölüm çerçevesinde ayrı ayrı ele almış olduğumuz bilinç, dil, zihin-beden problemi, düalizm ve materyalizm üzerine söylemleri ile Gilbert Ryle ve John Searle'ün düşüncelerinin karşılaştırmasını yapıp çalışmamız sonlandırılmıştır.

Tüm bunları yaparken de temel amacımız çağdaş felsefenin öne çıkan alanlarından, zihin felsefesinde Gilbert Ryle ve John Searle'ün düşüncelerinin karşılaştırmasını yapmak, benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaktır.

BÖLÜM 1

ZİHİN FELSEFESİNDEKİ YAKLAŞIMLAR

1.1. Düalizm (İkicilik)

Zihin-beden problemi için önemli olan yaklaşımlardan ilki düalizmdir. Çalışmamızda ele aldığımız iki ismin de eleştirdiği önemli yaklaşımlardan biridir. Var olan her şeyin beden (madde) ve zihin (ruh) olmak üzere birbirinden temelde farklı, birbirine indirgenemez iki tözden oluşmuş olduğunu savunan bu görüşe düalizm (ikicilik) denir.[1]

Düalizme göre, zihinsel işlevler fiziksel olmayan şeylerden oluşmalıdır, çünkü ikisi aynı kategoride ele alınamaz. Kategori söz konusu olunca Ryle, bu kısımla bağlantılı 'kategori yanlışı' kavramında çok açık ve net ifadeler kullanmıştır. Bu konuyu daha sonra ayrıntılarıyla açıklanacaktır. Düalizme geri dönecek olursak, bu yaklaşımla ilgili olarak yukarıdaki tanımı esas alıp ilk olarak şu çıkarsamada bulunabilir: Bizim zihinsel etkinliklerimizin kaynağı sadece beyin değildir. Çünkü düalizm varlığı iki farklı töz olarak ele alır ve beyin maddi bir şeydir, bedenle bütündür, bunun yerine maddi olmayan, ama insanda bulunan bir şey olmalıdır. Bu şey ise tüm bu ifade edilenlerden de anlayacağımız gibi felsefe tarihi için önemli bir kavram olan 'ruh' kavramı olmalıdır. Düalizm söz konusu olunca en önemli isimlerden olan ve düşünceleri düalizmle özdeşleşen isim olarak Descartes karşımıza çıkmaktadır. Descartes başlangıçta iki farklı tözden söz eder, ayrıca onun zihin-beden üzerine söyledikleri şüphesiz felsefe tarihinde ses getiren, önemli açıklamalardan olmuştur ayrıca diğer farklı görüşler gibi onun bu konudaki görüşleri de çokça eleştirilmiştir.

Düalizm, bir anlamda zihin felsefesinin de başlangıcıdır diyebiliriz. Çünkü bu yaklaşımın ortaya koyduğu tanımlar felsefe tarihi için önemli bir problem olan zihin-beden problemine yol açmıştır. Zihinsel olan bir şeyin, fiziksel olandan tamamen farklı bir şey olduğu varsayımı, bu ikisi arasındaki ilişkinin, etkileşimin nasıl

[1] Erdinç Sayan, "Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, sayı:19, 2012, s. 41.

meydana geldiği sorusuna yol açmıştır ve bu durum ise diğer zihin felsefesi yaklaşımlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.[2]

Bu açıklamalar, yaklaşımları ele alırken neden düalizm ile başladığımızı açıklar durumdadır. Biz düalizmin, savunduğu düşünceyi gerektiği gibi anlarsak zihin felsefesinin devamındaki sorunları ve tartışmaları daha iyi anlaşılır. Düalizm günümüzde etkisini tamamen kaybetmiş bir düşünce sistemi gibi gelebilir; fakat tam olarak öyle değildir, hâlâ yer yer tartışılan bir düşünce sistemidir. Şöyle ki; düalizm birçok dini inanca temel oluşturmakla birlikte, birçok dinde de yer alan ruhun ölümsüzlüğü fikri düalizm ile uyum içindedir, birbiriyle paralellik göstermektedir. Dini inançlarla arasındaki bu paralellik, onun uzun yıllar kabul görülen baskın bir görüş olmasında ve uzun yıllar boyu sahip olduğu bu pozisyonunu korumasında etkili olmuştur.[3]

1.1.1. Töz Düalizmi (Substanz Düalizm)

Düalizmin bir alt dalı olan töz düalizmi, düalizmin alt dalları içinde en çok bilinen, üzerinde tartışılan ve en yaygın olanıdır. Töz düalizmin temel düşüncesi, insanın fiziksel ve fiziksel olmayan ruh olmak üzere iki ayrı tözün birleşiminden oluşmasıdır. Bilince ve deneyime sahip olan insan bedenle değil, ruhla özdeştir. Yaşam boyu, ruh ve beden birbirine bağlıdır ve beraber var olmaya devam ederek birbirini etkilerler. Bu etkileşim ölüm anına kadar devam eder, ölümden sonra beden yok olsa da ruh beden olmadan da var olmaya devam eder. Bu görüş, daha öncede belirttiğimiz gibi, birçok dinin temelini oluşturan düşünce olmasının yanı sıra ilkçağda ’da ruhun ölümsüzlüğü üzerine Sokrates ve Platon’un açıklaması ile benzer yöndedir.[4]

Ayrıca bu tözün ayırt edici diğer bir özelliği ve iddiası da, her zihnin fiziksel olmayan seçik bir şey, fiziksel olmayan tözün bölünmez bir paketi, geçici olarak bağlanabileceği herhangi bir fiziksel cisimden bağımsız bir kimlik taşıyan bir şey

[2] Mehtap Beyaz, *Monizm ve Düalizme Karşı Biyolojik Doğalcılık: John Searle*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2014, s. 19.
[3] Beyaz, a.g.e., s. 19.
[4] Beyaz, a.g.e., s. 19.

olduğudur. Bu ifadeler yukarıda tözün tanımına tekabül eden sözlerle aynı doğrultuda ifadelerdir özellikle bağımsız olması yönündeki söylemle. Bu görüşe göre, zihinsel durumlar ve etkinliklerin özel karakterleri, kendi varlık durumlarından ve fiziksel olmayan bu eşsiz tözün etkinliklerinden kaynaklanır.[5] Düalizmin ruhun maddeden, yani bedenden ayrı olduğu görüşü, ulaşılan en eski felsefi metinler içinde, dayandırılan en eski filozof olarak Platon karşımıza çıkmaktadır bu da düalizmin geçmişi için önemli bir ayrıntıdır.[6]

1.1.2. Nitelik Düalizm

Nitelik düalizminin temel savı, fiziksel beynin ötesinde başka hiçbir tözün bulunmamasına rağmen, beynin başka hiçbir fiziksel nesnede bulunmayan bir dizi özel niteliği olduğudur ve bu özel nitelikler fiziksel değildir.[7] Bu niteliklere örnek olarak bir mavi duyumunu ya da bir baş ağrısını edinme niteliği gibi örnekleri verebiliriz. Yani bunlar fiziksel kavramlara indirgenemeyecek niteliklerdir.[8]

1.1.3. Kartezyen Düalizm

Düalizmin bir diğer alt dalı olan ve töz düalizm kadar yaygın olan diğer bir alt dal ise kartezyen düalizmdir. Kartezyen düalizm söz konusu olunca karşımıza çıkan en önemli isimlerden biri Descartes'tır. Kartezyen düalizmde de, insan, bölünemez ve materyal olmayan ruhla bir ve aynıdır. Descartes'e göre; gerçeklik iki temel töze ayrılır: uzamlı olmak ve maddi olmak. Maddi olmanın temel özelliği uzayda yayılımlı olmasıdır, maddenin bir uzunluğu, genişliği, yayılımı vardır, bu madde bir konumu işgal eder. Uzamlı olması ise bir konumunun olmamasıdır, temel özelliği 'düşünme' etkinliği olan bir tözdür.[9] Peki, düşünceden kastı nedir? Bir de ona bakalım. Descartes'in düşünmeden anladığı şey bizim anladığımız anlamda sadece

[5] Paul M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, (Çev: Saffet Murat Tura), Alfa Yayınları, İstanbul 2012, s. 12.
[6] Merve Koyuncu, *Çağdaş Zihin Felsefesinde Yapay Zekâ Tartışmaları-Turing Testi ve Yaklaşımları*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2015, s. 29.
[7] Beyaz, a.g.e., s. 24; Churchland, a.g.e., s. 16.
[8] Churchland, a.g.e., s. 17.
[9] Churchland, a.g.e., s. 12-13.

muhakeme etme, düşünme değildir, aynı zamanda duygusal durumlardır; anlama, şüphe etme, istekli olma vb. Descartes, var olmanın şartı olarak düşünmeyi gösterir.[10]

> *"Felsefi bilinç kuramları kuşkusuz en ünlüsü olan ve daha çok Kartezyen ikicilik diye bilinen etkileşimcilik, ilk olarak Rene Descartes (1596-1650) tarafından ileri sürülmüştür. Descartes, insan bilgisinin doğasını, şüpheye yer bırakmayacak bir biçimde (özellikle de mutlak kesinlikte) bildiğimiz herhangi bir şeyin var olup olmadığını incelerken kendi bilinç kuramına ulaşmıştır.*
>
> *Bizzat Descartes, kendisinin düşünen bir şey, yani bir "zihin" veya "ruh "tan başka bir şey olmadığını ifade etmiştir. Zihinsel alanın veya bilincin tözü, düşünce ve deneyimdir."*[11]

Descartes gerçekliği iki temel töze ayırıp, özelliklerine göre açıklamıştır. Kendi bilinç kuramına ulaşırken kendisini düşünen varlık olarak zihin ya da ruhtan başka bir şey olmadığını belirtmiştir.

1.1.4. Platonik Düalizm

İlkçağ Yunan filozofu Platon da, Descartes gibi düalizmin önemli isimlerindendir. Platon, töz düalizmindeki mevcut fikirler gibi, ruhun bedenin ölümünden sonra da var olmaya devam edeceğini ve ruhun bedenle bir olup dünyaya gelmeden önce de var olduğunu kabul etmiştir.[12] Ayrıca onun ruh üzerine söyledikleri de; birçok konuda felsefesinden etkilendiği hocası Sokrates'in düşünceleriyle paraleldir. Zihin-beden problemiyle ilgili bölümde Platon'un ruh üzerine düşüncelerine daha detaylı bir şekilde değineceğiz.

1.2. Materyalizm (Maddecilik)

Zihin felsefesinde ele aldığımız yaklaşımlar içerisinde düalizm kadar bilinmesi gereken bir diğer yaklaşım ise materyalizmdir. Materyalizm var olan her şeyin

[10] Beyaz, a.g.e., s. 21.
[11] Antti Revonsuo, *Bilinç Öznelliğim Bilimi*, (Çev: Selim Değirmenci), Küre Yayınları, İstanbul 2016, ss. 42-43.
[12] Beyaz, a.g.e., s. 20.

madde olduğunu kabul eden düşünce sistemdir. Materyalizm tarihsel olarak madde ya da materyal konumu olan, yer kaplayan anlamlarına gelmektedir. Ancak metafiziksel varlıkların da olduğu bilindiğinden, günümüzde genellikle materyalizm yerine fizikalizm de tercih edilen bir terimdir.[13] Zihin-beden problemi bağlamında ele alınan materyalizm asıl şeklini yirminci yüzyılda almıştır. Yirminci yüzyıl ve sonrası için materyalizm yani maddecilik zihin-beden özdeşliği anlamına gelmektedir.[14] Düalizmin aksine, materyalizm zihin-beden özdeşliğini kabul eder, zihin ve bedenin farklı tözler olduğu fikrini kabul etmez. Materyalizm var olan her şeyin maddesel olduğu fikrine dayalı olarak temellendirilmiştir, doğa bilimlerine sırtını yaslayarak zihin felsefesinde uzun süre hâkim olmuş bir görüştür.[15] Materyalizm bazı yerlerde karşımıza 'monizm' olarak da çıkmaktadır.

Monizm ise; zihin-beden problemi söz konusu olunca monizm (tekçilik)'de düalizme karşıt düşünce olması nedeni ile önemlidir. Günlük hayatımızda da bir şeyi anlatmak istediğimiz zaman, anlatmak istediğimiz o şeyin karşıtı ile ifade ettiğimizde anlatmak istediğimizin daha iyi anlaşıldığını görebiliriz; zihin-beden problemi söz konusu olunca da monizm bir anlamda düalizmin tam tersidir.

Zihin ve beden söz konusu olunca herkesin zihnin ve bedenin farklı tözlerden meydana geldiğini kabul etmediğini bekleyemeyiz; aynı durum var olan her şeyin maddeden oluştuğunu söyleyen materyalizm içinde geçerlidir. Birçok felsefeci zihin dediğimiz şeyin beynin (daha doğrusu, beynin bazı kısımları veya davranışlarının ya da fonksiyonlarının) dışında bir şey olmadığını düşünür. Bu görüşe göre, var olan her şey tek bir tözden, maddeden yapılmıştır. Böyle bir görüşe "monizm" diyoruz, daha doğrusu "materyalist monizm" ya da kısaca "materyalizm".[16]

Tanımında da ifade edildiği gibi; monizm, düalizmin aksine, bütün bir evreni açıklarken her şeyi tek bir töze, tek bir ilkeye dayandırarak açıklamaya çalışır. Monizm, zihin ve bedeni ayrı ayrı töz olmasına karşın, tek bir töz olarak ele alır.

[13] Beyaz, a.g.e., s. 25.
[14] Şeref Günday, *Zihin Felsefesi*, Asa Kitapevi, Bursa 2003, ss. 81-82.
[15] Mehtap Doğan, "Bilincin Doğasına Yönelik Beş Temel Yaklaşımın Bir Değerlendirmesi", *MetaZihin: Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2018a, s. 29.
[16] Sayan, a.g.m., ss. 41-42.

1.2.1 İndirgemeci Materyalizm (Özdeşlik Kuramı)

İndirgemeci materyalizmin, özdeşlik kuramı olarak da bilinmektedir. En anlaşılır materyalist zihin kuramıdır. Bu kuramdaki temel iddia ise; zihinsel durumlarımızın beynin fiziksel durumları olduğudur yani bütün zihinsel durumlar, beyindeki merkezi sinir sistemindeki bir fiziksel durum tipiyle sayı olarak aynıdır.[17] Bu kuram, çalışmamız kapsamında ele aldığımız filozoflarca değerlendirilip, eleştirilmiş olması nedeniyle önemli kuramlardandır.

1.2.2. Elemeci-Eleyici Materyalizm (Eliminative Materyalizm)

Materyalizmin bir alt dalı olan eleyici materyalizm göre; *"bizim, insan davranışlarını zihin durumları ve süreçleri bakımından anlamamızı ve ilgili zihin kavramlarını bilimsel psikolojiden elememiz, ayırmamız gerektiğini savunan görüş, düşünce sistemidir."*[18] Kabul görülen yaygın inanışın aksine, gerçekte inançlar, istekler, korkular gibi şeyler yoktur. Eleyici materyalizmi desteklemek için kullanılan bir diğer görüş ise, halk psikolojisinin, bütün olanaklarıyla basit ve yanlış olduğu kabul eden bir görüştür.[19] Halk psikolojisi kavramı ya da teorisi ise; gözlemlenebilen davranışlar ile gözlenemeyen zihin arasındaki bağlantıdan bahseden, aslında hepimizin günlük kullandığı tabirlerden oluşan ilkel psikoloji teorisidir.[20] Materyalizmin önemli bir alt dalını oluşturan eleyici materyalizm, çalışmamız kapsamında ele aldığımız Ryle ve John Searle'ün eleştirdiği diğer bir yaklaşımdır.

1.3. Davranışçılık

Bu yaklaşımın en önemli temsilcilerinden biri olarak Ryle'ın karşımıza çıkması nedeni ile konunun bütünlüğü adına düalizm ve materyalizm kadar önemli bir yaklaşımdır. Zihin felsefesinde önemli yaklaşımlardan biri olan davranışçılık, zihin durumlarının gözlemlenebilen davranışlarla ya da davranışsal durumlarla eşdeğer olduğunu savunan görüştür. Ayrıca bu görüşe göre zihin durumlarının içinde

[17] Churchland, a.g.e., s. 41.
[18] Beyaz, a.g.e., s. 28.
[19] John R. Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, (Çev: Muhittin Macit), Litera Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 21.
[20] Beyaz, a.g.e., s. 28.

bulunmak, bu durumu davranışlarla bir şekilde dışa vurmaktır. Bu yaklaşıma göre bizim için önemli olan içinde bulunduğumuz zihin durumlarını davranışlarımızla bir şekilde dışa vurmaktır.[21]

> *"En katı ve en anlaşılır haliyle felsefi davranışçılık, zihinsel bir durum hakkındaki herhangi bir önermenin, söz konusu kişinin şu, bu veya başka bir gözlenebilir durumda olması halinde ortaya çıkacak olan gözlenebilir davranış hakkındaki uzun ve karmaşık bir önermeye hiçbir anlam kaybına uğramadan çevrilebileceğini ileri sürer."*[22]

Bu açıklamalardan yola çıkarak davranışçılığın gözleme, olgusallığa, davranışa dayalı olduğu sonucuna varırız. Felsefi davranışçılık, düalizme karşı gelişen yaklaşımlardan biridir. Bunun yanı sıra, felsefi sorunların, dilsel karışıklıklar sonucunda gelişmesi ve bu karışıklığın, dilin analiziyle aşılabileceğine dair görüşün önem kazanması felsefi davranışçılığı etkileyen gelişmelerdendir. Gilbert Ryle'ın bu yaklaşımın önemli temsilcilerinden biri olduğunu söyledik. Burada dikkatimizi çeken kısım Ryle'ın bu akımı benimsemesi ve bu akımın da dil çözümlemeleri üzerine yoğunlaşmasıdır. Ryle bu çözümleme yolu ile zihinsel kavramları analiz ederek felsefi problemleri çözmeye çalışmıştır.[23]

Davranışçılığa göre; zihin halleri insanların gözlemlenebilir davranışlarına ve davranış eğilimlerine indirgenebilir. Bir örnek ile ifade etmek gerekirse, bir ağrı çekmek demek; oflamak, yüzünü buruşturmak, ağlamak, ağrı kesici almak, doktora gitmek, etrafındakilerle gülüp eğlenmemek vb. davranış ve davranış eğilimleri sergilemek demektir. Yani o an yaşadığımız zihinsel durumlarımızın davranış ve eylemlerimize yansımasıdır. Bu yaklaşımı benimseyen en önemli filozoflar, daha öncede ifade ettiğimiz gibi başta Gilbert Ryle olmak üzere R. Carnap, Carl G. Hempel gibi isimlerdir.[24]

[21] Beyaz, a.g.e., s. 29.
[22] Churchland, a.g.e., s. 36.
[23] Koyuncu, a.g.e., s. 33.
[24] Sayan, a.g.m., s. 45.

Çalışmamız kapsamında ele aldığımız filozoflardan birinin de Ryle olması nedeniyle, bu yaklaşım da bizim için önem arz etmektedir. Felsefi davranışçılık, ilerleyen bölümlerde yer yer değinmeye devam edeceğimiz önemli bir yaklaşımdır.

1.4. İşlevselcilik

İşlevselcilik; bir zihinsel durumu ya da eylemi, o durum yapan şeyin sergilediği işlevsel rol olduğunu iddia eden, zihinsel durumları işlevsel durumlar kabul eden ve neden-sonuç ilişkileriyle açıklamaya çalışan yaklaşımdır.[25] Davranışçılıktan sonra önemli olan ve davranışçılık yaklaşımı ile benzerliği olan bir diğer yaklaşım da işlevselciliktir. Ayrıca işlevselcilik yaklaşımında da analitik davranışçılık gibi, zihin ya da bedenin birbirinden tamamen ayrı ve farklı varlıklar olduğu fikri kabul edilmemektedir. Adından da anlaşıldığı gibi zihni bir işlev olarak görmektedir.[26]

> *"Bu görüş okura davranışçılığı anımsatabilir. Gerçekten de bu görüş davranışçılığın mirasçısıdır, ancak iki kuram arasında bir temel fark bulunur. Davranışçının her zihinsel durum tipini yalnızca evrensel veri ve davranışsal sonuç bakımından tanımlamayı ummasına rağmen, işlevselci bunun olanağını yadsır."*[27]

İşlevselcilik bir anlamda görev, hedef, amaç, yapması ve yapılması gereken şey anlamında da kullanılmıştır. Örneğin bir termostatın işlevi odanın sıcaklığını ayarlamaktadır. Kendisine yüklenen girdiye göre, oda soğuk olduğunda ısıtıp, sıcak olduğu zaman otomatik olarak kapanması gibi. Bu örnekten de anlaşıldığı gibi termostatın işlevsel olarak yapılması gereken, görevi ve amacı bellidir.[28]

> *"İşlevselciler zihnin bir input-output organizasyonu meselesi olduğunu söylerler. Onlara göre zihin çok karmaşık bir bilgisayar programıdır, bir software'dir. O software bizim beynimizde çalıştırılıyor (run ediliyor). Beyin ise hardware 'dir. Beynin input-output organizasyonu zihne*

[25] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 672.
[26] Beyaz, a.g.e., s. 31.
[27] Churchland, a.g.e., s. 57.
[28] Beyaz, a.g.e., s. 31.

karşılık gelen programı çalıştırmaya elverişli olduğu için beynimiz bir zihne ev sahipliği yapar. Ama ortada bir zihin olması için zihin dediğimiz programı (software'i) sadece beyin dediğimiz organda çalıştırmak şart değildir. Örneğin bir mekanik ya da hidrolik sistem insan beyni kadar karmaşık ve sofistike ise, o sistemde de zihin programı çalıştırıldığında sistemde zihin var demektir. Yani işlevselcilere göre zihin olabilmesi için beyinde gördüğümüz spesifik nöro-biyolojik yapıların olması şart değildir."[29]

Çalışmamızda ele aldığımız konun bütünlüğü adına, zihin felsefesindeki yaklaşımlar içerisinde bilmemiz gerekenler yaklaşımlar kısaca ele alınıp değerlendirilmiştir. Ryle ve Searle'ün düşüncelerine geçmeden önce bilinç ve zihin-beden problemi ele alınacaktır. Ryle ve Searle'ün düşüncelerini ele alırken genel olarak bu problemler çerçevesinde değerlendireceği için bu problemlerin nasıl işlendiği felsefe tarihinden kesitlerle gösterilecektir.

1.5. Bilinç ve Zihin-Beden Problemi

Felsefe tarihinde hemen hemen her dönemde, zihin-beden problemi bilinç probleminin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bilincin yapısına dair problemi ise yirminci yüzyıla kadar çözülmeyi beklemiştir. Özellikle bu dönemlerde, bilinç problemine yoğunlaşan felsefi ve bilimsel çalışmalar neticesinde, bu problemin gizemli doğasının bir kısmı anlaşılmaya başlanmıştır. Fakat bilincin doğasına dair problemlerin tamamen ortadan kalktığını söylemek şimdilik mümkün değildir.[30]

Zihin-beden problemin merkezinde olan, zihin kavramının tanımına bakacak olursak; bir şeyin bilincinde olmak, dikkat etmek, algılamak gibi anlamlar ile karşılaşmaktayız, burada dikkatimizi çeken şey, en temel özellik olarak bilincin, zihin kavramında en temel unsur olduğudur.[31]

---

[29] Murat Arıcı, Mehtap Doğan, "Prof. Dr. Erdinç SAYAN ile Söyleşi: Zihnin Doğası Üzerine", *MetaZihin: Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2018, s. 86.

[30] Eyüp Süzgün, *John Searle'ün Bilinç Teorisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 8.

[31] Vedat Çelebi, "Gilbert Ryle'ın Düalizm Eleştirisi ve Kategori Hatası Saptaması", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Sayı: 3, 2015, s. 140.

Zihin ile arasındaki bağlantının daha iyi anlaşılmasına adına bilincin farklı tanımlarına değinilecektir. Searle'e göre, bilinç en genel ifadesinde günlük dilde uyanık olma anlamında kullanılır ve koma, baygınlık, uyku durumu, sarhoşluk, anestezi gibi durumlar dışındaki durumlarımız bilinçli durumlar olarak ifade edilir.[32] Ayrıca bilinç, insanı dış dünyada, çevresindeki birçok şeyden ayıran şeydir.[33]

> *"Bilinç olgusu salt fen bilimlerinin kaynaklarına dayanan kapsamlı natüralizmin önündeki en büyük engeldir. Bilincin varlığı, evrenin fiziksel tanımının, zenginliğine ve açıklayıcı gücüne rağmen, gerçeğin yalnızca bir parçası olduğunu ve fizik ve kimya her şeyi açıklıyor olsaydı doğa düzeninin çok daha az içinden çıkılmaz olacağını işaret ediyor gibi görünmektedir. Bu problemin ciddiye alınması ve olası sonuçların değerlendirilmesi, bütünüyle natüralist bir dünya resminin ortaya çıkarılmasına karşı tehdit oluşturur. Öte yandan uygulanabilir başka alternatifler düşünmek de oldukça zordur."*[34]

Bilinç için kullanılan bir diğer tanım ise; bilincin sahip olduğu tarihsel, psikolojik, felsefi ve kavramsal temeller bir kenara bırakıldığında, günlük dilde bilinç, uyanıklık hali, uyaranlara tepki verme yeteneği, farkındalık, farkında olma ya da dikkat gibi pratik ifadelere denk gelmektedir. Fakat zihnin sahip olduğu zor ve karmaşık yapı, bilincin tanımının da kesin ve net ifadelerle ortaya çıkmasına engel olmuştur. Böyle farklı tanımların olması bu söylemi temellendirmektedir. Diğer bir yanda da deneysel bilinç çalışmaları bilinçlilik ve bilinçsizlik durumlarının farklarına odaklanmaktadır ve bu alandaki gözlemlemeler koma halindeki hastaların bilinçlilik düzeylerini, gelişmiş beyin görüntüleme teknikleriyle ölçmektedir. Bunun yanı sıra, uyanık bir hastanın genel anestezi ile uyutulması anında meydana gelen değişiklikleri de saptamaya çalışmaktadır. Fakat bu durumlardan farklı olarak bilincin kaybedilmesi, beyindeki bir düğmenin açık konumdan kapalı konuma getirilmesiyle meydana geldiğini gösteren bir kanıta şimdilik ulaşılamamıştır. Çünkü bilinci

[32] Beyaz, a.g.e., s. 45.
[33] Jerome A. Schaffer, *Zihin Felsefesi Açısından Bilinç Ruh ve Ötesi*, (Çev: Turan Koç), İz Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 23.
[34] Thomas Nagel, *Zihin ve Evren*, (Çev: Özge Çağlar Aksoy), Jaguar Kitap, İstanbul 2015, s. 43.

incelemek, beyin ve davranış arasındaki ilişkinin ya da nöronlar arasındaki ilişkinin açıklanmasından daha fazlasını gerektirmektedir. Zaten bilinç, kendi varlığımızın, varoluşumuzun doğasına yönelik derin bir problemdir.[35]

Bilinç, içsel yaşantı, içebakış ya da içsel gözlem olarak kullanılmaktadır. İçsel gözlem olarak kullanımına İslam döneminden vereceğimiz örnek ise; dönemin en etkin düşünürlerinden ilki olan Muhasibi, aynı zamanda bilinç hallerini, akıl, düşünce ve arzu gibi konuları Kur'an bağlamında sistemli olarak incelemiş ilk düşünürdür. Ona göre, insanın içsel yaşantısını anlamak için belli uyaranlara verdiği tepkilere bakılmalıdır. Daha açık bir ifade ile dış gözlemden hareketle içsel yaşantılar öğrenilebilir. Bu nedenle, onun insan davranışlarını anlamak ve yorumlamak için en sık kullandığı yöntem gözlem yöntemidir.[36] Bu kullanımda dikkatimizi çekecek husus zihinsel süreçlerin insan davranışları ile olan bağlantısıdır yani dış gözlemlerden ve ya davranışlardan hareketle, içsel yaşantıyı öğrenmektir.

Özellikle zihin-beden problemi söz konusu olunca, iç gözlem, dış gözlem kadar önem arz eder. Çünkü en çok tartışılan hususlardan biri de; bedensel eylemlerimizin zihin tarafından yönlendirilip yönlendirilmediği sorusudur, bu doğrultuda dış gözlemden hareketle iç yaşantının öğrenilmesi ifadesi önemlidir. Ayrıca süreklilik arz eden bir diğer tartışma ise zihnin tıpkı ruh kavramı gibi fiziksel olup olmadığı hususudur.[37]

Her şeyden önce insanın özel bir varlık olması ve kendisini, özel olarak görmesi, insanda bağımsız bir varlık olma ve aynı zaman da kendi kararlarını kendisi alan bir aktör olduğu hissini veren bir 'ben bilinci', kendi kendisinin bilincinde oluşuyla yakından ilgilidir. Her insan, ilk olarak ben, kişi, özne ya da birey olmaya çalışır.[38] Bilinç için belirtilecek başka bir nokta ise birinci ve üçüncü şahıs izahıdır şöyle ki:

[35] Doğan (2018a), ss. 23-24.
[36] Sevde Düzgüner, "Ruh-Beden ve İnsan-Aşkın Varlık İlişkisine Yönelik Psikolojik Yaklaşımın Tarihi Serüveni", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt-Sayı: 45, 2013, s. 258.
[37] Mehmet Tahça, *Felsefî Açıdan Yapay Zekâ*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Muğla, Mayıs 2009, s. 4.
[38] Robert Zimmer, *Felsefî Akıl Oyunları*, (Çev. Sema Özgün), Profil Kitap Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 50.

"Bilinç konusunda yirmi beş yüzyıldır öne sürülmüş olan çeşitli görüş ve kuramları yakından inceleyecek olursak, bunların iki ana kalıba girdiklerini görürüz. İlki, birinci şahıs izahı (fist person account) diyebileceğimiz bir izah tarzıdır, ki bu, bir kimsenin kendi durumunda işlerin nasıl gittiğini göz önünde bulundurmaktan elde edilmiş bir izah oluyor. Öteki ise üçüncü şahıs izahı (third person account)'dır; bu da başka birisinin, şu veya bu şeklide bilinçli olduğu zaman işlerin nasıl olduğuna dikkat etmeden elde edilen bir izah şeklidir."[39]

Tüm bu hususlara ek olarak yukarıda bilinç için söylenen birkaç ifadeyi, tanımı ele aldık bu birkaç tanımda bile tam anlamıyla bir benzerlik söz konusu değildir, öyle ki bilinç için sayısız tanımdan ve yorumdan söz edebilir. Bu kadar çok tanımın olması, daha doğrusu net bir tanımının olmaması, daha önce de ifade ettiğimiz gibi bilincin zor bir probleme dönmesinde en önemli etkenlerden biri oluşturmaktadır, bir yerde bir netlik yoksa ve ne kadar çok belirsizlikler varsa orada o kadar karmaşıklık olacaktır. Bazı düşünürlere göre bilinci esasen gizemli hale getiren bir diğer etken de dinsel inançlardır şöyle ki:

"Dinsel inanışlarda ve idealist felsefede hala yaşamaya devam eden eskiçağ kanıtlarına göre, insan organizmasının içinde faal ruh olarak adlandırılan doğaüstü bir kuvvet vardır. Onun düşüncelerimizin, duygularımızın ve arzularımızın aracı ve nedeni olduğuna inanılır. Bilinci esasen gizemli hale getiren bu kanılar doğal görüngülere, toplumsal yaşama ve insanın asıl özüne dair incelemeler için her zaman bir engel oluşturmuşlardır. Bu nedenle bilincin özünü kavramaya yönelik bu bilinemezci iddialar, tıpkı boğulan bir adamın kendisini saçlarından yukarı çekme arzusu kadar nafile bir çabadır."[40]

Bilinç ve beyin arasındaki ilişki zor bir konudur, özellikle bilinç söz konusu olunca bilincin beyindeki işleyişi çok meşakkatli ve net olmayan bir mevzudur. Bilinç problemi gibi zor olan bir diğer problem ise zihin-beden problemidir.

[39] Schaffer, a.g.e., s. 31.
[40] Aleksandr Spirkin, *Felsefenin Temelleri*, (Çev: Erki Kıroğlu), Yazılama Yayınevi, İstanbul 2016, ss. 117-118.

Klasik felsefede karşımıza çıkan ruh-beden problemine yönelik tartışma ve öneriler, zihin felsefesinde zihin-beden problemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze zihin-beden problemine pek çok çözüm önerisi getirilmiştir. Birçok çözüm önerisine rağmen bu problemi oldukça karmaşık, zor ve çözülemez olarak görenler de vardır.

Bilincin net bir tanımının olmayışı ve doğasına yönelik tartışmalar, zihin-beden probleminin geçmişten günümüze kadar çözülemeyen zor bir problem olmasındaki önemli faktörlerin başında gelmektedir.

> *"Zihin-beden problemini ciddi anlamda zorlaştıran şey bilinçtir. Söz konusu problemle ilgili mevcut tartışmaların bilinç konusuna pek eğilmemesinin ya da açıkça yanlış anlamasının nedeni olarak belki de bu zorluk gösterilebilir. Son dönemlerdeki indirgemeci coşku dalgası, zihin olgusuyla ve zihinsel kavramlarla ilgili çeşitli materyalizm, psikofiziksel özdeşlik ya da indirgeme olasılıklarını açıklamak için farklı analizler üretilmiştir."*[41]

Bu probleme farklı bir açıdan baktığımızda geleneksel anlamda zihin-beden sorunu son derece kendine özgü bir biçim almıştır. Bir yandan psikolojik durumlar, diğer bir yandan bedenin ve merkezi sinir sisteminin nörofizyolojik durumları arasındaki ilişki sorunu, bir kuramın kültürel bakımdan yerleşmiş, bir x-kuramının ontolojisi ile başka bir kuramın deneysel psikolojisinin zorlu bir süreç içinde kurmaya çalıştığı insanın nörofizyolojik etkinliği hakkındaki genel kuramın ontolojisi arasındaki ilişkiyle ilgili bir sorun haline gelmiştir.[42]

Zihin-beden probleminin tarihsel sürecine baktığımızda, ruh-beden ayrımı olarak değerlendirildiği görülmektedir. Günümüzde ise ruhun yerine daha çok zihin kavramı kullanılmaktadır. Bu ayrıma ilişkin temel tartışma ise, insanın zihin ve

[41] Nagel, a.g.e., s. 145.
[42] Paul M. Churchland, *Bilimsel Gerçeklik ve Zihnin Esnekliği*, (Çev: Ekrem Berkay Ersöz), Alfa Bilim Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 146.

beden olmak üzere iki ayrı tözden meydana geldiği düşüncesidir.[43] Bu problem kapsamında bizi ilgilendiren asıl kısım düalizmin bu problemi çözmede ne kadar yeterli olduğudur. Gerek John R. Searle gerekse Gilbert Ryle bu noktada düalizmi yetersiz bulmuşlardır. Özellikle Ryle, kartezyen düalizmi eleştirmiştir ve insan zihninin, bedenden ayrı bir kategoride değil de; bedenimiz yardımıyla eylemlerimizde, davranışlarımızda kendini belli eden bir eğilim olarak anlaşılması gerektiğini savunulmaktadır.

> *"Ruh-beden probleminden, vücutla zihnin ilişkisinden kaynaklanan problem anlaşılır. Gerçeğin tamamen iki formu söz konusu mudur veya bu iki form birbiriyle gerecekten özdeş midir? İnsan evinin efendisi kimdir, ruh mu yoksa beden midir? Birbirleri üzerinde ne tarz bir etkileri vardır? İki görüşün de çok derinde yatan bir birliğin ifadesi midir yoksa zihin tamamıyla bedensel fonksiyonlara mı dayandırılmalıdır? Her ikisi de düalizm (ki beden ve ruh esas itibariyle ayrıdır görüşünü savunur) ve monizm (ki ruh ve bedenin özdeşliğini savunur) konusuna ilişkin, önemli ve bir o kadar esaslı görüşler olarak hala takip edilmektedir."*[44]

Zihin-beden probleminde, özellikle geleneksel zihin felsefesinde, düalizm ve materyalizm zihin felsefeleri olmak üzere iki geniş alana yayılmıştır. Ayrıca deneysel psikoloji tarihi incelendiğinde çağdaş psikolojiye damga vuran bilişsel psikoloji ve davranışçılık ekollerinin, zihin-beden problemine çözüm arayan on yedinci yüzyıl filozoflarının büyük ölçüde bu ekol ve yaklaşımlardan etkilendiği görülmektedir. Bu filozofların ve çağdaş psikoloji ekolleri arasında şaşırtıcı benzerlikler vardır, bir anlamda onları buraya yönlendiren de bu benzerliklerdir. Bu ekollerden davranışçılık yaklaşımı başta olmak üzere beraberinde bilişsel yaklaşımın adeta düalistlerin zihin-beden ayrımından, bunların farklı tözler olarak ele alınmasından yola çıkarak konularını belirlemiş gibidirler. Davranışçılık, fiziksel ve mekanik

[43] Vedat Çelebi (2015), s. 140.
[44] Zimmer, a.g.e., s. 191.

ilkelere uygun olarak beden ve ona bağlı davranışlara odaklanmışken, bilişsel yaklaşım zihinsel süreçlere odaklanmıştır.[45]

Son olarak birkaç filozofun ruh-beden problemine dair görüşlerini kısaca ele alıp bu bölümü bitireceğiz. Bu problemin her dönemde tartışılmış olduğunu görmek adına; her dönemden birkaç filozofun görüşleri değerlendirilecektir. İlk olarak İlk Çağ filozoflarından Platon ve onun hocası Sokrates'in ruh-beden söylemi ile başlayacağız.

1.5.1. Sokrates ve Platon

Bilindiği gibi Platon felsefesinin özünü ve temel düşüncelerinin birçoğunu kendi hocası olan Sokrates'in düşünceleri üzerine inşa etmiştir. Zihin-beden problemini onlar açısından ele aldığımızda ruh-beden problemi dememiz daha doğu olacaktır.

Zihni tamamen beyinden ibaret olarak ele alırsak, karşımıza şu soru çıkar; ölümlü olan insan öldüğünde onun bir parçası olan beyin de onunla birlikte ölür ve çürüyüp yok olur. Bu durum ruh-beden bütünlüğüne inanan biri için katılması zor bir fikirdir. Onlara göre ölümden sonra bedenimiz çürüyüp yok olsa da, zihnimiz (Platon ve Sokrates için ruhumuz) bir şekilde yaşamaya devam eder ve ruh, beden gibi hiçbir zaman yok olmaz. Çünkü onlara göre beden ve zihin (ya da ruh) özleri bakımında farklıdırlar, beden çürüyüp yok olsa da ruha bir şey olmaz. Bunu şuna benzetebiliriz; iki farklı ürün düşünün, birinin malzemesi daha farklıdır ve onu yere attığın zaman dağılıp yok olmaz ama diğerinin yapısı farklıdır ve onu yer attığın zaman, diğerinin aksine dağılıp yok olur. Söz konusu filozoflar için ruh-beden uyumunu da böyle düşünebiliriz. Bu konuda en kapsamlı eserlerden olan Platon'un *Phaidon: Ruh Üzerine* diyaloğu bu konu için en kapsamlı ve açıklayıcı eserlerden biridir ve bu eserden bir kesitle devam edelim:

> *"Çünkü nesneler var oldukları sürece hep özsel niteliklerin şekline sahip olmak zorundadır. Sözgelişi kar doğası gereği soğuktur, bu nedenle kar*

[45] Banu Tavat, "Deneysel Psikoloji Tarihi Çerçevesinde Beden-Zihin Probleminin Çağdaş Psikoloji Ekollerine Etkisi Üzerine Bir Tartışma", *Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Dergisi,* Cilt: 7, Sayı: 26, 1991, s. 41.

olarak sıcağı kabul edemeyecektir. Sıcak kendisine yaklaştığında ya geri çekilecek ya da orayı terk edecektir. Aynı şekilde bedende bulunduğunda onu canlı kılan, ona yaşamı götüren ruh da yaşamın karşıtını, yani asla kabul etmeyecektir. O halde ruh bazen ölümlü bazen ölümsüz değil, her zaman ölümsüzdür; çünkü ölümsüz olmak ruhun özsel niteliğidir."[46]

Yukarıdaki pasajda da ifade edildiği gibi, ruhun ölümü kabul etmesi söz konusu değildir, yani bedene ölüm gelince ruh yok olmaya karşı olarak bedeni terk eder, yaşamaya devam eder.

Platon'a göre ruh insanın ahlâkı ve ruhî özünü tanımlar.[47] Ayrıca Platon'a göre ruh bedenden önce vardır ve beden yok olduğunda, yani bedenden sonra da var olacaktır. Ruhun, bedenle birleşmesi onun idealar âleminden yeryüzüne inmesidir. Ona göre ruhun ölümsüzlüğünün bir sonucu olarak ruh göçü, başka bir ifade ile ruhun, başka bir bedende tekrar var olması mümkündür.[48]

"Sokrates ruhun ölümsüz olduğunu gösterdikten sonra, onun kalıcı da olduğunu göstererek temellendirmeyi tamamlar: Bir nesnenin bir karşıtı kabul edilmesinin iki yolu vardır; "bozulmak" ya da "uzaklaşmak." Bu durumda bir insan öldüğünde, önce canlı olan şey ya bozularak ölecek ya da oradan uzaklaşacaktır. Yukarıda özsel nitelikleri açısından bozulmadan söz edilemeyeceği, bu nedenle ruhun da ölümü kabul edemeyeceği söylendi. Ölümsüz olan bozulmaz olduğuna göre, ruh da bozulmazdır. Ruhun bozulmaz olması, onun kalıcı olduğu anlamına gelir(106E). Öyleyse ölüm bir insana yaklaştığında, ölümlü olan yan, yani beden ölecek, ölümsüz ve bozulmaz olan yan, yani ruh oradan uzaklaşmak suretiyle sağlam kalacaktır. Ruh ölümden ve bozuluştan pay almayacağına göre, ölüm ve bozuluş onda bulunamayacak, ona katılamayacaktır; demek ki ruh ölümsüz ve kalıcıdır."[49]

---

[46] Platon, *Phaidon: Ruh Üzerine*, (Çev: Nazile Kalaycı), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 23.
[47] Zimmer, a.g.e., s. 192.
[48] Mehtap Doğan, "İbn Sina Metafiziğinde Nefs-Beden Düalizmi Üzerine Bir Zihin Felsefesi Değerlendirmesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 49, 2018c, s. 166.
[49] Platon, a.g.e., s. 23-24.

Son olarak Platon'un ruhun ezelden beri var olduğu ve onun ruh göçü görüşüyle bağlantılı olan kısmı da ele alıp, onun zihin (ruh)-beden üzerine görüşlerini sonlandırıp bir diğer filozofun görüşleriyle devam edeceğiz.

> *"Platon'un epistemolojideki yaklaşımına göre öğrenmek; bu dünyaya gelmeden önce sahip olduğumuz bilgileri yeniden hatırlamaktan ibarettir. Platon bunu, ruhun ezeli olarak var olmasıyla ve önceden öğrendiği bilgileri unutsa da ilerde sahip olduğu yeni bedenlerle buluşunca hatırlamasıyla açıklar. Platon bu ve diğer bazı argümanlarla, ruhun ezelden beri var olan bir cevher olduğunu ispat etmeye çalışır."*[50]

1.5.2. Aristoteles

Felsefe ve bilim tarihi için önemli bir diğer filozof ise Aristoteles'tir. Ona göre, ruh, bedenin yaşam ilkesi, bedene yüklenmiş yaşam kodudur, ancak beden ölünce o da onunla birlikte ölür, yok olur. Ancak buna karşın ruhu, düşünmenin etkin prensibi olarak sonsuz ve ölümsüz olarak görür.[51]

Aristoteles, diğer filozoflardan, özellikle de Platon'dan farklı bir ruh kuramı geliştirmiştir. Aristoteles, Platon'da görülen ruh ve beden ayrılığını ortadan kaldırmaya çalışır. Onunla özdeşmiş olan, madde-form ilişkisi burada da karşımıza çıkmaktadır. Aristoteles, madde-form ilişkisini; ruh-beden ilişkisine de uygulayarak ruh ve bedeni birbirine bağımlı kılar. Böylece nasıl ki ruh bedensiz olamayacaksa, beden de ruhsuz olamayacaktır.[52]

Aristoteles'e göre, kendisinden önceki filozoflar, ruhun bedenle olan ilişkisini yeterince açıklığa kavuşturamamıştır. Ona göre, kendisinden önceki filozofların bir kısmı, ruhu bedenden ayıran ve beden olmadan da ruhun, tek başına, bir hayat

---

[50] Caner Taslaman, "Bedenin ve Ruhun İki Ayrı Cevher Olup Olmadığına Sorununa Karşı Teolojik Agnostik Tavır", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 33, 2007, s. 42.
[51] Zimmer, a.g.e., s. 192.
[52] Mustafa Kaya, "Aristoteles'in Ruh Anlayışı", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 18, 2014, s. 92.

sürebilen bir varlık olduğunu kabul ediyordu. Ancak, Aristoteles'e göre, ruh, bedenden önce var olmadığı gibi, bedenden bağımsız bir hayatta yaşayamamaktadır. Çünkü ruh, bedene aşkın değil, aksine, bedene içkin olan ve ruhun her türlü eyleminin de sebep olan, ilk fiildir.[53]

1.5.3. Kindi

Zihin-beden problemi söz konusu olunca, Kindi, zihin ve bedenin ayrı ontolojik statülerde bulunduğunu düşünür. Bu düşüncesiyle bağlantılı olarak, genel olarak düalistlerin karşılaştığı bir problem olan, iki farklı konumda bulunan zihin ve bedenin nasıl etkileşime girebildiği problemidir. Bu soruyla hemen hemen herkesin ilgilendiği gibi, Kindi de ilgilenmiştir. Bununla bağlantılı olarak o, 'fiziksel nedensellik yasası'nın dışında ona ek 'zihinsel nedensellik yasası'nı koymuştur. Zihinsel nedensellik, fiziksel âlemin dışında gerçekleştiği sürece metafizik açıdan önem arz etmemektedir, bu yüzden de âlemin ontolojik yapısının gösterilmesi gerekir. Ona göre âlem fiziksel olarak 'ay altı âlem ve ay üstü âlem' olarak ikiye ayrılır ve bu fiziksel âlemin dışında maddi olmayan gerçekliğin bulunduğu bir ontolojik düzlem vardır. İşte zihinsel nedenselliğin gerçekleştiği yer fiziksel âlemin dışındaki bu düzlemdir.[54]

1.5.4. İbn Sina

Ruh-beden probleminde İbn Sina, ruhun ölümden sonra başka bir bedende tekrar dünyaya geldiği fikrini kabul etmez. Ruha ezeli bir varlık atfeden, diğer düşünürlerin aksine, ruhun bedenle birleşiminden önce, yani ruhun bedene girmeden önce de varoluşunu kabul etmemektedir. Ruhun ölümsüzlüğü konusunda, Platonik bir yaklaşım benimsemekte ve ruhun içinde bulunduğu bedenin ölümünden sonra da var olmaya devam edeceği fikrini benimsemektedir.[55]

---

[53] Fazıl Derbeder, *Platon ve Aristoteles'te Ruh Beden Problemi ve Karşılaştırılması*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2007, s. 62.
[54] Ebubekir Alan, "Kindi'de Zihin-Beden Etkileşiminin İmkânı", *MetaZihin: Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2018, s. 57.
[55] Doğan (2018c), s. 166.

İbn Sina'nın ruh üzerine düşüncesini bir yaklaşıma dâhil etmek gerekirse, bu yaklaşım düalist yaklaşım içinde, töz düalizmi olur. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi bu yaklaşımın temel tezi, insanın fiziksel olmayan ruh ve fiziksel beden olmak üzere iki yarı tözün birleşiminden oluşmasıdır. Bilinç ve deneyimlere sahip olan insan bedenle değil, ruhla özdeştir.[56]

1.5.5. Descartes

Zihin-beden problemi söz konusu olunca, özellikle de düşünceleri düalizmle bağlantılı olmasından dolayı zihin felsefesindeki en önemli filozoflardan biri de Descartes'tır. Çünkü onunla birlikte zihin-beden problemi üzerine daha çok düşünülmeye başlanmıştır. Öyle ki, Descartes, çalışmamızda karşılaştırma bağlamında ele aldığımız Searle ve Ryle'ın düşüncelerini ele aldığı ve düşüncelerinin üzerine eleştiriler yaptığı önemli bir filozoflardandır.

O, madde ve ruhun oluşturduğu düalizmi açık ve kesin bir şekilde ifade etmiştir. Ruhu ve bedeni iki ayrı töz olarak ele almış ve bunları kesin bir şekilde birbirinden ayırmıştır ve ruhu düşünen tözle, bedeni ise maddi bir tözle ilişkilendirmiştir.[57] Descartes için zihin ve beden ayrı yapılarda tözlerdir. Çünkü onun felsefesine göre beden maddeseldir, biçimseldir, boyutları olan algılanan hissedilen bir şeydir, zihin ise bunun tam tersidir: biçimsel değildir, boyutu yoktur, yani ruhsaldır. Zihin-beden problemi söz konusu olduğunda onun için söyleyebileceğimiz en genel anlamda şu ifadeler olur; zihin ve beden yapısal olarak birbirinden farklıdır, zihni fiziksel dünyadan, bedenden ayrı tutar. Ona göre zihni ya da ruhu duyularımızla algılayamayız ikisi de farklı şeyler olmasına karşın birbirlerine bağımlı birbirinden kopamayacak türden şeyler değildirler, şöyle ki:

> *"Tüm özü ya da doğası düşünmekten başka bir şey olmayan ve varolmak için herhangi bir yere gereksinimi olmayan, herhangi maddesel bir şeye bağımlı olmayan bir töz olduğumu anladım. Öyle ki bu ben yani kendisiyle neysem o olduğum ruh, bedenden tümüyle ayrıdır, hatta*

[56] Doğan (2018c), ss. 177-178.
[57] Zimmer, a.g.e., s. 192.

bedenden daha kolay tanınır ve beden olmadığında bile o kendisi olmaktan çıkmaz."[58]

Descartes'ın zihin ve bedeni birbirinden tamamen ayrı iki töz olarak ele alınması biraz eksik ve yetersiz bulunmuştur. Çünkü iki farklı yapıya sahip töz nasıl oluyor da birbirini etkileyebiliyor? Descartes'ın açıklamasının eksik ve yetersiz görüldüğü husus, bu soruyu tam olarak, tatmin edici bir şekilde cevaplayamamış olmasıdır.

"Descartes, zihin ve bedeni iki ayrı töz olarak tanımlar. Buna göre, zihin cisme ait hiçbir nitelikten pay almaz. Çünkü o, doğası gereği hiçbir şekilde bölünemez. Fakat cisimli ve yayımlı olan şeylerde ise bunun tam tersi olur. Dolayısıyla beden her zaman bölünebilir. Zira beden biçimi ve boyutları olan bir varlıktır. Oysa zihnin biçimi ve boyutu olmadığı gibi yer de işgal etmemektedir."[59]

Descartes'ın töz ikiciliğine yapılan eleştirilerin yanı sıra, bu akıl yürütmenin içindeki kopukluğun nasıl olduğuna ve bu kopukluğun ilk olarak kim tarafından fark edildiğine bakalım.

"Descartes'a göre, ruh ile cisim birbirinden bağımsız varlıklar olduklarından, bunlardan her biri ötekisi olmaksızın da var olabilir. Şurası açık ve inkâr edilemez bir hususdur ki, bazı cisimlerin- sözgelimi taşlar, göller- gerçekten ruhsuz var olduklarını kabul etmekte Descartes, en azından, hatalı değildir. Descartes bizzat (insan dışındaki) hayvanlarında (keza) ruhsuz cisimlerin örnekleri olduklarına inanıyordu. Bazıları bu hususta ondan ayrılmış ve onun, ruhların bedensiz var olabilecekleri şeklindeki tezi konusunda anlaşmazlıklar çıkmıştır.

Descartes'ın izahında önemli bir açık bulunmaktadır. Ruhun özünün bilince sahip bir şey, bedenin özünün ise yer kaplayan başka bir şey olması olgusundan, ruhla bedenin iki ayrı varlık olduğu sonucu çıkmaz.

[58] Rene Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşmalar*, (Çev: Hasan İlhan), Alter Yayıncılık, Ankara 2009, ss. 39-40.
[59] Abdullah Durakoğlu, Volkan Ay, "Descartes ve Searle'de Zihin Problemi", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, Sayı: 13, 2012, s. 188.

Bir ve aynı şeyin bu iki özelliğe birlikte sahip olması ihtimali, yani hem düşünen bir şey, hem de tam o anda yer kaplayan bir şey olması ihtimali neden reddedilmektedir? Kocalığın özü, yani belirgin özelliği evli erkek olmaktır ve babalığın özü de çocuk sahibi olmaktır; ne var ki, bir ve aynı kişi hem bir koca hem de bir baba olabilir (ve tabii bunlardan diğeri olmaksızın, sadece biri de olabilir). Descartes'ın akıl yürütmesindeki bu kopukluk ilk kez Descartes'ın takipçisi olan Spinoza tarafından görülür."[60]

Descartes, bedenin doğası gereği bölünebilir olduğunu; ama zihnin bölünemez olduğunu belirtiyor. Tüm zihin tüm bedenle birleşmiştir; ancak birbirinden çok farklıdır. Çünkü bedenden bir parça eksildiğinde ruhtan bir şey eksilmez; ruh hep aynı kalır, çünkü ruh soyuttur. İşte bu iki farklılık olmadan ikisinin de varlığı eksik kalır, hatta beden ruh olmadan bir hiçtir, ruh olmadan beden bir cesettir, bedene can veren asıl şey ruhtur. Bundan dolayı ikisinin ayrılığı söz konusu olamaz, bir bütün içinde var olmak için birbirini tamamlarlar.[61] Onun bu kısmınla ilgili olarak kendi söylemini de doğrudan aktaralım:

"Tüm zihnim, tüm bedenimle birleşmiş görünebilir ama ayağım, kolum ya da bedenimin herhangi bir azası kesilse, bilirim ki zihnimden hiçbir şey eksilmez. İsteme, duyularla algılama, anlama ve benzeri yetiler zihnin birer parçası değildir, çünkü isteyen de duyularla algılayan da anlayan da bir ve aynı zihindir. Öte yandan bir bedeni olan ya da yer kaplayan bir şeyi zihinsel olarak parçalarına ayırmadan düşünemem, bu yüzden de o şeyin bölünebileceğini anlarım. Bir tek bu bile bana zihnin bedenden tamamen ayrı olduğunu öğretmeye yeter, şimdilik bu konuda başka sebeplerden haberdar olmasam bile."[62]

Yukarıdaki açıklamadan sonra şu soruyu sorabiliriz; Descartes zihin ve beden arasındaki bağlantının farkında ise, bu kadar eleştirildiği husus nedir? Descartes,

[60] Jerome A. Shaffer, *Zihin Felsefesi*, (Çev: Turan Koç), İz Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 60-61.
[61] Levent Bayraktar, "Modern Töz Metafiziğinde Descartes'in Ruh ve Beden Düalizmi", *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2015, s. 7.
[62] Rene Descartes, *Metafizik Üzerine Düşünceler*, (Çev: Çiğdem Dürüşken), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2000, s. 185.

zihin-beden arasındaki bağlantının farkındadır, ancak onun özellikle Searle ve Ryle tarafından eleştirildiği nokta şudur: Yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi, Descartes, zihin ve beden arasındaki bağlantının farkında olmasına rağmen, ikisini birbirinden ayırıp, farklı tözler olarak ele almış olmasıdır. Ryle'ın deyişi ile Descartes zihnin ve bedeni yanlış kategorize etmiştir. Ayrıca Descartes, zihin ve bedeni iki farklı töz olarak ele almasına rağmen, bu denli farklı olan iki töz arasındaki bağlantıyı tam ve doyurucu bir şekilde açıklayamamıştır. Descartes'ın zihin-beden problemi üzerine yapmış olduğu açıklamalar, aynı zaman da onu zorunlu olarak zihin ve beden arasındaki ilişkiyi açıklamaya yöneltmiştir. Söz konusu açıklaması ise şudur:

> *"Descartes'a göre zihin ve beden ayrı olmalarına karşın, etkileşim içindedirler. Eğer ruh bedenle etkileşimde, başka deyişle ilişki içinde olmasaydı, bedende meydana gelen duygulanımlardan habersiz olurdu. Ruh bedenle ilişki içinde olsa da, bu, beyinle doğrudan ve diğer organlarla dolaylı olarak ortaya çıkar. Descartes'ın kısırdöngü olan bu düalizmi zihin-beden etkileşimi konusunda bir sorun oluşturmuş, kendisini zorunlu olarak bir ruh beden ilişkisini açıklamaya yöneltmiştir. Descartes, ruhun bedenle olan ilişkisini beyindeki kozalaksı bez sayesinde kurduğunu belirtmek suretiyle bu sorundan kurtulmaya çalışmıştır. Ona göre bu bez, ruhun bedendeki başlıca merkezidir ve ruh, fonksiyonlarını bedende yerine getirebilmek için doğrudan bu bezi kullanır. Ruhta oluşan değişimler, bu bezin hareketlerine de sirayet ederek, onu büyük çapta değişikliğe uğratabilir."* [63]

İnsan zihnini, felsefi ve bilimsel açıdan ele alan birçok kitapta, düalizme karşı materyalist anlayışın ön plana çıkışı, beyin hakkında artan bilgimize bağlanmaktadır. Ancak materyalizmin de tam ve doyurucu bir açıklama yaptığı söylenemez. Bu yaklaşım çok önemli bazı hususların gözden kaçmasına neden olmaktadır. Öyle ki, en ünlü düalist Descartes bile beynin zihinsel olaylardaki etkisinin farkındadır.

[63] İlyas Altuner, "Kartezyen Düalizm ve Ruhun Kavramsal Değişimi*", Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 4,* 2013, s. 62.

Descartes, bunu açıklarken de beyindeki küçük bir kozalaksı, epifiz bezi sayesinde, beden ve ruh ilişkisinin kurulduğunu düşünüyordu.[64]

1.5.6. Spinoza

Felsefe tarihindeki önemli isimlerden olan Spinoza, zihin-beden problemi söz konusu olunca, Descartes'in aksine, düalist bir bakış açısından uzak kalmıştır. O, düalizme karşı, monizmi savunmuştur.[65] Zihin-beden problemine tek varlık görüşü, tek bir töz çerçevesinde çözüm bulmaya çalışmıştır. Spinoza'nın zihin-beden problemi hakkındaki görüşü 'Nötral Monizm'dir. Bu görüş şu iddiaları savunur:

> *"Bu görüşe göre "maddi" dediğimiz nesneler ve olaylar da, "zihinsel" dediğimiz nesneler ve olaylar da ortak kaynaklıdır. Görünüşte farklı olan bu iki alan aslında "nötral" yani ne maddi ne de zihinsel olan bir tözün farklı "görüntüleri"dir. Yani evreni oluşturan varlık temelinde ne maddi ne de zihinseldir; farklı bakış açılarımıza göre bize bedensel ya da zihinsel olarak görünür."*[66]

Bu görüş şu açıdan da önemlidir; kendisi bu görüşü ile ne zihni çok ön plana çıkartmıştır ne de bedeni. Yani zihin ve bedenden birinin diğerine üstünlüğü söz konusu değildir. Onun için, zihnin beden üzerinde nasıl etkili olduğu ya da hangisinin daha önde olduğu, daha işlevsel olduğu gibi bir ayrım yoktur. Zaten bu ayrıma değinmiş olsaydı bunlardan birinin daha baskın, daha etkin olduğunu vurgulardı ve bu da onu savunduğu görüşten uzaklaştırırdı.

Spinoza'nın *Ethica'da* ifade etmiş olduğu gibi, zihindeki bir hareket bedende de zorunlu bir harekettir.[67] Zihindeki bir hareket ya da oluşum bedende de ona karşılık gelecek bir oluşumu ortaya çıkartacaktır. İkisi arasında bu yönde bir bağlantı vardır. Yukarıda da birçok yerde ifade etmek istediğimiz de aslında budur. Bunu bir örnek ile açıklamaya çalışalım; örneğin bir acı ya da sevinç hissi durumunda zihinde oluşan

[64] Taslaman, a.g.e., s. 45.
[65] Zimmer, a.g.e., s. 192.
[66] Sayan, a.g.e., s. 42.
[67] Spinoza, *Ethica,* (Çev: Hilmi Ziya Ülken), Dost Kitapevi Yayınları, Ankara 2011, s. 133.

etki, bedende de kendini gösterecektir; yani ruh-beden ikilisi arasında bir paralellik, benzerlik, etkileşim söz konusudur.

1.5.7.Leibniz

Onun felsefesinde, Tanrı'nın önceden kurmuş olduğu ahenk mevcuttur, yani her şey bir uyum, nizam, düzen içindedir. Bizim için önemli olan zihin-beden problemi bağlamındaki görüşüdür. Ruh ve bedenin yan yana paralel ve bağımsız olarak varlığını sürdürdüğünü saptayarak, bunların birbiri üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını savunmuştur.[68] Diğer düşünürlerden farklı olarak, Leibniz, ruh-beden ikilisini; ne tek bir töz olarak ne de iki farklı töz olarak ele almıştır. O, zihin-beden arasındaki etkileşimin önceden kurulmuş 'uyum, düzen, nizam' olduğunu ifade edilmektedir.

> *"Leibniz'in görüşüne göre ise Tanrı'nın evrenin başlangıcında kurduğu uyum sistemi sayesinde, birbirinden bağımsız olan zihin ve beden arasında da uyum olmaktadır. Zihinsel olaylar ile maddesel olaylar birbirine paralel ilerlemektedir."*[69]

Buraya kadar söylediklerimizi toparlayalım; zihin-beden konusunda henüz genel bir düşüncede uzlaşılmış değildir. Düalizm, zihin-beden probleminde, zihni ve bedeni farklı töz olarak ele almıştır. Düşüncesi düalizmle örtüşen en önemli filozoflardan biri olarak da Descartes karşımıza çıkmaktadır. Daha sonra ise, karşımıza düalizmin aksine, her şeyin tek bir tözden meydana geldiğini savunan monizm (tekçilik) ve materyalizm (maddecilik) çıkmaktadır. Bu akımı benimseyenlere göre, zihin ve beden birbirine bağlı, etkileşim halinde bir ve tek bir tözden meydana gelmiştir. En başından beri ifade etmek istediğimiz zihin felsefesinde zihin-beden probleminin büyük önem arz ettiğidir. Tarih boyunca insanoğlu bu problemle uğraşmıştır, ruh konusu özellikle merak edilen bir konudur, hâlâ da öyle olmaya devam etmektedir.

---

[68] Zimmer, a.g.e., s. 193.

[69] G. Wilhelm Leibniz, *Monadoloji*, (Çev: Suut Kemal Yetkin), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, s. 18.

Günümüzde hâlâ tartışılıyor olmasının asıl sebebi, bir türlü çözülemeyen, sıkışıp kalınan düalist ve materyalist bakış açısından öteye gidememektir.[70] Zihin-beden problemi söz konusu olunca çalışmamız kapsamında bilmemiz gereken en temel şey; Ryle ve Searle'ün düalist ve materyalist bir yaklaşımdan uzak durarak zihin-beden bütünlüğünü savunmalarıdır. Bu filozoflar için bedenden bağımsız bir zihin anlayışı söz konusu değildir. İlgili bölümlerde bu düşünürlerin zihin-beden problemine bakış açılarına daha detaylı değineceğiz.

Her dönemden düşünürlerin zihin-beden üzerine düşüncelerini ele almaya çalıştık. İlkçağ döneminden özellikle Platon'un ruh anlayışı ile İslam düşünürlerin ruh anlayışı arasında birçok noktada benzerlik söz konusudur. İslam düşünürlerin ruh teorilerinde Aristoteles'ten ziyade, Platon'un çizgisinden gidildiği görülmektedir. Çünkü Platon, ruhun ilahi bir cevher olarak ezeli ve ebedi olduğunu söylerken; Aristoteles, ruhun bedenle birlikte ortaya çıktığını savunmuş ve ölümden sonra da ruhun ne olacağı konusunda açık ve kesin bir görüş belirtememiştir. Bu da İslam inancına ters düştüğü için Aristoteles'ten ziyade Platon'un çizgisinden gidilmesine neden olmuştur.[71]

Zihin felsefesinde temel yaklaşımlar içinde düalizmi ele alırken, düalizmin uzun süre kabul görülen hâkim bir görüş olduğunu ifade ettik. Bunun yanı sıra düalizmin bu kadar kabul görmesinin gerekçelerinden birinin de birçok dinin temelinde yer alan ruhun ölümsüzlüğü fikri ile düalizmin uyum içine olması olduğunu ifade ettik; yukarıda ele aldığımız her dönemden filozofların düşünceleri bu söylemimizin en açık yansımasıdır.

[70] Beyaz, a.g.e., s. 81.

[71] Arslan Toprakkaya, Emel Karakaya, "Din-Felsefe İlişkisi Bağlamında Ruh Kavramına İki Farklı Yaklaşım: İslam ve Platon Örneği", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi,* Sayı: 2, 2015, s. 45.

BÖLÜM 2
GILBERT RYLE'IN ZİHİN FELSEFESİ

2.1. Gilbert Ryle ve Dil Üzerine Düşünceleri

Çağdaş zihin felsefesinde önemli filozoflarda biri olan Gilbert Ryle, bu alandaki görüşleri ile önemini koruyan bir filozof olmaktadır. Ondan kısaca bahsetmek gerekirse:

> *"Gilbert Ryle, 18 Ağustos 1900 tarihinde İngiltere'nin Sussex eyaletinin Brighton kendinde doğdu. Babası felsefe ve astronomiyle ilgilenen biriydi. Ryle 1919'da Brighton College'dan mezun olduktan sonra, Oxford Üniversitesi'nde Queen College'da klasikleri okudu. Daha sonra, burayı bırakıp felsefe okumaya başladı ve okulu yüksek onur derecesiyle bitirdi."*[72]

Ryle, felsefe eğitiminden sonra da; *"Oxford Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde profesör olarak görev yapmaya başladı ve Aristotelian Society'nin başkanlığını ve Mind dergisinin editörlüğünü yaptı. 6 Ekim 1976 tarihinde North Yorkshire'ın Whitby kasabasında öldü."*[73]

Ona göre, felsefe tarihindeki problemlere sebep olan bir takım yanlışların önüne geçmenin, ancak kategorilerin doğasının belirlenmesiyle olanaklı olacaktır. Bunu gerçekleştirmek için de önerdiği yöntem kavramsal çözümleme yolu ile kavramlar arasındaki kategori farklılıklarının ortaya çıkarılmasıdır. Ayrıca, Ryle, dil söz konusu olunca dilin gündelik kullanım tarzları üzerinde önemle durmuştur. *Zihin Kavramı* eserinde de, klasik zihin-beden problemine, gündelik dilden hareketle çözüm aramayı denemiştir.[74]

[72] İlyas Altuner, "Gilbert Ryle'ın Zihin Kavramı", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 7, 2015, ss. 207-208.
[73] Altuner, a.g.e., ss. 207-208.
[74] S. Atakan Altınörs, *Dil Felsefesi Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2000, ss. 68-69.

Gilbert Ryle'ın 1949'da yayınlanan *The Concept of Mind (Zihin Kavramı)* en bilinen eseridir. Bu eseri, bu denli önemli kılan şey ise, iki büyük görevi yerine getirdiğinin düşünülmesidir. Bu iki görevden ilki, kartezyen ikiciliğinin, tabutuna son çiviyi çakmış görünmesidir. İkincisi ise, kendisinin de öngördüğü, ikiciliğin yerine önerip savunduğu felsefi davranışçılık öğretisidir.[75] Ayrıca, Ryle'ın bu eserinin, zihin felsefesinde bir çığır açtığı kabul edilmektedir. Çünkü bu eserle birlikte, mantıksal davranışçılık ekolünün yükseldiği ve zihin-beden ayrımına dayanan kartezyen psikolojinin çöktüğü söylenebilir. [76]

> *"Yirminci yüzyıl felsefesini en çok uğraştıran bir soru/sorun varsa, bu dil ile dünya arasındaki ilişki olmuştur. Çoğu kimse bu konuda açık seçik görüş belirtmişlerdir. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki filologlar, tarihçiler, toplumbilimciler ve filozoflar gibi metinlerle alışverişi olan herkesi dil sorunları ilgilendirir. Bu açık bir gerçektir. Bireylerin ve toplumların yaşamında dil en önemli etkendir. Onun için, dili inceleme işi yalnızca birkaç alanla sınırlı kalmaz. Gerçekte, herkes dille az çok uğraşır."*[77]

Analitik felsefede anlama ve yorumla söz konusu olunca, dil, en önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan kendisini sosyal çevreden soyutlayamaz ve bizler birer sosyal varlık olarak dış dünya ile iletişim halindeyiz; evrendeki kavramların herkesçe doğru anlaşılması adına, dil en önemli faktördür. Ryle'ın da özel dil yerine, günlük dili tercih etmesi anlam ve yorumlama adına önemli bir husustur.

Ryle, yukarıda da ifade edildiği gibi, dilin önemine dikkat çekmiş ve özel dil karşısında, gündelik dilin kullanımını; gündelik dile dayalı bir felsefe görüşü benimsemiştir. Analitik zihin felsefesinin önemli bir kısmını oluşturan, anlama ve yorumlama üzerine de aynı doğrultuda düşünceler ortaya koyar.

---

[75] Gilbert Ryle, Zihin *Kavramı*, (Çev: Sara Çelik), Doruk Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 10.
[76] Altuner (2015), s. 208.
[77] Ahmet Alkayış, "Dil ve Zihin Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 1, 2017, s. 34.

Bir şeyin daha iyi anlaşılması adına, biçimsel olarak özel bir kalıp kullanılmasından ziyade, daha yalın, daha duru ve daha açık ifadelerin kullanılması, o şeyin daha iyi anlaşılması adına önemli bir husustur. Ryle için de böyledir ve özel dil karşısında, yöntem olarak günlük dilin kullanımını benimsemiştir. Öyle ki, zihin-beden problemi gibi önemli bir problemde dahi dilsel çözümlemenin önemini vurgulamıştır. O, yöntem olarak da, dil üzerine yoğunlaşmıştır, iyi bir dil çözümlemesinin yanında, günlük dilin kullanımını da esas aldığını söyleyebiliriz.

> *"Gündelik dilin felsefesi: Analitik felsefedeki I. çözümleme geleneğince savunulmuş ideal dil anlayışına karşı çıkan akım. Post-tractatus döneminde Wittgenstein, Ryle, Austin ve Searle gibi II. kuşak çözümlemeci filozoflar tarafından geliştirilen bu akım, gündelik dildeki sözcelemlerin incelenmesinin felsefedeki geleneksel problemlerin çözümlemesinde katkıda bulunacağını ileri sürmektedir."* [78]

Ryle zihin felsefesi söz konusu olunca, öncelikle dilsel-mantıksal bir çözümleye girişir ve bu dilsel-mantıksal çözümleme yöntemini de, geleneksel zihin anlayışına karşı yıkıcı bir eleştiri yapma amacıyla uygular, buradaki hedef ise Descartes'in zihin anlayışıdır.[79] Bununla ilgili olan kısma geçmeden önce Ryle'ın bilinci nasıl ele aldığına değinilecektir.

2.2. Gilbert Ryle'a Göre Bilinç

Birinci bölümde bilincin nasıl farklı şekillerde tanımlandığını ve farklı kullanımlarına değinilmiştir. Ryle'ın bilinç üzerine düşünceleri bu kısımda ele alınıp değerlendirilecektir.

Ryle, bilinçle ilgili olarak, ilk önce bilinç kavramının günlük yaşamımızda hangi bağlamlarda kullanıldığını ele almıştır. Yani Ryle kavram ya da kavramları tartışmaya başlamadan önce bu kavramın günlük yaşamdaki kullanımından

[78] Altınörs (2000), s. 39.
[79] Sara Çelik, *Gilbert Ryle'ın Zihin Kavramı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1993, s. 2.

başlamıştır. Ryle, sonraki kısımların daha iyi anlaşılması adına bu girişin daha yararlı olacağını belirttikten sonra bilinçle ilgili şu açıklamalarda bulunur:

> *"(a)İnsanlar sık sık şu biçimde konuşurlar: "Mobilyaların yeniden düzenlenmiş olduğunun bilincindeydim." Ya da "her zaman daha az dostça davrandığının bilincindeydim." Böyle bağlamlarda, 'bilinçli' sözcüğü, 'farkına varmak', 'anlamak' ve 'keşfetmek' sözcüklerinin yerine kullanılır ve kavrayışta dikkate değer bir bulanıklığa ve bunun sonucu olarak, anlatımın iyi ifade edilmeyişine işaret eder gibi görünüyor. Mobilya bir biçimde farklı görünmektedir ama gözlemci farklılıkların ne olduğunu söyleyememektedir; ya da adamın tutumu pek çok biçimlerde yardımcı olmaktan uzaktır ama konuşmacı onları adlandıramıyor ya da nitelendiremiyor. Tam bulanıklığın ifade edilemezliği üzerine olduğu kadar, bulanıklık üzerine de felsefi olarak ilginç sorunlar olmasına karşın, 'bilinçli'nin bu kullanımı herhangi özel yetilerin, yöntemlerin ve algı kanallarının varlığını gerektirmiyor. Bu anlamda bilincinde olduğumuz şey, fiziksel bir olgu ya da birisinin durumu ile ilgili bir olgu olabilir"*[80]

İlk olarak bilinç ya da bilinçli durumlarımız için genel olarak kullanılan ifadeler ile başlanmıştır. Bu ifadeler yukarıdaki pasajda da ifade edildiği gibi, farkında olmak, keşfetmek ve anlamak gibi kullanımlardır. Ayrıca bu kullanıma ek olarak, anlama ya da algılama durumlarında belirli bir bulanıklık durumu varsa bu bulanıklık durumunda algının net olarak ifade edilemeyişinden bahsedilmiştir. Daha genel bir ifade ile bilinç ve algı terimlerinin eşanlamlı terimler olarak kullanıldığına değinilmiştir.

Yani 'mobilyaların yeniden düzenlendiğinin bilincindeyim' ve 'her zamankine göre daha dostça davrandığının bilincindeyim' gibi anlatımlarda bilinçli sözcüğü, farkında olmak, anlamak, algılamak ve keşfetmek gibi sözcüklerin yerine kullanılmaktadır. Fakat bu kullanımda algıda belli bir bulanıklık ya da algının net olarak ifade edilemeyişi de dile getirilmektedir ve bu bağlamda 'bilinç' ile 'algı' eşanlamlı olarak

[80] Ryle, a.g.e., s. 268.

kullanılmaktadır.[81] Burada bilincin tanımlanmasından kullanımıyla ilgili sorunlu yönlere değinilmiştir.

> *"(b) İnsanlar sık sık 'bilinçli' ve 'özbilinçli' kavramlarını özellikle genç bireyler tarafından sergilenen bir sıkıntıyı betimlemek için kullanılırlar; bu kişiler kendi karakter ya da zihin nitelikleriyle ilgili olarak başkalarının taşıdığı fikirler üzerine endişelidirler. Çekingenlik ve nazlılık bu bağlamda 'özbilinç'in doğal olarak sergilendiği yollardır."*[82]

Buradaki kullanımda ise, bilinçli ya da özbilinçli terimlerin kullanımının özellikle, kuşkulu, endişeli, sıkıntılı, özgüvensiz, zekâsının ve düşüncelerinin başkaları tarafından beğenilip beğenilmeyeceği, sorgulanıp sorgulanmayacağı ve kendinden kuşkulu kişilerin, özellikle gençlerin sergilediği sıkıntıları dile getirmek için kullanıldığı söylenmektedir. Aslında bilincin bu kullanımıyla bizlerde günlük hayatımızda sık sık karşılarız. Başka bir kullanımı ile devam edecek olursak:

> *"c) Kendisinin bilincinde (self-conscious)daha genel bir anlamda, bireyin kendi karakter ya da zihinsel özelliklerine dikkat edebilecek bir aşamaya ulaştığını belirtmek için de kullanılmaktadır. Söz gelimi bir çocuk aritmetikten hoşlandığını, ya da arkadaşlarının takılmalarına daha az kızmaya başladığını farkettiği zaman en geniş anlamda kendi kendisinin bilincinde olmaya başlamıştır denebilir. Bu kullanım "yaşama sanatı" ya da etik açıdan önem taşımaktadır.*
>
> *"Bilinçaltı", "bilinçdışı" gibi Freudçu terimler "bilinçli" nin bu kullanımıyla çok sıkı bir ilişki içerisindedir. Kıskançlıkları, fobileri, erotik sürüklenişleri tasvir ederken bol bol "bilinç altı" terimi kullanılmaktadır. Bu durumda birey, kendisinde, bunların varlığından ya da gücünden haberdar olmadığı gibi, onları belirli bir şekilde tanımlamaktan da uzak görünmektedir."*[83]

[81] Çelik, a.g.e., ss. 76-77.
[82] Ryle, a.g.e., s. 268.
[83] Çelik, a.g.e., s. 77.

Bilinçle ilgili bu kısımda ise, kişinin bazı durum ve aşamalarda, kendisinin daha çok bilincinde olduğunu, yani kişinin kendi karakterine, yeteneklerine ve zihinsel özelliklerine dikkat edeceği aşamaya geldiğini göstermek için kullanıldığından bahsedilmiştir. Hoşlandığımız ya da kızdığımız durumların farkına varmaya başladığımız zamanlarda, yani bir durumu daha çok hissettiğimiz zamanlarda, daha çok kendimizin bilincinde olmaya başlarız. Şimdi de yukarıdaki kullanımından farklı bir kullanım ile devam edelim.

> *"(d) 'Bilinçli,' 'özbilinçli' ve 'bilinçsiz' terimlerinin bu ele alınan kullanımlarından oldukça farklı bir kullanımı da şudur; uyuşmuş ya da anestezi altında bir kişinin ayaklarından dizine dek bilincini yitirmiş olduğu söylenir. Bu kullanımda 'bilinçli', 'duyarlı' ya da 'bilinci yerinde', 'bilinçsiz' ise yarı baygın ya da duyarsız ile eşanlamlıdır. Bir insanın herhangi bir görme, işitme, tat ve koku duyarlılığı sona erdiği zaman, onun bu yönden bilincini yitirdiğini söyleriz."*[84]

Ryle'a göre, yukarıda ele aldığımız 'bilinçli' durumların kullanımından farklı olan bir kullanımı daha vardır. Bu kullanımı ise bir kişinin belli bir organının uyuşması ya da kendi ifadesi ile anestezi altında olan bir kişinin, ayaklarından dizine kadar bilinçsiz olduğundan söz edilir. Böyle bir durum ya da kullanım bilinçli ve duyarlı olma ile eşanlamlıdır yine aynı şekilde tam tersi durum ise bilinçsiz ve duyarsız ile eşanlamlıdır. Yani bizler hissettiğimiz durumlar hakkında daha duyarlı oluruz ve hissettiğimiz durumun daha çok bilincinde oluruz tam tersi durumlarda ise anestezi örneğindeki gibi, durumların daha az bilincinde oluruz ve o duruma karşı daha duyarsız oluruz. Şimdide bu kullanımla bağlantılı ancak ondan farklı olan bir kullanım ile devam edelim.

> *"(e) Bu son kullanımla yakından ilişkili olmakla birlikte, ondan farklı bir kullanım yolu daha vardır. Bir kişinin dikkatini vermediği zaman bir duyumun bilincinde olmadığı söylenebilir. Ateşli bir tartışmaya dalmış olan bir yürüyüşçü, su kabarcığı toplayan topuğundan gelen duyumların farkında olmayabilir ve bu satırların okuyucusu, kitabı okumaya*

[84] Ryle, a.g.e., ss. 269-270.

başladığı zaman, olasılıkla boynunun arkasındaki ya da sol dizindeki deri ve kas duyumunun bilincinde olmayabilir.

Bu kullanımda 'bilinçli', 'dikkat etme' anlamına gelir; buna göre duyum ılımlı düzeyde olduğu, yani kişinin dikkati güçlü bir biçimde başka şey üzerinde toplandığı zaman, bir duyuma güçlükle dikkat edilir. Tersine, bir kişi tümüyle imgesel duyumlara çok aşırı biçimde dikkat edebilir. Örneğin bir kişi apandisit ağrısı çektiği zaman çok keskin bir biçimde bunun bilincinde olacaktır; bu anlamda mide ağrıları hiçbir biçimde açık olmayacaktır ve yine bu anlamda kişi, kuşkudan doğan bulantı, endişeden doğan sancı gibi duyumların şiddetle bilincinde olabilir. Güçlükle bilincinde olabilir ya da bunlar üzerinde oldukça bilinçsiz olabilir."[85]

Ryle'a göre, zihnin durum ve işlevleri, zorunlu olarak 'farkında olunan, farkına varılan' durum ve işlevlerdir; zihnin yaptığı ya da deneyimlediği, yaşadığı ve gerçekleştirdiği şeyler, kendi kendini bilmesi yani kendi kendisinden haberdar olmasıdır şeklinde bir açıklama öne sürülmüştür. Bu bahsedilen 'farkında olma, farkına varma' zaman zaman ortaya çıkan özellikler gibi değil de kendisini daima karakterize eden, daima gerçekleştiren özelliklerdir ve bu özellikler aynı zamanda bu edimlerin zihinsel oluşumunu tamamlamanın bir parçasıdır.[86]

"Onun bu konudaki kendi görüşü oldukça kısa ve yalındır: söze şöyle başlar: <<Bizler genellikle ne ile ilgili olduğumuzu biliriz. Ama bunu nasıl becerdiğimizi açıklamak için fosforlu hiçbir öğretiye gerek yoktur. İkinci olarak ne ile ilgili olduğumuzu bilmek suretiyle buna gözcülük etmeyi, bunu gözlemlemeyi, araştırmayı gerektirmez. Ama salt onları onaylamaya doğru bir eğilimi gerektirir. O da eğer böyle bir istek duyuyorsa… Üçüncü olarak zihnimizde neler olup bittiğini bilme olgusu, bizim hayaletimsi bir dünya da olup biten olaylarla karşı karşıya olduğumuz anlamına gelmez.>>"[87]

[85] Ryle, a.g.e., s. 270.
[86] Çelik, a.g.e., s. 78.
[87] Çelik, a.g.e., s. 80.

Yukarıdaki pasajlarda da belirtildiği gibi, bilincin hayaletimsi bir dünyadaki ve yine aynı tarzda hayaletimsi bir takım durum ve süreçleri bilinir kılan bir tinsel ışık olduğu fikri Ryle'ın benimseyeceği fikirlere oldukça uzak fikirlerdir. Ryle, gerek bilinç üzerine olsun gerekse ilerleyen bölümde daha detaylı olarak ele alacağımız zihin-beden problemi üzerine görüşlerinde olsun; fikri olarak geleneksel öğretinin izinden gitmez. Bilinç konusundaki görüşleri de yine aynı doğrultudadır o, bilincin hayaletimsi bir dünyada, aynı tarzda hayaletimsi durum ve süreçlerle ifade edilmesi fikrine katılmamaktadır.[88]

2.3. Descartes'ın Söylencesi: Resmi Öğreti

Ryle'a göre, pek çok filozof, psikolog ve din adamları, Descartes'in zihin üzerine söylediklerini, yani onun zihin öğretisini, fazla bir kuşkuya düşmeksizin onaylayıp kabul etmişlerdir. Üstelik teorinin de bazı kuramsal zorlukları içerdiğini görmelerine rağmen, bu kuramda, herhangi bir kökten değişikliğe gidilmeden bu kuramsal zorlukların üstesinden gelinebileceğini varsaymışlardır. Descartes'ın, öteki alanlardaki büyük felsefi başarısının ve etkisinin doğal bir sonucu olarak, zihnin doğası ile ilgili söyledikleri de tam bir kabul görmüş, öyle ki yüzyıllarca okullarda okutulmuş ve adeta bir 'resmi öğreti' haline gelmiştir.[89]

Kartezyen düalizmin, en önemli isimlerinden olan Descartes, birçok alanda felsefe tarihinde, ortaya atmış olduğu düşüncelerle, önemini koruyan bir filozof olduğunu söylemek yerinde bir ifade olur. Onun bu alanlardaki başarısının, etkisi ve otoritesinin bir sonucu olarak da zihin üzerine söylemleri kolaylıkla benimsenmiş ve kabul edilmiştir. Ryle'ın, içinde zorluklar barındırmasına rağmen yüzyıllarca kabul görüldüğünü belirtmiş olduğu, resmi öğretinin ne olduğu bakalım.

Şöyle ki, bu resmi öğretiye göre; doğuştan zekâ geriliği olanların ve bebeklerin oluşturduğu, kuşkulu istisnalar haricinde, her insanın hem bir bedeni, hem de bir zihni vardır. İnsanda mevcut bulunan, bu beden ve zihin birlikte iş görür, fakat bedenin ölümünden sonra da, insanın zihni (ruhu) var olmaya, yaşamaya ve

[88] Çelik, a.g.e., s. 80.
[89] Çelik, a.g.e., s. 4.

etkinlikte bulunmaya devam eder. İnsan bedenleri, uzayda yer alır ve uzaydaki diğer bedenleri de yöneten mekanik (fiziksel) yasalara bağlıdır. Bedensel süreçler, işleyişler ve durumlar, dışarıdan bir dış gözlemciler tarafından gözlemlenebilir, incelenebilir. Yani insanın bedensel yaşamı, hayvanların, ağaçların, gezegenlerin yani mekanik dünyadaki varoluş süreçleri gibi, çok doğal ve sıradan olaylardır. Bedensel süreçlere karşılık zihinler uzayda yer almazlar, ayrıca ne etkinlikleri ne de işleyişleri mekanik (fiziksel) yasalara bağlıdır. Ayrıca bir zihnin çalışmaları, işleyişi diğer bir dış gözlemci tarafından gözlemlenemez, dış gözlemciye kapalıdır. Zihin daha özeldir, sadece ben kendi zihnimin işleyişine, süreçlerine ve durumlarına doğrudan dikkat edebilir ve ben kendim karışabilirim.[90] Görmüş olduğumuz gibi 'resmi öğreti' bir önceki bölümde, Descartes'ın zihin-beden problemi üzerine ele aldığımız, düalizmle bağdaşan görüşleridir.

İnsandaki bu beden ve zihin çatallaşmasında ortaya derin bir felsefi olasılık çıkmaktadır. Evrende iki farklı töz ya da var oluş biçimi vardır: uzamsız düşünen töz ya da zihin, diğeri ise maddesel töz ya da beden. Descartes, *Felsefenin İlkeleri*'nde bu ikilemden şöyle söz eder: "*Zihinsel tözün ve maddesel tözün özünü düşünce ve uzam oluşturur. Ve bunlar kendiliğinden düşünen töz ve kendiliğinden uzamlı töz olarak algılanmalıdır.*"[91] O halde varlıklar ya da olaylar, tıpkı canlıların dişi ve erkek olmaları gibi ya zihinsel ya da fiziksel olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan varlığı bir madalyonun iki yüzü gibidir. Bu ifade edilenler içinde vurgulanması gereken en önemli nokta ise; fiziksel varlık zaman içinde, uzayda yer alırken zihinsel olan sadece zaman içinde gerçekleşmekte ve bir uzay içinde yer almamaktadır, konumu yoktur. Daha genel bir ifade ile biri maddeseldir yani fiziksel, diğeri ise düşünce ya da bilinçliliktir yani zihinseldir, fiziksel olan somut zihinsel olan ise soyuttur diyebiliriz.[92]

> *"İnsan bireyinin iki yaşantıya bölündüğü ile ilgili, bu kısmen metaforik saptamanın altında görünüşte çok derin bir felsefi varsayım bulunmaktadır: Buna göre evrende iki çeşit varlık ya da durum yer almaktadır; var olan ya da olgunlaşan bir şey, fiziksel varlık durumunda*

[90] Ryle, a.g.e., ss. 75-76.
[91] Rene Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, (Çev: Mehmet Karasan), MEB Yayınevi, İstanbul 1962, s. 81.
[92] Çelik, a.g.e., ss. 4-5.

ya da zihinsel varlık durumunda olabilir. Tıpkı bir madalyonun iki yüzü gibi. Tıpkı ya baş ya da kuyruk olma gibi. Ya da canlı varlıkların ya erkek ya da dişi olmaları gibi. Buna göre bir kısım varoluş fiziksel varoluştur, bir kısım zihin varoluştur. Fiziksel varlığa sahip olan bir şeyin uzayda ve zaman da var olması zorunlu bir özelliktir; zihinsel varlığa sahip olan bir şeyin ise, zamanda var olması ama uzayda var olmaması zorunlu bir özelliktir. Fiziksel varlığa sahip olan şey maddeden oluşmuştur ya da maddenin bir işlevidir; zihinsel varlığa sahip olan bir şey ise, bilinçten ibarettir ya da bilincin bir işlevidir."[93]

Zihin ve beden, bunlardan ilki uzamsal olan, mekanik yasalara göre açıklanan, dışardan gözlemlenebilen, yer kaplayan, bir konumu olan fiziksel varlık ya da töz; diğeri ise fiziksel tözden farklı olarak sadece zamanda var olan, fiziksel yasalara bağlı olmayan, bir konum işgal etmeyen varlık ya da tözdür. Böylelikle zihin ve beden arasında bir karşıtlık meydana gelmiştir. Descartes'in düalizmle paralel bu görüşü; özelikle zihnin maddesel hiçbir özelliği olmayışında ısrar etmesi, beraberinde bazı problem ve zorlukları meydana getirmiştir. Problem haline gelmiştir, çünkü insanın fıtratında varlıksal olarak bu iki töz bir aradadır. Peki, bu kadar iç içe olan bu iki töz nasıl oluyor da birbirleriyle bu kadar zıt, birbirlerinin tam tersi yapılarda olabiliyor? Nedir bu iki tözün zıt, çelişik yapılarından doğan güçlükler, zorluklar ya da problemler? Bunları genel olarak birkaç soru sorarak anlamaya çalışalım:

1- Madem zihinler ve zihinler süreçler bir uzayda yer almayıp, sadece zaman içinde ise, insan varlığında söz konusu olan zihin, bedenin içinde yer kapladığına göre, nerededir? Bedenin için de midir? Yoksa bedenin dışında bir yerde midir?

2- İnsan bedeninde belirgin bir yeri, konumu olmayan, bir yer kaplamayan zihin bedeni nasıl etkilemektedir? Buna karşılık beden de zihni nasıl etkilemektedir? Daha açık bir ifade zihin ve beden arasındaki karşılıklı etkileşim nasıldır? Ve bu etkileşim nasıl olmaktadır?

[93] Ryle, a.g.e., ss. 77-78.

3- Bedenden farklı olarak, öteki zihinlere nüfus etmek yani dış gözlemle kavramak olanaksız olduğuna göre, onların bilgisine nasıl ulaşabiliriz?

Tüm bu sorularda dile getirilen teorik güçlükler, pek çok teorisyen gibi Ryle'a göre de öğreti, bu şekilde içinde birçok güçlüğü barındırmasının yanı sıra tam bir 'makinedeki hayalet öğretisi' halindedir. Bu söylemi biraz açacak olursak, makinedeki hayalet öğretisine göre; zihin, beden için salt bir işgalci durumundadır ve nasıl olduğu ise Descartes'in kendisi tarafından da açıklanamayan gizli bir şekilde bedene girmiş ve orada yerleşmiş bir hayalete benzemektedir.[94] Özet olarak resmi öğreti böyleydi. Bu öğretinden bilinçli olarak, makinedeki hayalet dogması olarak söz edilmiştir. Ayrıca bu öğreti yalnızca özel yanlışlıkları bir araya getirmez; kendisi özel türden büyük yanlışlıktır. Çünkü bu öğreti, zihinsel yaşamın olgularını gerçekte olmaları gerekenin dışında, bir başka mantıksal tip ya da kategoride yer alıyormuş gibi göstermektedir. Ryle, bu söylenceyi yıkmaya çalışırken, büyük olasılıkla, insanların zihin yaşamlarına ilişkin iyi bilinen olguları yadsıyor gibi görünecektir. Ancak buradaki temel sorun ve yapılmak istenen şey, zihinsel davranış kavramlarının mantığını düzeltmekten daha fazla bir şey yapmak değildir.[95]

Kısacası Ryle'ın 'entelektüalist söylence', 'çifte yaşam' gibi adlarla adlandırdığı bu Descartes tarzı zihin öğretisini, kendi buluşu olan 'kategori yanlışlığı kanıtlaması' ile mantıksal-dilsel platformda karşı çıkıp, çökertilmeye çalışılmıştır.[96] Şimdi ise Ryle'ın zihin felsefesi üzerine önemli bir kavramı olan 'kategori yanlışı'na geçelim.

2.4. Kategori Yanlışı

Ryle, söz konusu olunca yukarıda belirttiğimiz açıklamaların yanı sıra onun felsefeye kattığı en önemli katkılardan biri de kategori yanlışı kanıtlamasıdır.[97] Nasıl ki, günlük hayatımızda bile, bir şeyin olması gerektiği yerin dışındaki bir yere bırakılması, o şeyin anlaşılmamasına ve oradaki bir kargaşaya sebep olması gibi, bütünlüğün ve düzenin sağlanması adına kategorizenin doğru yapılması ve varsa bir

[94] Çelik, a.g.e., ss. 5-6.
[95] Ryle, a.g.e., ss. 81-82.
[96] Çelik, a.g.e., s. 6.
[97] Altuner (2015), s. 209.

yanlışın düzeltilmesi o şeyin saf, berrak olması ve anlaşılması adına önemli bir husustur.

Kategori yanlışı, *"kavramları gerçekte olmaları gerekenin dışında, bir başka mantıksal tip ya da kategoride veya da bunların dizilerinde yer alıyormuş gibi göstermektir."*[98] Buna bir örnek verecek olursak; üniversiteyi yeni kazanmış bir grup öğrenciye üniversiteyi tanıtmak adına, oryantasyon eğitimi kapsamında sırasıyla üniversitenin yemekhanesi, spor salonu, derslikleri gibi üniversiteye ait binaların tek tek tanıtılmasının ardından, eğitim sonrası, bu öğrencilerin 'peki ama üniversite nerede'? sorusunu sormaları bir kategori hatasıdır. Çünkü üniversite, tüm bu binaları kapsar, içine alır, bu kategorilerin hepsi bütününde üniversiteyi oluşturur, yani üniversite bütün binaları içine alan, hepsini kapsayan kategoridir, kategori yanlışı bu anlamda önemlidir. Ryle kategori yanlışını açıklamaya başladığında, bu yanlışları, öncelikle günlük yaşamımızda karşılaşabileceğimiz örnekler üzerinde göstermeye çalışmıştır. Nitekim bunu bilinci açıklarken de yapmıştır. Şimdi sırası ile bu örnekleri inceleyelim.

> *"Oxford ya da Cambridge'i ilk kez ziyaret eden bir yabancıya, sırasıyla, kolejler, kütüphaneler, oyun alanları, müzeler, bilimsel araştırma merkezleri ve yönetim birimleri gösterilir. Bunu üzerine o, "peki ama üniversite nerede?" diye sorar. "Kolej üyelerinin bulundukları, yöneticilerin çalıştıkları, bilim insanların araştırma yaptıkları yerleri gördüm ama sizin üniversite üyelerinizin bulundukları ve çalıştıkları üniversiteyi henüz görebilmiş değilim." O zaman ona, üniversitenin görmüş bulunduğu, laboratuvar ve kolejlere benzer şekilde, görülmeden kalmış bir başla alt düzeyden kurum olmadığı açıklanır: Üniversite zaten görmüş olduğu şeylerin tümünün düzenleniş şeklinden başka bir şey değildir. Onlar görüldüğü, onların birlikte düzenlenişi anlaşıldığı zaman, üniversite de görülmüş olur. Onun hatası Hıristiyan Kilisesi, Bodleian Kütüphanesi, Ashmolean Müzesi ve Üniversite hakkında aynı şekilde konuşmanın doğru olduğu önyargısından kaynaklanmaktadır ve bu şekilde konuşunca, sanki 'Üniversite' de sözü edilen birimlerin içinde yer*

[98] Altuner (2015), s. 209.

aldığı sınıfın bir başka üyesi imiş gibi kabul edilmektedir. O hatalı bir şekilde, öteki kurumların ait olduğu kategoriye Üniversiteyi de yerleştirmektedir."[99]

Kategori yanlışını açıklarken, günlük hayattan vermiş olduğu bir diğer örnek ise bir tümenin resmigeçit örneğidir. Tümen örneğindeki kategori hatası ise şöyledir:

"Aynı hata bir tümenin resmigeçidini izleyen bir çocuk tarafından da yapılabilir: Ona şu geçenlerin taburlar, şunların bataryalar, şunların da süvari birlikleri olduğu işaret edilir. Ama o, hâlâ tümen ne zaman geçecek diye sorar. Çünkü o, tümeni de gördüğü ünitelere kısmen benzeyen, kısmen de onlardan ayrılan ama aynen onlar gibi bir ünite olarak düşünmektedir. Ona, tabur batarya ve süvari birliklerinin geçişini izlemekle, bir tümenin resmigeçidini de izlemiş olacağı söylenerek, hatası gösterilmiş olur."[100]

Bu iki örnekten de anlaşılacağı gibi, gözümüze ilk çarpan temel hata, gösterilen ve anlatılan şeylerin yanlış kategorize edilmesinden kaynaklanır. Ryle'ın ifade etmek istediği de budur aslında ve kendisinin diğer hatalar söz konusu olunca belirttiği şekilde; özellikle dilsel kullanımlarda olduğu gibi, kategori yanlışı söz konusu olunca da, en büyük görevinin felsefeye düştüğü ve yapılan bu kategori hatalarının düzeltilmesinin en önemli nokta olduğu ifade edilmiştir. Bunu günlük hayatta da çoğu kez yaparız; bize bir şeyler anlatılır biz anlatılan şeyleri görmeden, o anlatılanları farklı kategoride düşünürüz ve o anlatılan şeylerle karşılaşınca onların, anlatılan şeyler olduğunu idrak edemeyiz. Çünkü biz onu daha önce düşündüğümüz bir takım şeyler gibi, farklı kategorize ederiz ta ki bize doğrusu anlatılıp gösterilene kadar. Anlatılmak istenenin daha iyi anlaşılması için Ryle'ın diğer örneklerden biraz daha değişik bir örneği ile devam edelim:

"Bir başka örnek de şudur: Kriket oyununu ilk kez izleyen bir yabancı top atan, topa vuran oyuncuların, dış meydan oyuncularının, hakemlerin

[99] Ryle, a.g.e., s. 82.
[100] Ryle, a.g.e., s. 82.

ve skorcuların görevlerinin ne olduğunu öğrenir ama sonunda şöyle konuşur: "Sahada takım ruhunun etkin elemanı diyebileceğimiz hiç kimse yok. Topu atan ve topa vuran, topu toplayan oyuncuları görüyorum ancak görevi, takım ruhunu gerçekleştirmek olan kişiyi göremiyorum." Bu durumda ona öncelikle, yanlış tipte bir şey aradığı açıklanmalıdır. " Takım ruhu" tüm öteki özel görevleri tamamlayan bir başka kriket işlemi değildir. O, kabaca, gerçekleştirilen özel görevlerin, canlı ve istekli bir şekilde yapılmasıdır. Ancak bir görevi istekle, canlı yapmak iki görev gerçekleştirmek demek değildir. Kuşkusuz takım ruhunu sergilemek, topu atmak ya da yakalamakla aynı şey değildir. Ama top atıcı önce topu atar ve sonra takım ruhunu sergiler ya da dış meydan okuyucusu herhangi bir anda ya topu yakalar ya da takım ruhunu gerçekleştirir şeklinde ifade edebilecek türden bir üçüncü görev değildir.

Kategori yanlışlıklarının bu özellikleri, dikkat etmemiz gereken beylik bir özelliğe sahiptirler. Bu yanlışlıklar "üniversite" , "tümen", "takım ruhu" kavramlarının nasıl kullanılacağını bilmeyen kişiler tarafından yapılır. Onların sorunu sözlükteki bazı terimleri kullanmaktaki becerisizliklerinden kaynaklanmaktadır."[101]

Ryle'ın kategori yanlışı ile ilgili olarak özellikle günlük yaşantının içinden verdiği örnekleri yukarıda ifade edildiği gibidir. Ele alınan örneklerden de açıkça anlaşıldığı gibi kategori yanlışları, farklı yapıda ve tipteki kavramların aynı türden, mantıksal tip ya da kategorideymiş gibi gösterilmesinden kaynaklanıyor. Daha açık bir ifade ile bir kavram olması gereken mantıksal kategorinin dışındaki başka bir kategoriye yerleştirilse, ortaya bu tür yanlışlıklar çıkar. Bu yanlışlıklar yukarıdaki örneklerde de belirtilmiş olduğu gibi, genel ve soyut bir kavram, özel ve somut bir kavram gibi ele alınabilir, takım ruhu örneğinde olduğu gibi.[102] Bizim için asıl olan, Ryle'ın Descartes'in zihin öğretisinde ya da öğretisinin temelinde bulmuş olduğu eksikleri, hataları, zorlukları ve dahası bu öğretinin temelinde bulduğu kategori yanlışını nasıl temellendirdiğini anlamaya çalışmaktır.

[101] Ryle, a.g.e., s. 83.
[102] Çelik, a.g.e., s. 8.

Ryle'a göre, resmi öğretideki kategori yanlışı, soyut bir kavram olan 'zihin' ve somut bir kavram olan 'beden'in aynı kategori içinde ele alınıp açıklanmaya çalışılmasından kaynaklanmıştır. Zihin, bedenin yani vücudun bulunduğu kategori içinde değerlendirilip, ele alınıp açıklanmaya çalışılmıştır ve bunun sonucu olarak da ortaya 'makinedeki hayalet' kavramı çıkmıştır. Ayrıca Ryle, bu türden kategori yanlışlıklarını, insan zihniyle bedeni arasındaki ilişkide göstermeye çalışmıştır.[103]

> *"O, resmi öğretide zihin-beden düalizmini yadsırken, bu ikiciliğin nedenlerinin ise zihnin durum ya da etkinliklerini yanlış anlamaktan kaynaklandığını öne sürer. Zihni bedenin içine yerleştirilmiş fazladan veya beden dışı bir varlık olarak görme eğilimi, insanı birbirinden farklı; biri soyut diğeri somut iki ayrı tözün bulunduğuna inanmaya götürür. Böylece ortaya zihin-beden birliğinin, bütünlüğünün, ahenginin karşıtı olan zihin-beden ayrılığını temsili eden 'makinedeki hayalet' dogması çıkar."*[104]

Tüm bu ifade edilenleri genel olarak toparlayacak olursak; zihinsel ve zihinsel olmayan diye betimlenen insan davranışları arasındaki fark, onların nedenlerindeki bir fark ya da farklılıklar olmalıdır. İnsanın el, kol, dil ve bacaklarının hareketleri, mekanik-fiziksel nedenlerin birer etkisi olurken; bunlara zıt olarak, düşünme, hayal etme, duygulanma gibi zihinsel süreçler fiziksel olmayan olayların birer etkileri olarak ifade edilmektedir. Buradaki fark, durum, şey, değişme gibi, kategorilerinin bilinen çatıları içindeki farklı şeyler, farklılıklar olarak betimlenmektedir. Yani zihinsel süreçler neden ve etkidir; fakat bedensel hareketler farklı çeşitten neden ve etkilerdir, aynı ortamdaki farklı yapılardaki şeylerdir. Böylece bir yabancının üniversiteyi ekstra bir bina olarak düşünmesi gibi, zihinleri makinelere oldukça benzeyen ama aynı zamanda onlardan dikkate değer bir şekilde farklı olan merkezler olarak öne sürmüşlerdir. Ryle'a göre buradaki kategori yanlışı açıkça görülmektedir, şöyle ki; mekanik doğayı bir anlamda bedeni açıklamak için tümüyle yeterli olan bu mekanik kalıp, zihinsel doğayı açıklamak için yeterli bulunmuştur. Böylece mekaniğin yapısına sarılarak, fakat tersyüz edilmiş bir terminoloji ile zihni de

[103] Altuner (2015), s. 210
[104] Altuner (2015), s. 210.

açıkladıklarını zannetmişlerdir. Zihin çalışmaları, bedenler için verilmiş çok özel betimlemelerin salt negatifleri ile açıklanabilir; onlar uzayda yer kaplamaz, konumu yoktur, onlar maddenin tarzları değildir, onlar bir çarkın dişleri değildir, onlara sıradan dış gözlemle ulaşılamaz vb. Peki, onlar nedir? Ryle'a göre onlar makinelere konulmuş bir hayalettir. Kendileri de makinede olan birer hayalet ve bu hayalet kabilinden makinaların vücut makinasını nasıl yönettiği ise, halen anlaşılmayan gizemini koruyan bir durumdur. Bunun bir sonucu olarak da her zaman sorulan sorular aynıdır; zihinsel süreçler nasıl oluyor da mekanik hareketlere yol açabilmektedir?[105]

Descartes'in zihin-beden öğretisi söz konusu olunca içine düştüğü en büyük zorluklar gerçekten de bunlar olmuştur. Zihin ve beden karşılıklı etkileşim, uyum ve birlik içinde işlev göstermektedir. Fakat bu aradaki uyum ya da etkileşimin tam olarak nasıl meydana geldiği ya da oluştuğu konusu Descartes cephesinden de tatmin edici, doyurucu bir açıklama yapılabilmiş değildir. Ryle'ın bu açıdan Descartes'i eleştirmesi kaçınılmaz bir durumdur. Fakat burada sormamız gereken en önemli sorulardan biri de şu olmalıdır; gerçekten de Descartes'in zihin öğretisinin temelde çürük olmasının nedeni Ryle'ın ifade ettiği dilsel-mantıksal yanlışlık mı, yani bir öğeyi dili kullanmasındaki yanlış kategorize edilmesinden doğan kategori yanlışlığı mıdır? Daha açık bir ifade ile kategori yanlışlığı gerçekten var mıdır?

Sonuç olarak, Ryle'a göre, soyut, içsel ve nüfus edilemez bir zihin öğretisi ya da zihin anlayışı evrensel bir yanlıştan, kategori hatasından ibarettir. Ryle için zihin ve zihinsellik, tıpkı bedensel eylemler gibi gözlemlenebilen etkinliklerde aranmalıdır.[106] Çalışma amacına uygun olarak, asıl yapmak istediğimiz şey; Gilbert Ryle ve John Searle'ün zihin felsefesi söz konusu olunca benzerliklerine ve farklılıklarına dikkat çekmektir. Ryle'ın zihin felsefesindeki görüşlerine değinmeye devam edeceğiz. Ryle'ın görüşleri söz konusu olunca, bizim için en önemli kısım olan, zihin-beden problemine çözümü, düalizm ve materyalizm eleştirisi ile devam edilecektir.

[105] Çelik, a.g.e., ss. 9-10.
[106] Vedat Çelebi (2015), s. 151.

2.5. Gilbert Ryle'ın Zihin-Beden Problemine Çözümü, Düalizm ve Materyalizm Eleştirisi

Canlı bir varlık olan insan, dış dünyadaki cansız maddeden farklıdır; zihnimiz ile dış dünya arasındaki ilişki her zaman dikkat çeken bir konu olmuştur. Dış dünyada meydana gelen olaylar, duyu organlarımız tarafından beynimize iletilir ve beynimiz bu eylemleri alıp anlamlandırır ve uygun eyleme döker ve bu süreç oldukça karmaşık bir durumdur. Çünkü daha öncede birkaç kez belirttiğimiz gibi, beynin bunu nasıl gerçekleştirdiği net değildir ve bu durum özellikle nörobiyolojinin alanına giren, oldukça karmaşık, zor bir konudur. Zihin-beden problemini daha da karmaşık hale getiren düşünce sistemi ise, daha önce de Searle'ün sözleriyle de belirtmiş olduğumuz gibi düalizm ve materyalizmdir. Ryle da bu konuda aynı fikirde olacak ki; zihin felsefesinde kartezyen düalizme, ikiciliğe yönelik eleştirileriyle ve çalışmasıyla, özellikle kartezyen ikiciliğini ortadan kaldırmak adına, *Zihin Kavramı* adlı eserinde bu yöndeki çalışmalarıyla, bu alandaki önemli isimlerden biri olmuştur. Ona göre yapılan başlıca hata ve yanlışlardan biri de 'kategori yanlışı'dır, yukarıda konunun ilgili kısmında kategori yanlışını detaylı bir şekilde ele aldık.

Ona göre, zihin ve beden düalistlerin ifade ettiği türden şeyler değildir. Özellikle düalizmin etkisiyle, zihin-beden probleminde zihin ve beden iki ayrı töz olarak görülmesi karşımıza çıkan başlıca sorundur. Zihnin bedenden ayrı, ondan tamamen farklı görme eğilimi beraberinde birçok problemi meydana getirir ve bunun böyle görülmesi, yani zihin ve bedenin farklı tözler olarak görülmesi, zihin ve beden arasındaki etkileşimin nasıl meydana geldiği açıklanmadan bir problem olarak kalmaya devam edecektir.

Ryle'a göre "*bu durum evrensel gerçekliği temsil etmekten çok evrensel yanlışlığı simgelemektedir. Felsefe bu düalizm yanılgısını, bu zoraki karşıtlığı düzeltmeli ve ortadan kaldırmalıdır.*"[107] Düalizmin ortaya attığı bu karşıtlık, olması gereken bir şeymiş gibi yansıtılmıştır; fakat bu ikicilik evrensel bir gerçeklik değil evrensel bir yanlışı ifade eder. Ryle'a göre her zaman olduğu gibi, düalizmin meydana getirdiği zihin-beden arasındaki bu yanılgıyı, yanlışı düzeltmek felsefeye düşmektedir. Ryle,

[107] Altuner (2015), s. 210.

kavram yanlışlığı söz konusu olunca da, felsefeye önemli görev düştüğünü ve kavramlar arasında doğru bir dilsel çözümleme ile kavramları doğru kategorize etmek gerektiğini savunmuştur.[108]

> *"Felsefe, zihinle beden arasında olduğu sanılan bu yanılgıyı, yani düalist yaklaşımın yanılgısını, bu zoraki karşıtlığı ortadan kaldırmalıdır. Bunun için de zihin kavramının ve zihin-beden ilişkisinin dilsel analizi, çözümlemesi yapılarak, ne tarzda bir yanlış kurgu yapıldığı ve ne tür bir yanlış anlama içine girildiği, kavramların nasıl kategorik olarak yanlış anlaşıldığı aydınlatılmalıdır. Kartezyen öğretiye göre, bir bireyin, makinenin içine yerleştirilmiş bir hayalet olarak sunulması, kökten kategori yanlışlarına bağlıdır."*[109]

Tüm bunlar birbiriyle bağlantılı durumlardır, kartezyen ikiciliğin, zihin ve bedeni iki ayrı töz olarak ele alması, özellikle zihnin ve zihinsel durumlarının yanlış ifade edilmesiyle ve yanlış kategoride değerlendirmesiyle alakalıdır.

> *"Gilbert Ryle, Zihin Kavramı (The Concept of Mind) adlı esrinde zihin beden sorununu, "klasik görüş" olarak adlandırdığı, Descartes'ın düalist anlayışından kaynaklandığını iddia eder. Ryle, zihnin bedenin içinde, bedenden ayrı ontolojik varlığa sahip olan bir şey olarak tasarlanmasını "makinanın içindeki ruh" kavramıyla eleştirir. Kartezyen düalizmini kategori hatası yapmak ile suçlar. Ryle'a göre, günlük dilde zihinsel terimlerin, zihinsel durumları sanki özel, gizli ve bedenin işleyişinden farklı bir özelliğe sahipmiş gibi tanımlamalarını kategori hatası olarak nitelendirir. Ona göre, kategori hataları özel tür hatalardır; bu hata, zihinsel yaşama ilişkin olguları, aslında belli bir kategoriye aitken bir başka kategoriye aitmiş gibi tasarlamaktan kaynaklanır."*[110]

[108] Altuner (2015), s. 210
[109] Altuner (2015), s. 210.
[110] Kamuran Gödelek, *Zihin Felsefesi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013, s. 108.

Ryle'ın kategori yanlışı içinde ifade ettiğimiz makinedeki hayalet dogması olarak nitelendirdiği söylemin temelinde; hiç kimse bir başka yaptığı ya da söylediği bir şeyi anlayamaz anlayışı yatmaktadır. Makinedeki hayalet dogmasına iyice bağlanmış, bu dogmaya yapışmış olarak, bir kişinin kendisinin dışındaki öteki zihinlerin var olduğuna inandığını garanti eden herhangi bir doyurucu, tatmin edici unsur yoktur. Onlar için senin bedeninin ne yaptığını gözlemleyebilirim ama zihninin ne yaptığını gözlemleyemem. Ryle'a göre bu kabul edilebilir bir ifade değildir; bedeninin yaptığı şeyden, zihninin yaptığı şeyin çıkarılmaması söz konusu değildir.[111] Yani zihin ve beden her zaman ifade ettiğimiz gibi etkileşim halindedir, bedenin sergilediği bir eylem zihinden bağımsız olmaz. Örneğin bir yere yönelme durumunda bedenin yönelme eylemi net olarak gözlemlenir; fakat bu yönelme eyleminin zihinden bağımsız olması söz konusu olamaz, bu durum bir robotun bir hedefe komutlanması durumu değildir, zihin ve beden arasında bir bağlantı vardır bunların birbirine karşıtlığı, bunların farklı tözler olması durumu söz konusu olamaz. Ryle, fiziksel ile zihinsel olan arasındaki karşıtlığı kabul etmemektedir. Ona göre, insanlar ne makinedir ne de sürücüleri hayalet olan makinelerdir.[112]

Bir diğer önemli nokta ise geleneksel istem öğretisine göre; istemler zihnimizdeki düşünceleri eyleme döken özel süreçlerdir. Ryle, bu öğretiyi bu şöyle ifade eder:

> *"İnsanlar fiziksel dünyada gerçekleşmesini istediği bir şeyi düşünebilir. Ama düşünülmekle birlikte henüz ortada gerçekleştirilmiş bir şey yoktur. İşte bu aşamada bir adım daha ileri gidilerek, davranışı başlatacak ve devamını sağlayacak bir zihinsel sürecin yardımına gereksinme vardır. Böylece, zihin, kasları belirli bir şekilde harekete geçiren bir sistem düzenler. Bu istemden ise belirli bir eylem doğmuş olur."*[113]

Ryle'a göre, hür irade ve istenç ile yapılan eylemlerin, irade ya da istencin etkinliği denen saf zihinsel unsurlarca öncelendikleri veya bu unsurlardan kaynaklandıkları doğru değildir. Bu kabul görülen ifade yerine, bir kimsenin bir şeyi iradesini kullanarak yaptığını söylemek, aslında o kimsenin o şeyi yapmaya muktedir

[111] Vedat Çelebi (2015), s. 148.
[112] Vedat Çelebi (2015), s. 149.
[113] Vedat Çelebi (2015), s. 150.

olduğunu söylemekle aynıdır. O kimsenin, o şeyi yapmaktan alıkoymadığı ya da engellenmediği için, aslında o kimsenin o şeyi yaptığını söylemektir. İnsanların bu tür durumlarına tanıklık ederek, 'iradeli' ve 'iradesiz' arasında ayrım yapabildiğimiz için bu böyledir. Ona göre, istencin özgürlüğüne ilişkin sahte sorunu gündeme taşımak gayesi ile bu kavramları yanlış kullanan filozoflar, birçok kez ifade ettiğimiz 'makinedeki hayalet dogması' yanılgısı içindedir. Bu noktada, geleneksel öğretinin ve yanılgının tersine Ryle, bedenin ve zihnin ayrı olarak var olduğunu kabul etmez.[114]

Burada özellikle vurgulanan ve anlatılmak istenen geleneksel öğretinin ve geleneksel yanılgının aksine, kartezyen ikiciliğinin de etkisiyle bir yanlışın içinde olunduğudur. Gilbert Ryle'ın Descartes'in ikiciliğini, 'makinedeki hayalet dogması' olarak adlandırarak ona karşı çıkışından bu yana, Descartes'in fikirlerini benimseyen ikiciler savunmadadır. İkicilikle ilgili bu derece yanlış olan, bu kadar itibarsız olan ve onu bu denli ümitsizleştiren şey ise; zihin ve bedenin iki ayrı şey, iki ayrı ve farklı töz olarak görmesidir.[115]

Daha önceki kısımlarda Descartes ve Searle'ün zihin-beden problemine bulmuş oldukları çözümlerin, birbirinden oldukça farklı olduğu ifade edilmiştir. Descartes'in düalizmin etkisiyle zihin ve bedeni birbirinden farklı iki ayrı töz olarak ele aldığı açıklanmıştır. Bunun yanı sıra Searle, bu problem söz konusu olunca düalizm ve materyalizmi ciddi anlamda eleştirmiş ve bu düşünce sistemlerinin aksine zihin-beden etkileşimini savunduğunu, bunları iki ayrı töz olarak ele almadığını söyleyebiliriz. Searle ile ilgili bölümde bu söylemi daha detaylı ele alacağız. Ancak burada değinmek istediğim asıl nokta Ryle ve Searle'ün Descartes söylencesi üzerine olan ortak görüşleridir.

Ryle ve Searle'ün görüşlerinin ortaklaştığı en önemli nokta, düalizme, özellikle kartezyen düalizme eleştirileridir. Bu ortak noktayı son bölümde karşılaştırma bağlamında ele alacağız. Ryle, düalizmin aksine zihni bedenden ayrı, farklı bir kategori olarak değil de zihnin bedenimiz yardımıyla, yani bedenimiz aracılığıyla

[114] Vedat Çelebi (2015), s. 150.
[115] Daniel Dennett, *Bilinç Açıklanıyor*, (Çev: Sibel Kibar), Alfa Bilim Yayıncılık, İstanbul 2017, ss. 45-46.

gerçekleştirdiğimiz davranışlarda kendini belli eden, kendini ortaya çıkaran eğilimler olarak anlaşılması gerektiğini savunmuştur. Burada karşımıza çıkan bir diğer husus ise, yukarıda da ifade ettiğimiz indirgenme problemidir, yani fiziksel durumların zihinsel durumlara indirgenip indirgenemeyeceği sorunudur. Bu kısmı Ryle şöyle ifade eder:

> *"Ayrıca hem idealizmin, hem de materyalizmin gene uygun bir şekilde sorulmayan bir sorunun yanıtları olduğu da gösterilmeye çalışılacaktır. Maddesel dünyanın zihinsel durum ve süreçlere "indirgenmesi" ve yine zihinsel durum ve süreçlerin, fiziksel durum ve süreçlere "indirgenmesi", "ya zihinler vardır ya da bedenler vardır (ama ikisi birden olamaz)" ayrık önermesinin geçerliliğini öngörmekten kaynaklanmaktadır. Tıpkı şu ifadede olduğu gibi, "O ya bir sol-el ve sağ-el eldivenleri aldı ya da bir çift eldiven aldı (ama ikisi birden doğru olmaz)". Anlatımın mantıksal tonunda zihinlerin var olduğunu söylemek, başka bir mantıksal tonunda da bedenlerin var olduğunu söylemek gerçekten uygun olur. Ama bu anlatımlar, varlığın iki farklı türünü dile getirmiş olmaz. Çünkü varlık "renkli" ya da "cinsiyetli" gibi genel bir terim değildir. Bunlar varoluşun iki farklı algısını dile getirirler; tıpkı "yükselmek" teriminin "metcezir yükseliyor", "umutlar yükseliyor", "ortalama insan ömrü yükseliyor" ifadelerinde farklı anlamlar taşıması gibi. Bir adam şu anda üç şeyin yükseldiğini-yani medcezir, umutlar ve ortalama insan ömrü-söylerse çok kötü bir şaka yapıyor olarak düşünülebilir. Yine "asal sayılar ve çarşambalar ve sıradan fikirler ve donanmalar vardır" diyerek iyi ya da kötü bir şaka yapılabilir; aynı şekilde "zihinlerin ve bedenlerin var olduğu" söylenerek de yapılabilir."*[116]

Searle ve Ryle'ın en önemli ortak noktalarından biri de materyalizm ve düalizmin aynı oranda bir yanlış düşünce sistemi içinde olduklarını savunmalarıdır; daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Ryle'ın *Zihin Kavramı* eseri özellikle kartezyen düalizmin reddedilişini savunması ile önemini koruyan bir eser olması bu söylediklerimizi temellendirir konumdadır.

[116] Ryle, a.g.e., s. 91.

Ryle'ın zihin ve zihinsel durumlar üzerine düşüncesi ne düalizmle ne de materyalizm ile ifade edilebilir. Peki, o eylemlerimizi hangi yaklaşım ile açıklamaya çalışmıştır? Bu da önemli bir sorudur. Şöyle ki, ona göre, "*zihin, zihinsel durumları gözlemlenebilir eylemlere indirgeyen davranışçılık ile açıklanmalıdır"*.[117] Düalizmin zihin-beden problemini nasıl ele aldığını ifade ettik, aynı şekilde düalizm üzerine bu denli eleştiri yapılmasının da en önemli sebeplerden birinin zihin ve bedeninin birbirinden bağımsız farklı yapılardaki, farklı tözler olarak kabul edilmesi düşüncesi olduğunu söyledik. Bu düşünce ise; zihne ait olan bir unsur, kavram ya da terimi beden ile açıklama yolunu tıkar, o yolu kapatır. Bu tıpkı akmakta olan bir nehrin bir noktada, bir engele takılıp tıkanması ya da yavaşlaması gibidir, düalizm de bu indirgeme yolunu tıkayan düşünce sistemidir. Ryle için de Searle için de durum böyledir, bu doğrultuda zihin-beden probleminin daha açık ve anlaşılır olabilmesi için en önemli adım zihnin ve bedenin birbirine indirgenmesidir ve genellikle tercih edilen adım zihnin, yani zihne ait olan zihinsel durumların, bedensel durumlara yani bedene indirgenmesidir. Bir diğer önemli husus ise zihnin ve bedenin birbirine indirgenmesi çabasıyla bağlantılı olan fiziksel cevherler kısmıdır, o da şöyledir:

> *"Descartes'e göre, fiziksel cevherler vücudumuz ve evrendeki diğer yapılar için zorunlu cevherlerdir; evrende yer tutarlar ve fiziksel uzayda üç boyutta var olurlar. Düalizmin ikinci ayağı olan zihinsel cevherler ise fiziksel cevherlerden tamamen ayrı bir yapıda olan, fiziksel uzayda yer tutmayan, hacmi, ağırlığı olmayan, gözle görülemeyen cevherlerdir. Zihni ve maddeyi iki ayrı cevher olarak nitelendiren Descartes'e göre üç boyutta yayılım madde için; bilinç de, düşünme de zihin için bir zorunluluktur."*[118]

Genel olarak toparlayacak olursak; düalizmin etkisi ile Descartes'in çerçevesinden baktığımızda beden, maddeseldir, yani gözle görülebilir yapıda, uzayda ve zamandadır, mekaniktir; zihin ise bedenin aksine, sadece zamandadır. Mekanik

[117] Vedat Çelebi (2015), s. 141.
[118] Vedat Çelebi (2015), s. 142.

yasalara bağlı değildir ve mekanik yasalarla açıklanamaz. Descartes için düşünce gücü yalnızca ruhta vardır.[119]

> *"Bu "içsel" ve "dışsal" anlatımlarını mecazi anlatımlar olarak kabul etsek bile, yine de, bir insanın zihninin ve bedeninin birbirini nasıl etkilediği konusu kuramsal güçlüklerle dolu, ürkütücü bir konudur. Zihnin istediği şeyi, bacaklar, kollar ve dil uygulamaktadır; kulağı ya da dili etkileyen şeyin, zihnin algıladığı şeyle ilgisi vardır. Yüzü ekşitmeler ya da gülümsemeler zihnin durumlarını ele vermektedir ve bedeni cezalandırmalar ise öyle umut edilir ki, ahlaksal bir gelişmeye yol açmaktadır. Ama özel tarihin olayları ile genel tarihin olayları arasındaki olgusal etkileşimler gizemli kalmaya devam etmektedir; çünkü tanım gereği bir seride yer alan olaylar ötekine de ait olamamaktadır. Bu etkileşim ne sadece bireyin içsel yaşamının otobiyografisini teşkil eden olaylar arasında gösterilebilir, ne de salt gözlemlenebilen dışsal davranışların biyografisi içinde rapor edilebilir. Bu etkileşimler ne salt içebakışla gözlemlenebilir, ne de laboratuar deneyleri ile araştırılabilir. Bu etkileşim öyle kuramsal güçlük içermektedir ki, durmadan fizyolojistten psikolojiste, psikolojistten fizyolojiste atılan bir top oyununa benzemektedir."*[120]

Ryle, Descartes'ın zihin kavramına yönelik görüşünü, daha temelde hatalı ve zayıf bulmuştur. Peki, Ryle bulmuş olduğu mantıksal-dilsel çözümle yöntemi ile gerçekten de tatmin edici bir yöntem geliştirmiş midir? Bu durum daha önce de söylediğimiz gibi, tartışmaya açık bir husustur. Daha açık bir ifade ile Ryle, Descartes'in öğretisinde hatalı ve eksik gördüğü parçaya, kendi bulduğu yöntem ile hatalı, eksik ve problemli bulduğu kısmı kapatabilmiş mi? Bu da sorulması gereken ayrı bir sorudur.

Ryle, resmi öğretideki eksik bulduğu zihin kavramını, kendisinin 'kategori yanlışı kanıtlaması' ile yıktığını kabul ettiği için, öğretideki kullanım yerine zihin adı altında

[119] Vedat Çelebi (2015), s. 143.
[120] Ryle, a.g.e., s. 77.

kendisini açıkça gösterebilen davranışlarda yani zekâ, heyecan, irade vb. şekillerde dışlaştırılan bir yatkınlıklar ve kapasiteler bütünlüğünü öngörmüştür. Bu yatkınlıklar dediği şey de kendilerini açıkça davranışta açığa koymak zorunda olduğunda, onun için asıl olan her zaman davranıştır.[121]

Ryle, geleneksel olarak kabul görülen, uzamsal olarak bir konumu olmayan, sadece zamanda var olan, mekanik-fiziksel yasalardan etkilenmeyen, soyut olarak var olan zihin anlayışına karşıdır; zihni soyut olarak kabul edilmeyi ise makinedeki hayalet ya da makinenin içindeki hayalet olarak ifade eder. Onun böyle bir benzetmeye başvurması görünürde onu haklı göstermektedir. Çünkü zihni soyut olarak kabul etmenin bilimsel yönden bir temellendirilmesi şimdilik mümkün değildir. Bilimsel yönden böyleyken felsefi olarak da içinde eksiklikleri barındırır durumdadır; soyut olan, üstelik yapısal olarak da somut olandan farklı olan, nasıl oluyor da bu somutu etkiliyor? Tüm bunlar zihin ve bedeni farklı tözler olarak ele alıp, kabul etmeyişimizin ayrı bir sebebidir.

[121] Çelik, a.g.e., ss. 150-151.

BÖLÜM 3

JOHN R. SEARLE'ÜN ZİHİN FELSEFESİ

3.1. John R. Searle ve Dil Üzerine Düşünceleri

John R. Searle, Kaliforniya Üniversitesi'nde dil felsefesi profesörüdür. Austin'in yönetiminde hazırladığı teziyle Oxford Üniversitesi'nde doktora derecesi almıştır. Austin'in söz edimleri çözümlemesinden hareketle geliştirdiği kapsamlı söz edimleri kuramını Speech Acts (1969) adlı yapıtında yayınladı.[122]

Searle, dil felsefesi ve zihin felsefesi alanlarında çok önemli çalışmalar yapmış çağdaş bir filozoftur. İlk yıllarda çalışmalarını dil üzerine yoğunlaştıran Searle daha sonraki yıllarında zihin felsefesi alanında çalışmalar yapmıştır. Bu iki alanda da çok önemli çalışmalar yapıp, birçok önemli eser ortaya koymuştur. Bir süre Austin'in öğrencisi olan Searle, 1959 yılında Oxford Üniversitesi'nde verdiği *İçlem ve Gönderme* başlıklı doktora tezini başlangıç olarak kabul edersek o günden itibaren günümüze kadar, dil felsefesinden zihin felsefesine uzanan bir çizgide önemli yapıtlar kaleme almış önemli bir filozoftur. İlk olarak, hocası olan Austin'in temellerini attığı söz edimleri kuramını geliştirmekle başlamıştır.[123]

Searle'e göre, bir dili konuşmak demek, söz vermek, emir vermek, soru sormak, bildirimde bulunmak gibi, Austin'in 'söz edimleri' dediği türden bir takım edimlerde bulunmak demektir.[124] Günümüz felsefesinde birçok alan gibi, dil alanı da önemli ve güncel bir alandır. Birçok felsefi yaklaşım, dil olgularına farklı açılardan yaklaşmaya çalışmıştır, bu yaklaşım ve akımlardan biri de yukarıda kısmen bahsettiğimiz, Austin ve Searle'ün öncülüğünü yapmış olduğu söz edimleri teorisidir. Bu yaklaşım ya da teoriye göre dil, insani bir davranış biçimidir, dili kullanmak ise aslında dilsel davranışta bulunmaktır.[125]

---

[122] Altınörs (2000), s. 71.
[123] Levent R. Aysever, *Anlam Sorunu ve John R. Searle'ın Çözümü*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1994, s. 98.
[124] Aysever, a.g.e., ss. 99-100.
[125] Abdullah Ünlüsoy, "Dilsel Anlam Probleminin Searlecü Yaklaşım Bağlamında Performatif Açıdan Değerlendirilmesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, 2014, s. 63.

"Söz edimleri değişik türlerde ortaya çıkar. Bu akustik şok dalgaları vasıtasıyla, bir ifade de bulunur ya da bir soru sorarım, bir emir verir ya da ricada bulunurum, bilimsel bir problemi açıklar ya da gelecekteki bir olaya dair tahminde bulunurum. Bütün bunları ve benzeri daha düzinelercesini soru İngiliz felsefeci J. L. Austin 'edimsözler' olarak adlandırmıştır. Edimsöz insanın dille iletişiminin eksiksiz en küçük birimidir. Ne zaman birbirimizle konuşsak ya da yazışsak, edimsözde bulunmuş oluruz."[126]

Searle'e göre, dil, toplum söz konusu olunca büyük önem arz etmektedir. Toplumsal hayatı meydana getiren, toplumu ayakta tutan, toplumsal hayatımızın sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağlayan şey dildir. Günlük hayatta, toplumsal hayatımızın içinde dilin etkisini ve önemini açık bir şekilde görebiliriz. Toplumsal hayatımızın kurulması ve kurulan bu toplumsal hayatın devam etmesinde önemli role sahip olan unsurların dile veya ona benzer sembolizm formuna gereksinim duymasında görebiliriz. Ayrıca dil var oluşu ve bu var oluşun devamlılığı için başka bir şeye gereksinim duymaz. Sonuç itibari ile Searle'e göre dil temel, insani vazgeçilmez bir kurumdur.[127] Aynı zamanda Searle gündelik dilin felsefesinde ele aldığımız ikinci kuşak çözümleyici filozoflardan biridir.

Sosyal bir varlık olan insan, toplumsal hayatın içindeki varlığını sağlıklı bir şekilde devam ettirmesi adına dil önemli bir olgudur. Yani dil toplumsal hayatı oluşturan ve onu ayakta tutan ve bu hayattaki devamlılığı sağlayan, hayatımızı idame etmenin gereksinimlerindendir. Biz insanlar sosyal hayatı anlamak ve anlamlandırmak adına dili en aktif araç olarak kullanmak durumundayız; yine sağlıklı bir iletişimin kurulması adına diğer sosyal olgular içinde dil en önemli görüngülerin başındadır. Hangi durumda olursak olalım dil bizim için sosyal hayatın temel yapısıdır ve onun kullanımından vazgeçemeyiz.

Searle'ün dil üzerine görüşleri, onun felsefeye olan bakış açısında da kendisini göstermektedir. Ona göre, felsefe her şeyden önce bilgi edinme yöntemi ve

[126] John R. Searle, *Zihin Dil ve Toplum*, (Çev: Alaattin Tural), Litera Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 156.
[127] Ünlüsoy, a.g.m., s. 68.

etkinliğidir. Bu etkinliğin temel görevi, sahip olduğumuz bazı kavramları açıklamada bize bazı açıklama modelleri sunmaktadır. Bir barınma, yaşam alanı olarak dünya, bir dil inşasından ibarettir. Bu yaşama alanı ve bütün gerçeklik alanları dilsel bir karakter taşır. Çünkü dilin tasvir edilip, betimlediğinin dışına çıkmamıza imkân yoktur. Gerçeklik denen şey ancak dil temelli ve dil üzerinden hareketlerle anlaşılabilir. Bunun yanı sıra, bütün insanı ve toplumsal alanlardaki anlama eylemi dili zorunlu olarak gerektirir. Dil, düşünmenin ön şartıdır, insan dili kullanarak iletişim kurar, bundan dolayı anlamdan bahsettiğimiz her yerde dile zorunlu olarak ihtiyaç duyarız.[128]

Bazı olguları betimlemek için farklı tasvirlere başvururuz. Ancak dilin kendisi, dil olabilmek için kendisinin dışında başka bir tasviri, betimlemeyi, anlatımı gerektirmez. Çünkü sözcüklere ve tümcelere yüklenen statü fonksiyonları, onların böyle varlıklarının olması için başka bir betimleme ya da tasviri gerekli kılmaz. Örneğin Bush'un başkan olması, ancak o dilsel olarak böyle tasvir edilirse mümkün olur. Ya da oturduğum evin benim olması ancak dilsel olarak böyle tasvir edilip betimlenirse mümkün olur.[129]

Analitik felsefeyi, Kıta felsefesinden, yani on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda yaygın olan felsefe geleneğinden ayıran başlıca özelliklerden biri de analitik filozofların açıklık sevdası ise; John Searle, açıklık bakımından bu filozofların başında yer alır. Searle sadece açıklığı ileri bir noktaya taşımasıyla değil, çalışmış olduğu konuların çeşitliliği ve çalışmalarını sistematik bir şekilde sentezlemesiyle veya başka bir deyişle sentetik analitik bir felsefe kurma çabasıyla da içinde bulunmuş olduğu gelenekten yani analitik felsefe geleneğinden ayrılmış olur. Searle'ün yapmış olduğu çalışmalar sırasıyla dil felsefesi, zihin felsefesi ve sosyal kuramların doğası üzerinedir ve çalıştığı alanları da birbirleriyle ilişkilendirmeye çalışmıştır. Örneğin dil üzerine çalışırken, dilin sadece yapısını inceleyerek ya da mantıksal analize tabi tutarak anlayamayacağımızı düşünmüş ve söz edimlerini de sosyal bağlamda ele almıştır. Ayrıca başka bir yönden de dili, bir zihin kavramı olan yönelimselliğin temel biçimlerinin (istek, arzu, inanç vs.) bir uzantısı olarak

[128] Ünlüsoy, a.g.m., s. 70.
[129] Levent R. Aysever, "Dil ve Toplum Ontolojisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı: 37, 2016, s. 242.

görmüştür. Searle'e göre felsefe de odak olarak 'nereden biliyorsun' sorusunun yerini 'ne anlatmak istiyorsun'a bırakmasıyla, epistemolojiden yani bilgiden dil felsefesine kaysa da, dil felsefesi de ontolojik olarak zihin felsefesine kaymak durumundadır. Dolayısıyla Searle'ın yukarıda ifade ettiğimiz çalışma alanlarının sıralamasından ziyade; önem bakımından sıralamanın başında zihin felsefesi, sosyal gerçeklik ve dil felsefesi gelmektedir.[130]

Sonuç olarak Searlecü yaklaşım açısından baktığımızda dil sosyal bir görüngüdür. Aynı zamanda dil, toplum içinde gerçekleşen toplumsal uzlaşımın bir ürünüdür. Dil, Searle açısından toplumsal, kültürel ve insan hayatının kurucu bir öğesidir. Searle'e göre, dilsel anlam, konuşan kişinin sadece zihinsel yönelimlerine endeksli bir durum değildir, dilin kullanım kurallarıyla yakından ilgisi olan bir durumdur. Searlecü yaklaşımın dil fenomenlerine bu açıdan yaklaşımı sonucu geliştirdiği yöntem ve kavramlar, dil felsefesinde birçok düşünür tarafından olumlu karşılanan bir durumdur. Yine bu yaklaşıma göre dil, bir davranış şekli olarak kabul edilir ve dili kullanmak aslında dilsel davranışta bulunmaktır.[131]

Searle, ifade ettiğimiz gibi birçok alanda önemli çalışmalar yapmış çağdaş bir filozoftur. Fakat bizim için esas olan çalışmamız kapsamında zihin felsefesindeki çalışmalarıdır. Searle'ün bilinç üzerine görüşlerini ilk bölümde ele aldık. Bilinç ile bağlantılı olarak zihin felsefesi için büyük önem taşıyan bir diğer konusu ise birçok kez belirttiğimiz zihin-beden problemidir. Bizim için asıl olan bir anlamda onu zihin-beden problemi üzerine görüşleridir. Kıyaslama yapacağımız Gilbert Ryle'ın gerek bilinç üzerine, gerekse zihin-beden problemi üzerine görüşlerini ele alıp değerlendirdik, Şimdi de John Searle'ün zihin-beden problemine çözümünü ve bu problemin bu kadar karmaşık bir hal almasına sebep gösterdiği düalizm ve materyalizm yaklaşımına eleştirisini ele alıp değerlendirmeye çalışacağız.

Ancak, zihin-beden problemine geçmeden önce diğer yaklaşımlardan ve diğer düşünürlerden farklı olarak; Searle'ün zihin anlayışının merkezine bilinci yerleştirmiş olduğunu daha önce ifade ettik. Searle'ün öncelikli amacının; zihni

[130] Ferhat Onur, "J. R. Searle ve Çin Odası Argümanı", *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Sayı: 9(1), 2016, s. 194.
[131] Ünlüsoy, a.g.m., s. 70.

incelerken, zihnin bilimsel olarak incelenmesinde bilincin öznelliğinin bir problem oluşturmayacağını göstermek istemesiydi. İlk olarak da zihin felsefesinde geleneksel düşünceler olarak kabul görmüş düalizm ve materyalizmle bir hesaplaşma içine girerek başlamıştır. Searle, bu yaklaşımların kavramsal olarak yanlış olduğunu iddia etmiştir. Bu yanlışlıklardan yola çıkarak farklı bir bakış açısı geliştirmek istemiştir. Bu yanlışlıkların da ne olduğunu ilerleyen bölümlerde daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

John Searle, yukarıda da belirttiğimiz gibi, kariyerine 1960'larda dil felsefesiyle başlamıştır, daha sonra 1980'lerde yayınlanan ünlü Çin odası argümanı sayesinde yapay zekâ ve bilişsel bilime yaptığı eleştirilerce geniş çevrelerce tanınmaya başlamıştır. O vakit zihin için kullanılan bilgisayar metaforunun hatalı olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre dijital bilgisayarlar ve insan zihinleri temelde birbirinden farklıdır. Çünkü insan zihinleri için doğal dilin anlamını (semantik) kavramak zihinlerimizin biyolojik doğasının bir parçası olduğu halde, bilgisayarların işlem yaptıkları her hangi bir simgeyi anlamaları ilkesel olarak dahi mümkün değildir. Bir bilgisayar insan davranışlarını taklit edebilir, kelimeleri yazmak için programlanabilir ancak bunları üreten içsel süreçlerin gerçekten zihinsel olduğunu garantilemez.[132]

Günümüzde özellikle yapay zekâ çalışmalarının hız kazandığı ve her gün yeni gelişmelerin ortaya çıktığı bir dönemdeyiz. Searle, yapay zekâ argümanını eleştirmiş ve yapay zekâ argümanına karşın kendisinin öne sürmüş olduğu argüman yukarıda da kısmen ifade ettiğimiz Çin odası argümanı geliştirmiştir.

3.2. Çin Odası Argümanı

Çin odası argümanı; Searle'ün zihin felsefecileri arasında bugün bulunduğu konumda olmasında büyük bir öneme sahip düşünce deneyidir. Aynı zamanda bu argümanın güçlü yapay zekâ argümanına karşıt bir argüman olarak sunulması, analitik zihin felsefesinde uzun süreli bir etki bırakmıştır, öyle ki günümüzde de tartışılmaya

[132] Antti Revonsuo, *Bilinç: Öznelliğin Bilimi*, (Çev: Selim Değirmenci), Küre Yayınları, İstanbul 2016, s. 279.

devam etmektedir. Bu argümanın uzun süreli etki bırakmasının yanı sıra birçok eleştiriyi de beraberinde getirmiştir. Buna rağmen dâhil olduğu alan içerisinde önemli bir yer edinmiştir. Yapay zekâ üzerine her gün yeni gelişmelerin olmasına ve yeni şeylerin söylenmesine karşın, Çin odası argümanı da yapay zekâ teorisine güçlü bir karşıt görüş olarak görülmüştür ve oldukça da ses getirmiştir. Bu düşünce deneyi üzerine bugün hâlâ ciddi tartışmalar yapılmaktadır.[133]

Peki, bu güçlü yapay zekâ teorisi nedir? Kısaca ifade etmek gerekirse, *"güçlü yapay zekâ teorisi, karmaşık bir yazılıma sahip bir bilgisayarın da tıpkı insan zihnine benzer olarak düşünebileceği iddiasını savunan teoridir."*[134] Yine bu teoriye göre, nasıl ki zihin beyinle ilişkili ise, yani zihin ve beyin arasında olduğu gibi, bilgisayar yazılımı da donanımla ilişkilidir. Bu yüzden de, söz konusu teori yazılımın donanım tarafından işletilmesi gibi zihin de beyin tarafından işletilen bir programdan başka bir şey olmadığı iddiasındadır, aynı zaman da bu iddia çok ciddi bir iddiadır. *"Güçlü yapay zekâ teorisinin bir ikinci iddiası ise şöyledir; bilgisayar belli kurallar çerçevesinde girdi ve çıktılar arasındaki işlemleri hesaplayabilen bir hesaplama sistemidir."*[135] Bununla bağlantılı olarak da doğru ve karmaşık bir yazılım ile donatılmış, çok geniş hafızası ve geniş bir zamanı olan bir bilgisayar, bir insan düşüncesinin temel aldığı her türlü akıl yürütmeleri yerine getirebilir. Çünkü *"insan düşüncesinin de dayandığı akıl yürütmeler de belli kurallara göre girdi ve çıktı ilişkisine dayalı bir sistemden fazlası değildir."*[136]

Searle, her şeyden önce bilgisayar gibi bir varlığın, insan gibi bir zihne ya da bir düşünceye sahip olduğunu anlamak için sadece yapay zekâ teorisinin öne sürdüğü Turing Testi'nden geçmesinden daha fazla özelliklere sahip olması gerektiğini düşünür. Bu düşünceden yola çıkarak da bu düşünce deneyine başvurur ve Çin odası deneyini Searle şöyle açıklar:

> *"Bir odada kilitli olduğunuzu düşünün; odada, üzerlerinde Çince tabelalar bulunan sepetler olsun. Tek kelime Çince anlamadığınızı hayal*

[133] Beyaz, a.g.e., s. 88.
[134] Beyaz, a.g.e., s. 88.
[135] Beyaz, a.g.e., s. 88.
[136] Beyaz, a.g.e., s. 88.

edin. Ama elinizde, Çince tabelaları İngilizce olarak açıklayan bir kural kitabı bulunsun. Kurallar Çince'yi tamamen biçimsel olarak, yani sözdizimlerine uygun olarak açıklar, anlamlarına göre değil… Kural şunu söyleyebilir: "Bir numaralı sepetten filanca tabelayı al ve iki numaralı sepetten aldığın falanca tabelanın yanına koy". Şimdi odaya başka Çince simgelerin de getirildiğini ve size Çince simgelerin odanın dışına çıkartmak için, başka kurallarda verildiğini farz edin. Odaya getirilen ve sizin tarafınızdan bilinmeyen simgelerin oda dışındakilerce "soru" diye; sizin odanın dışına çıkarmanız istenen simgelerse "soruların cevabı" diye adlandırıldığını düşünün. Dahası, bu programı yazanlar da, bu simgeleri işleten siz de çok ustasınız; verdiğiniz cevaplar, anadili Çince olan birininki kadar kusursuz. Siz kilitli odanın içinde kendi simgelerinizi karıştırıyorsunuz ve gelen Çince simgelere cevaben en uygun Çince simgeleri dışarı veriyorsunuz." [137]

Searle'ün düşünsel deneyinden şu sonuçlar çıkar; biçimsel olarak bir bilgisayar programını işletirken, dışta bulunan bir kişinin, gözlemcinin bakış açısından o adam, yani içindeki kişi, Çinceyi anadili kadar anlayan biri gibi görünür, ama durum bunun tam tersidir. Searle'ün burada analoji yoluyla yapmış olduğu çıkarım, doğal olarak bir bilgisayarın Çince anlamasının imkânlar dâhilinde olmadığıdır. Çünkü bilgisayarı odadaki kişi ile karşılaştırdığımızda hiçbir fazlası ya da eksiği yoktur. Yani aynı Çince odasında söz konusu olduğu gibi açıklanmamış Çince simgeleri işleten sadece biçimsel bir program vardır. Başka bir ifade ile bilgisayarın sentaktik yorum kabiliyeti olsa da semantik yorum kabiliyeti yoktur.[138]

Searle, Turing Testini geçen bilgisayar için, o gerçekten düşünmüyor; düşünme için bir Turing Testini geçmekten daha fazlası gereklidir diyerek Turing Testine karşı çıkmıştır. Ona göre, zekâ sahibi olmak sadece bilinçli olan varlıklarla sınırlıdır. Bilgisayar bilimi ve yapay zekâ konusunda, yakın zamanda yapılan tüm çalışmaları zeki makinler yapma çalışmaları olarak değerlendiren Searle, "*sayısal bilgisayar bize*

[137] John R. Searle, *Akıllar, Beyinler ve Bilim*, (Çev: Kemal Bek), Say Yayınları, İstanbul 2005, s. 40.
[138] S. Atakan Altınörs, "Zihin-Beden Problemine Searle'ün Yaklaşımı", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi,* Sayı: 9, 2018, s. 47-48.

insan aklının ve zekâsının doğru bir tasarımını verebilir mi?" diye sorar.[139] Ancak ona göre bu pek de mümkün değildir ve bu tezini, kendi deyimi ile bir düşünce deneyi dediği 'Çin Odası Argümanı' ile açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca Searle, bu argüman ile bir sistemin insanın bazı özelliklerini mükemmel bir şekilde taklit edebileceği bir program geliştirebileceğini gösterdiğini düşünür.[140]

> *"Searle Çince odası düşünce deneyi ile zihnin aslında formel semboller içeren birtakım işlemlerden ibaret olmadığını göstermek iddiasındadır. Yani Searle, zihnin bir bilgisayar programı software'i gibi bir şey olduğunu savunan işlevselcilik, bilgisayımsalcılık (computationalism) ve güçlü yapay zekâ görüşlerinin yanlışlığını göstermek ister."*[141]

Özellikle işlevselciler zihnin beyin gibi bir organla özdeşleştirilemeyeceğini, onun yerine zihnin bir bilgisayar programı, bir bilgisayar yazılımı gibi bir çeşit girdiler-çıktılar (input-output) organizasyonu olduğunu söylerler. Searle gibi bazı zihin felsefecileri bu düşünceleri inandırıcı bulmaz. Onlara göre zihin, beyninkine benzer bir organizasyon düzeyine sahip bir tür donanım ortamında çalıştırılacak bir bilgisayar programına benzer bir şey olamaz.[142]

> *"Searle'ün Çince odası deneyi ile kanıtlamak istediği şey, doğru bir bilgisayar yazılımın insanın Çince anlamasını sağlayamadığı gibi, bilgisayarın da Çince anlamasını sağlayamayacağıdır. Çünkü Çince odası deneyinde, odada kilitli kişi bir bilgisayar gibi, davranarak programı çalıştırmıştır. Bilgisayarın tek sahip olduğu şey, bu deneydeki gibi Çince sembolleri işletebilecek biçimsel bir programdır. Bilgisayarın Çince anladığı söylenemez*."[143]

---

[139] Searle (2005), s. 16.
[140] Fatma Dore, "Güçlü Yapay Zekâya Karşı Çin Odası Argümanı", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: XIV, Sayı: 1, 2012, s.27-28.
[141] Murat Arıcı, Mehtap Doğan, "Prof. Dr. Erdinç SAYAN ile Söyleşi: Zihnin Doğası Üzerine", *MetaZihin: Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2018, s.88.
[142] Sayan, a.g.m., s. 46.
[143] Gödelek, a.g.e., s. 122.

Searle, bir zekâya sahip olmak için 'Turing Testi'nden geçmekten daha fazlasına gereksinim duyulduğunu ifade eder. O, robotik kodlamalar ve sayısal verilerle yapılan işlemlerin insan beyni, düşüncesi ve bilinci ile kıyaslanmasına ya da eşdeğer görülmesine karşı çıkmıştır. Searle'e göre bir bilgisayar bir insan gibi semantik (anlama) kabiliyetine sahip olamaz.

> *"Çin Odası Argümanı'nın özü oldukça basittir: Biçimsel bir bilgisayar programı işletilirken, dışta bulunan bir gözlemci bakış açısından odadaki kişi tek bir cümle Çince anlamadığı halde, sanki Çince anlıyor gibidir. Bir başka ifadeyle Çince düzenlenmiş bir Turing Testi'nde sembolleri anlayan ve bunu başarıyla geçen bir bilgisayar doğal olarak düşündüğünü ileri süren Turing taraftarlarının aksine; Searle'e göre, programlanmış bir bilgisayar, geçerli girdi ve çıktılar sayesinde mükemmel bir Çince performansla testi geçebilse bile, Çince tek bir karakteri dahi anlamayacaktır. Öyleyse Çince anlamak için en uygun bir program bile Çince anlamayı sağlayamıyorsa, herhangi bir sayısal bilgisayarın da Çince anlaması olanaklı değildir. Demek ki, bir program çalıştırmakla bir bilgisayarın Çince anlaması sağlanamaz. Searle, tartışmasını yürütürken, belli tür ya da özellikte bir bilgisayar tanımlamaz. Bu bakımdan bilgisayar teknolojisinde ileride mümkün olabilecek şaşırtıcı gelişmeler de bir önem arz etmez; Çin Odası Argümanı, Güçlü Yapay Zekâ programlarına karşı genel geçer bir yanıt olmayı hedefler."*[144]

Çin Odası Argümanı ifade edildiği gibi, yapay zekâ argümanına karşı bir eleştiri, bir karşı çıkıştır. Son olarak Douglas R. Hofstadter'in *Aklın Gözü* kitabında yapay zekâyla ilgili olarak Searle'ün söylemlerinin tam tersi bir açıklaya değinecek olursak:

> *"İnsanın bilişsel kapasitelerinin bilgisayar simülasyonlarını yapmak için son zamanlarda gösterilen çabalara nasıl bir psikolojik ve felsefi anlam yükleyebiliriz? Bu soruyu yanıtlarken, 'güçlü' ile 'zayıf" ya da 'temkinli' diye adlandıracağım iki yapay zekâ türünü birbirinden ayırmayı yararlı*

[144] Dore, a.g.m., s. 29.

buluyorum. Zayıf yapay zekâya göre, zihnin incelenmesinde bilgisayarın en değerli yönü, bizim için çok güçlü bir gereç olmasıdır. Örneğin daha doğru ve daha özenli hipotezler kurup denememize olanak tanır. Ama güçlü yapay zekâya göre, bilgisayarın, zihnin incelenmesinde yalnızca bir gereç değildir; doğru programlanmış bir bilgisayar gerçekten bir zihindir; çünkü uygun program yüklenen bir bilgisayarın gerçekten anlayabileceği ve diğer bilişsel durumlara sahip olabileceği söylenmektedir. Güçlü yapay zekâda, programlanmış bilgisayarın bilişsel durumları olduğundan, programlar, yalnızca psikolojik açıklamaları sınamamıza yardım eden gereçler değil, açıklamaların ta kendisidir."[145]

Yukarıdaki pasajda yer alan güçlü yapay zekâ teoremine göre bilgisayarın, zihnin incelenmesinde sadece bir araç olmadığı, doğru programlanmış bir bilgisayarın gerçekten bir zihin olduğu ifadesi, Searle'ün kabul edip benimseyeceği türden açıklamalar olmamasının yanı sıra Çin Odası Argümanı ile karşıt ifadelerdir. Hem Searle'ün yapay zekâ konusundaki fikirlerinin anlaşılması adına hem de onun Çin Odası Argümanı ile neye karşı çıktığının anlaşılması adına en son aktardığımız alıntı kısa ve özenli bir karşılaştırmadır.

Son olarak Ryle ile ilgili bölümde belirtmiş olduğumuz gibi, Searle söz konusu olunca da yine büyük önem arz eden, onun zihin-benden problemine çözümü ve düalizm-materyalizm eleştirisinin olduğu bölümle devam edelim.

3.3. John Searle'e Göre Bilinç

Searle, bilinç problemindeki zorluğun farkındadır, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, bilinç kelimesinin net bir tanımını yapmak mümkün değildir. Searle, Ryle ve diğer birçok filozoftan farklı olarak ontolojik bir zorluğa sahip olan bilinci, doğal dünyamızda biyolojik düzenin önemli bir parçası olarak tanımlamıştır. İlk olarak onun bilinci nasıl tanımladığı ve bilinç üzerine görüşleri ile başlayacağız.

[145]Douglas R. Hofstadter, Daniel C. Dennett, *Aklın G'özü Benlik Üzerine Hayaller ve Düşünceler*, (Çev: Füsun Doruker), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2008, s. 341.

"'Bilinç' kelimesinden basitçe, bir kişinin sabahleyin rüyasız bir uykudan uyandığında başlayan ve gece uyuyuncaya kadar gün boyu devam eden veya komaya girinceye, ölünceye ya da bir şekilde 'bilinçsiz' denilen bir duruma gelinceye kadar süren öznel duyarlılık veya farkındalık durumlarını kastediyorum."[146]

Searle'ün bilinç üzerine yukarıdaki tanımında neyi anlatmak istediğini, kendisinin vermiş olduğu bir örnekle açıklamaya devam edelim.

"'Bilinç' kavramı ile neyi anlatmak istediğimi en iyi, örnekle açıklayabilirim. Rüyasız bir uykudan uyandığımda, bilinç durumuna girerim, uyanık olduğum sürece devam eden duruma. Uykuya daldığımda, ya da genel anestezi altına alındığımda veya öldüğümde, bilinçli durumum kesilip biter."[147]

Searle'e göre felsefenin birçok konusu gibi, bilinç konusu da insanın ve doğanın bir parçasıdır, bir bütünlük içerisindedir. Eğer bilinç bizim bir parçamız ise bu çıkarsamadan yola çıkarak onun yapısal olarak biyolojik olduğunu belirtmektedir. Ona göre, her şeyden önce, bilinç biyolojik bir görüngüdür ayrıca bilinci; sindirim, büyüme, mitoz ve mayoz gibi sıradan biyolojik geçmişimizin bir parçası olarak görmeliyiz.[148]

"Oysa biyolojik bir görüngü olmasının yanı sıra bilinç, diğer biyolojik görüngülerin sahip olmadığı bazı önemli niteliklere de sahiptir. Bu niteliklerin en önemlisi bilincin 'öznelliği' dediğimiz şeydir. Her bir kişinin bilincinin, o kişiye özel olduğu bir anlam vardır. Bu anlamda, kişinin ağırlığıyla, gıdıklanmalarıyla, kaşıntılarıyla, düşünceleriyle ve duygularıyla ilişkisi, başkalarının bu ağrılarla, gıdıklanmalarla, kaşıntılarla, düşüncelerle ve duygularla ilişkisinden oldukça farklıdır.[149]

---

[146] John R. Searle, *Bilinç ve Dil*, (Çev: Muhittin Macit, Cüneyt Özpilavcı), Litera Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 21.
[147] John R. Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, (Çev: Muhittin Macit), Litera Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 115.
[148] Searle (2016), s. 22.
[149] Searle (2016), s. 22.

Searle'ün bu sözleri yukarıda ifade ettiğimiz durumu, yani bilincin biyolojik olmasının yanı sıra öznelliğini de açıklamaktadır. Ona göre, bilincin öznelliği ve bir şeyin bilincinde olma durumu da önemli diğer bir husustur. Örneğin bana daha önce hissettiğim, deneyimlediğim, yaşadığım bir durum hakkında soru sorulduğunda vereceğim cevap o durum hakkında daha önceden bilinçli olmamla alakalıdır, yani daha önce yaşadığım, bilincine vardığım bilinçli bir durum olmasıyla bağlantılıdır. Örneğin bana mutlu olmanın nasıl his olduğu sorulursa bunu açıklamam daha kolay olur, çünkü yaşamış olduğumuz o duygu durumu bilinçle bağlantılıdır, bilinçli durumlardır, daha önce de yaşadığım bir durumdur, biyolojiktir ve bizimle bir bütündür. Mutlu olmamızda, tıpkı yememiz, içmemiz, gülmemiz, ağlamamız, hüzünlenmemiz, korkmamız ve koşmamız gibi bilinçli ve biyolojik durumlarımızdır, bizden ayrı düşünülemez. Örneğin bana kalabalık bir izleyici kitlesinin karşısında bir tebliğ sunmanın nasıl bir his olduğu sorulursa, bunu kolaylıkla cevaplayabilirim. Fakat bana kiremit ya da taş olmanın nasıl bir şey olduğu sorulursa, buna cevap veremem, çünkü kiremitler ve taşlar bilinçli değildir. Bilinç durumlarının belli bir niteliksel yapıya sahip olduklarını söyleyerek de bu konu açıklanabilir.[150] Başka bir örnek verelim: Bize toprak olmanın nasıl bir şey olduğu sorulduğunda bunu açıklamak daha zordur, çünkü toprak olmak bizim için bilinçli bir durum değildir. Bu durum bilincin öznel olmasının yanı sıra bilinçli olma durumu ile de bağlantılıdır ve bilincin özelliği olarak da açıklanır.

Ancak Searle'e göre, karıştırılmaması gereken bir diğer husus yukarıda bahsettiğimiz bilinçli olma durumu ve kendilik bilinci hususudur. Örneğin bilinçli mutluluk duygusu ya da hüzün duygusu öznenin, kendisinde olmasını gerektirir; ama bir nesneyi görmek ya da onu tatmak kendilik bilinci gerektirmez. Kısacası bütün bilinç durumlarımızın aynı zamanda kendilik bilinci olduğunu söyleyemeyiz, bunlar bir ve aynı şeyler değildir. Onun bu kullanımla ilgili ifadelerini doğrudan aktaracak olursak:

> *"Son olarak, bilinç kendilik bilinciyle de karıştırılmamalıdır. Gerçekte belli hayvan tipleri vardır ki bunlar, aynen insanlar gibi son derece*

[150] Searle (2016), s. 22.

karmaşık, kendinden-referanslı bilinç formlarına sahiptirler ve bu formlar normalde kendilik-bilinci olarak betimlenir. Örneğin, bilinçli utanç duyguları bana göre öznenin, kendisinin bilincinde olmasını gerektirir. Fakat örneğin, bir nesneyi görmek veya bir sesi işitmek, kendilik bilincini gerektirmez. Dolayısıyla, bütün bilinç durumlarının aynı zamanda, kendilik bilinci olduğu genellikle vaki değildir."[151]

Bir başka eserinde ise Searle şunları ifade eder:

"Fakat bir kez bilinçli olduğunda, sistem bir direnç aygıtıdır; yani bilincin farklı dereceleri vardır. Benim anlayışıma göre, 'bilinç'in yakın bir eşanlamlısı 'farkındalık'tır, fakat anlam bakımından tam olarak eşdeğer olduklarını düşünmüyorum. Çünkü 'farkındalık', genel bilinç kavramlarından daha çok biliş ve bilgi ile yakından bağlantılıdır. Dahası, bilinçdışı olarak bir şeyin farkında olunması durumu da mümkün olabilir."[152]

Searle'e göre, bilinç söz konusu olunca karıştırılmaması gerek bir diğer husus da bilinç ve dikkat arasındaki ayrımdır. Bir şeyin bilincinde olmak, bazen bir şeye dikkat kesilmek, o şeye dikkat etmek, onun farkında, bilincinde olmak anlamında da kullanılabilir. Nitekim bunun örneklerini günlük hayatın birçok yerinde görülebilir. Searle'e göre bunlar farklı şeylerdir ve Searle bununla ilgili olarak şu açıklamada bulunur:

"Bilinç dikkat ile karıştırılmamalıdır. Bir kişinin bilinç alanında, o kişinin dikkatinin odağında bulunan belli öğelerin yanı sıra bilincin çevresinde bulunan diğer belli öğeler de vardır. Bu ayrımı vurgulamak önemlidir. Çünkü 'bir şeyin bilincinde olmak' ifadesi bazen 'bir şeye dikkat kesilmek' anlamında kullanılır. Fakat burada incelediğimiz anlamda bilinç, örneğin, şu an hissettiğim baş ağrısı ya da boyun arkasındaki gömlek yakasının varlığını hissetmek gibi, kişinin bilincinin

[151] Searle (2016), s. 23.
[152] Searle (2014), s. 116.

çevresinde olan fakat dikkatinin merkezinde olmayan birçok şeyin bulunma ihtimaline izin verir."[153]

Son olarak yukarıda bilinçle ilgili zikrettiğimiz bilinçlilik, kendilik ve dikkat üzerine Searle'ün *Zihin Dil ve Toplum* adlı eserinde üçüncü hata olarak ifade ettiği kısım tüm bunları kapsayacak biçimde, özellikle bütün bilinçli durumların kendilik durumu olmadığı ve bunların farklı şeyler olduğu hususu daha net olarak ifade edilmiştir. Yani aynı anda hem kendimin hem de başka bir şeyin, bilincinde olamam. Bu kısımla ilgili olan bölümü aktaracak olursak ne demek istediğimiz daha net olarak anlaşılacaktır, şöyle ki:

"Felsefi geleneğimizde bilinç hakkındaki üçüncü hata, belki de içlerinde anlaşılması ve fark edilmesi en güç olanı, bizim bilinç durumlarımızın hepsinin kendilik bilinci gerektirdiği şeklindeki doktrindir. Bütün bilinçli durumların kedilik bilinci oldukları şeklindeki bu doktrini yorumlamanın iki yolu vardır ve ikisi de bana yanlış gibi geliyor. İlk yorum şudur: Ne zaman bir şeyin bilincinde olsam, o şeyin bilincinde olan kendimin bilincindeyimdir. Bu bana olgusal olarak da hatalıymış gibi görünüyor. Bir şey hakkında düşünürken çoğu zaman sadece o şey hakkında düşünürüm; o şey hakkında düşünen kendim hakkında düşünmem. Her bilinçli durumda, o bilinçli duruma sahip olan öznenin ikinci mertebeden bir farkındalığa sahip olması gerekmez. Kendilik-bilinci doktrinin farklı ve gerçekten oldukça ayrı bir yorumu ise her bilinç durumunun, niyet edilen bir nesne olarak kendisine sahip olduğu şeklindedir."[154]

Bu bölümde Searle'ün bilinç üzerine düşünceleri aktarmaya çalışıldı. Bilinç üzerine bu kadar çok şey söylenmesinin en önemli sebebi, onun daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi net bir tanımının olmamasıdır.

Ona göre, tıpkı beynin diğer nitelikler gibi bilinç de beynin bir işlevi, bir parçasıdır. Bilinci biyolojik tarihimizin bir parçası olarak kabul etmesine ek olarak, Searle,

[153] Searle (2016), ss. 22-23.
[154] Searle (2015), ss. 85-86.

biyolojik doğalcılığın bilinç sorunlarını bilimsel açıdan çözmeye çalışan bir yaklaşım olmadığını özellikle vurgular. Ona göre bu biyolojik doğalcılık çok merak edilen ve çokça tartışılan beyin ile bilinç arasındaki problemi, yani beynin bilinçli zihni nasıl ortaya çıkardığını açıklamaz. Bu biyolojik doğalcılık sadece beyinde gerçekleşen psikofiziksel ilişkiye dair yapılan açıklamada bulunması gereken biçimi tasvir eder. Searle'ün bilinci biyolojik olarak adlandırmasının nedeni, bilincin temel varlığı için doğru açıklama düzeyinin biyolojik düzey olduğunu ifade etmesinden, öyle kabul etmesinden kaynaklanır.[155] Kısacası Searle'e göre, bilinç, "biyolojik doğalcılıktır" çünkü zihin doğanın bir parçasıdır, biyolojiktir ve onun zihinsel görüngüleri açıklama tarzı budur, yani biyolojiktir.[156]

Searle, 1990'ların başında dikkatini özellikle bilinç sorununa yöneltmiştir. *Zihnin Yeniden Keşfi* kitabında yukarıda da belirtmiş olduğumuz ve onun "biyolojik doğalcılık" adını verdiği bilinç görüşünü daha detaylı bir biçimde açıklar. Bu görüşe göre, bilinç biyolojik bir görüngüdür, beyin etkinliğinin diğer özelliklerinden daha üst düzeydeki bir özelliğidir. Ona göre, bilinç tümüyle nörobiyolojik süreçlerden kaynaklanır ve beyin yapılarında gerçekleşir. Ancak bilinçli fenomenler hiçbir nesnel nörofizyolojik fenomene indirgenemeyen, benzersiz bir öznellik veya birinci şahıs ontolojisi özelliğine sahiptir. Böylelikle bilinç salt nesnel beyin etkinliğine indirgenemez.[157]

Searle, bilinci "biyolojik doğalcılık" olarak tanımlarken yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi, yapmak istediği şey, bilinç sorununa bilimsel olarak bir çözüm bulmak değildir. Yani bu tanımlaması geçmişten günümüze değin tartışılan bilinç ve beyin arasındaki problemi çözmeye yönelik bir açıklama değildir. Bilinci bu şekilde açıklamasındaki gayesi; bilincin temel yapısı ve varlığı için doğru açıklama düzeyinin bu şekilde olduğunu göstermek istemesidir. Yani bilinci, doğal dünyada biyolojik ve fizyolojik bir varlığa sahip insanın biyolojik bir parçası olarak görmesidir. Aynı zamanda Searle, bilinç ve beyin arasındaki ilişkinin zorluğunun farkındadır. O, felsefi olarak bilinç probleminin çözümünün kolay olduğunu

[155] Eyüp Süzgün, *John Searle'ün Bilinç Teorisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 31.
[156] Beyaz, a.g.e., s. 72.
[157] Revonsuo, a.g.e., s. 279.

belirtmiş olmasına karşın; nörobiyolojik olarak da bilinç ve beyin arasındaki ilişkinin açıklanmasındaki zorluğun farkındadır. Ayrıca nörobiyolojik olarak bilinç ve beyin arasındaki bu zor problemin çözüm bulması demek nörobiyolojide de ciddi anlamda ilerlemelerin olması demektir.

Burada karşımıza çıkan en önemli sorun ve aynı zamanda, bundan sonraki bölümleri de etkileyecek en önemli sorun, bilinç ve beyin arasındaki ilişkinin ne olduğu ve nasıl gerçekleştiği sorunudur. Bu sorun aslında bize pek de yabancı olmadığımız bir sorunu ifade ediyor; bu sorun ise felsefe ve bilim tarihinde uzunca bir geçmişi olan ve günümüzde de üzerinde konuşulmaya devam eden zihin-beden problemidir.

3.4. John R. Searle'ün Zihin-Beden Problemine Çözümü, Düalizm ve Materyalizm Eleştirisi

Searle açısından bilinç söz konusu olunca bilmemiz gereken en temel şey onun bilinci tamamen biyolojik doğalcılık açısından kabul etmesi olduğunu ifade ettik. Yani tıpkı beynin diğer nitelikleri gibi bilinç de beynin bir işlevi, bir parçasıdır. Bundan sonra karşımıza çıkan problem bilinç ile beyin arasındaki ilişki problemidir, yani diğer bir ifade ile zihin-beden problemidir. Bu problemin felsefe ve bilim tarihinde uzun bir geçmişi olduğunu söyleyip bunun temellendirmesi olarak da Platon'dan kesitler aktardık. Her dönemde bu problem meydana geldiği gibi, bu probleme her dönem birçok çözüm önerileri getirilmiştir ki bunların bir kısmını ele aldık. Şimdi ise John Searle'ün zihin-beden problemine önermiş olduğu çözüm ile başlayacağız:

> *"Bu problem felsefe ve bilimde uzun ve kirli bir geçmişe sahip olsa da, bana göre bu problemin en azından kaba hatlarıyla daha basit bir çözümü vardır. Çözüm şudur: bilinçli durumlar, beyindeki alt düzey nörobiyolojik süreçlerin neden olduğu fakat kendiliklerinde beynin daha yüksek düzeyli niteliklerdir. Buradaki kilit kavramlar 'neden' ve 'nitelik' kavramlarıdır. Dünyanın nasıl işlediği hakkındaki mevcut bilgilerimize göre, farklı nöronal yapılardaki değişik oranlardaki nöron ateşlenmeleri bilinçli yaşamımızdaki muazzam çeşitliliğe neden olmaktadır. Dış*

dünyadan algıladığımız bütün uyarıcılar, sinir sistemi tarafından tek bir ortama, yani sinapslarda değişik oranlardaki nöron ateşlenmelerine aktarılır. Bilinçli yaşamamızın tüm renkliliği ve çeşitliliğine, bu değişik oranlardaki nöron ateşlenmelerinin neden olduğu da aynı derece de vurgulamak gerekir. Çiçeğin kokusuna, senfoninin sesine ve Öklid Geometrisi teoremleri ile ilgili düşüncelere beynin, düşük düzey biyolojik işleyişleri neden olmaktadır ve bildiğimiz kadarıyla, temel işlevsel öğeler nöronlar ve sinapslardır".[158]

Çözümün ilk aşamasında Searle, bu basit bir çözümünün olduğunu söyler. Şöyle ki; bilinçli durumlarımız da bildiğimiz birçok işlevsel öğesi gibi, beynin bir üst düzey özelliğidir. Ayrıca bütün bu işlevsel öğelere, aslında nöronların ve sinapsların neden olduğu ifade edilmektedir. Çözümün devamında ise şöyledir:

"Doğal olarak bütün nedensel hipotezler gibi bu da farazidir. Nöron ve snapsın önemini gereğinden fazla abarttığımız için çürütülebilir. Belki de işlevsel birim nöronların bir sütunu ya da bütün bir dizinidir, fakat şu an vurgulamaya çalıştığım hayati nokta, bizim nedensel ilişkiler arıyor olmamızdır. Zihin-beden probleminin çözümündeki ilk aşama şudur: Beyin süreçleri (işleyişleri) bilinç süreçlerine neden olur."[159]

Bir önceki açıklamada birçok şeyin işlevsel öğesi vurgulanmıştır ve bu da dış dünyadaki uyarıcılardan örneklerle açıklanmıştır. Çözümün sonraki kısmı, yani ilk aşaması diye belirtilen kısım bilinç ve beyin arasındaki ilişkinin ne kadar açık ve net ifade edildiğinin bir göstergesi, yansımasıdır. Beynin süreçlerinin bilinç süreçlerine neden olması önemli bir ayrıntıdır, bu açıklama Searle'ün bilinci biyolojik bir durum olarak ifade etmesinin bir yansımasıdır aslında. Bu açıklama da belki de tam ve doyurucu açıklamalar olmadığı için beraberinde farklı sorunlar meydana getirecektir.

"Bu bilinç süreçlerinin varlıkbilimi nedir? ve varoluş biçimi nasıldır? Daha açık biçimde ifade edecek olursak, beyin ve bilinç arasında

[158] Searle (2016), ss. 23-24.
[159] Searle (2016), s. 24.

nedensel bir ilişki olduğu iddiası bizi bir 'fiziksel' şeyler ve 'zihinsel' şeyler düalizmine mi götürür? Yanıt kesin bir şekilde 'hayır'dır. Beyin süreçleri bilince neden olur, fakat neden oldukları bilinç fazladan bir cevher ya da varlık değildir. Bilinç sadece bütün sistemin daha üst düzey bir niteliğidir. Bu durumda, bilinç ve beyin arasındaki iki can alıcı ilişki şöyle özetlenebilir: Beyinin düşük düzey nöronal süreçleri bilince neden olur ve bilinç basitçe, düşük düzey nöronal öğelerden oluşan sistemin yüksek düzey bir niteliğidir."[160]

Burada anlatılmak istenen genel bir ifade ile beynin süreçlerinin bilince neden olduğudur. Ancak bu beyin süreçlerinin neden olduğu bilinç, düalizmdeki gibi fazladan bir cevher ya da varlık değildir. Yukarıdaki açıklamalardan sonra aklımıza en başından beri şu sorular takılabilir; beynin bu süreçte nasıl işlemektedir? Yani beynin bilinç durumlarını etkilerken nasıl işler?

Searle söz konusu olunca, konunun başından beri ifade etmeye çalıştığımız gibi, o, bilinci tamamen biyolojik olarak ele almış. Zihin-beden probleminde de bunu esas alıp bilinç ve beyin arasındaki etkileşimin kaçınılmaz olduğunu savunmuştur. Fakat Searle bilinç ve beyin arasındaki etkileşimi ifade ettikten sonra beyninin bu etkileşim sırasında nasıl bir süreçten geçtiğini ya da bunu yaparken nasıl işlediği konusundaki yetersiz açıklaması bu problemin çözümüne yönelik olumsuz eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Şimdi bu açıklamayı Searle'ün kendi sözleriyle temellendirelim. Şöyle ki:

"Biz olgusal olarak beynin süreçlerinin bilinç durumlarına neden olduğunu basitçe biliyoruz. Fakat beynin nasıl işlediği hakkındaki ayrıntıları bilmiyoruz ve bu karmaşık ayrıntıları anlamamız uzun zaman alabilir. Dahası, bana öyle geliyor ki, beyin süreçlerinin, bilinç durumlarına tam olarak nasıl sebep olduğunu anlamak nörobiyolojide bir devrim gerektirebilir. Nasıl olduğu kesinlikle açık olmasa da, mevcut açıklama aygıtımızı dikkate aldığımız zaman nöron ateşlenmeleri ve bilinç durumları arasındaki ilişkinin nedensel karakterini bu açıklama

[160] Searle (2016), s. 24.

aygıtı içinde izah edebiliriz. Fakat günümüzde, bunun nasıl gerçekleştiğini bilmeyişimiz, bunun gerçekleştiğini bilmiyor olmamızı gerektirmez. Zihin-beden problemine yönelik benim öne sürdüğüm çözüme (ve ya çözümsüzlüğe) karşı çıkan birçok kişi, nörobiyolojik süreçlerin bilinç fenomenlerine nasıl neden olacağı hakkında bir fikrimizin olmadığı gerçeğini dikkate alarak karşı çıkmaktadır. Fakat bu, bana göre kavramsal ya da mantıksal bir problem değildir. Bu biyoloji ile ilgili bilimler için deneysel (teorik) bir sorundur. Problem, sistemin bilinç üretmek için nasıl çalıştığını tasvir etmektir ve biz gerçekte sistemin bilinç ürettiğini bildiğimizden, belli nörobiyolojik mekanizmaların olduğunu ve bunlar sayesinde sistemin çalıştığını varsaymamız için iyi bir nedene sahibiz."[161]

Pasajdan da anlaşılacağı gibi, zihin ve beden arasındaki bu etkileşim sorunu daha da sorun olmaya devam edecek gibi. Çünkü buna verilen net bir cevap yok. Searle'ün de bundan dolayı eleştiri alması olağandır. Zihin-beden problemi söz konusu olunca John Searle'ün *Zihnin Yeniden Keşfi* adlı eserinde bu konu daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu konunun önemli olması ve daha iyi anlaşılması açısından bu kısımları da aktaracağız.

"Çözüm şu: Zihinsel görüngüler beyindeki nörofizyolojik (sinir fizyolojisi) işlemlerin sonucudur ve bu işlemler bizatihi beynin özellikleridir. Bu görüşü bu alandaki diğer görüşlerden ayırdetmek için buna 'biyolojik niyetçilik' diyeceğim. Zihinsel olaylar ve işlemler, sindirim, mitoz, mayoz veya enzim salgılama kadar bizim tabii biyolojik tarihimizin bir parçasıdır."[162]

Searle, zihin anlayışını, yani zihin-beden problemi üzerine görüşlerini diğer düşünürlerden ve diğer yaklaşımlardan farklı olarak; bilinci merkeze alarak açıklamaya çalışmıştır. Bilincimizin ve diğer zihinsel durumlarımızın, beynin bir işlemi ve beynin kendi özelliği olarak nitelendirmiştir. Zihinsel olayları da diğer

[161] Searle (2016), ss. 25-26.
[162] Searle (2014), s. 15.

biyolojik işlevlerimiz gibi, biyolojik tarihimizin bir parçası olarak nitelendirmiştir. Searle'ün çözümünü ele almaya devam edelim.

> *"Zihin-beden probleminin çözümünün herhangi bir eğitimli kişi için açık bir durum olabileceğini daha önce söyledim ancak günümüz felsefe ve kognitif bilimdeki birçok, belki de tüm uzmanlar bu çözümün hiç de açık bir çözüm olmadığını iddia etmektedirler. Gerçekte onlar benim önerdiğim çözümün doğru olduğunu bile düşünmezler. Eğer birileri son birkaç on yıl içinde zihin felsefesi alanındaki değişikleri gözden geçirirse, bu alanın bilinç ve niyetliliğin gerçekliği ve indirgenemezliği üzerinde ısrar eden küçük bir azınlık, ayrıca kendilerini 'nitelikçi dualistler' olarak kabul eden bir grup ve kendilerini herhangi bir türden maddeci olarak kabul eden daha büyük bir ana akım tarafından işgal edildiği görülecektir. 'Nitelikçi dualistler' zihin-beden problemini korkunç derecede zor ve belki de bütünüyle çözülemez olarak görürler. Maddeciler, eğer niyetlilik ve bilinç gerçekten var ise ve de fiziksel görüngüye indirgenebilir ise bu durumda, ortada zor bir zihin-beden problemi olduğu konusunda hemfikirdirler. Ancak onlar niyetliliği ve belki de bilinci 'doğallaştırma'yı umarlar. Zihinsel görüngüleri tabiileştirmekle, bunları fiziksel görüngülere indirmeyi amaçlarlar. Onlar bilincin gerçekliğini ve indirgenemezliğini temsil etmenin kişiyi bir şekilde Kartezyenizm'e bağlayacağını düşünürler ve böyle bir görüşün bizim genel bilimsel dünya algımızla uyumlu bir görüş olduğunu anlamazlar.*
>
> *Hem düalizm hem de monizmin yanlış olduğunu göstermek gerekir. Çünkü genelde varsayıldığı gibi, bu iki görüş, alanı tüketir ve geriye hiçbir seçenek bırakmazlar. Baskın görüş olduğundan dolayı tartışmalarımın çoğu maddeciliğin değişik şekilleri üzerine olacaktır. Bugün düalizm, bilimsel dünya görüşü ile uyumlu olmadığı düşünüldüğünden hangi şekilde olursa olsun, genel olarak sorgulanmasına gerek olmayan bir görüngü olarak görülür."*[163]

[163] Searle (2014), s. 16-17.

Zihin-beden probleminde Searle'ün özellikle karşı çıktığı, reddettiği iki görüş düalizm ve materyalizmdir; yukarıdaki pasaj ve birazdan aktaracağımız pasajda bu anlamda önemlidir. Searle'ün bu problemin çözümünde esas aldığı bilincin biyolojik olması ve tıpkı bizim diğer biyolojik işlevlerimiz gibi bilincin beynin doğal bir işlevi olduğudur. Düalizm ve materyalizmin zihin-beden problemini çözmede bize yarattığı zorluklar onun, *Zihin, Dil ve Toplum* eserinde de yine çok güzel ve açık bir şekilde ifade edilmiştir.

> *"Bence bu problemi çözmenin doğru yolu, her iki alternatifi reddetmektir. Hem düalizm hem materyalizm bir dizi yanlış kabule dayanır; ama asıl yanlış varsayım şudur: Eğer bilinç gerçekten de öznel ve niteliksel bir görüngüyse, o zaman maddi, fiziksel dünyanın bir parçası olamaz. Aslında, on yedinci yüzyıldan bu yana terminolojinin tanımlanma tarzı dikkate alındığında, bu varsayım tanımı gereği doğrudur. Descartes'in 'zihin' ve 'madde'yi tanımlama tarzı, bu ikisinin birbirlerini karşılıklı olarak dışlayacakları şekildedir. Eğer bir şey zihinselse, fiziksel olamaz; fizikselse, zihinsel olamaz. Yalnızca bu tanımlamalardan değil, aynı zamanda geleneksel 'zihin', 'bilinç', 'madde', 'zihinsel', 'fiziksel' gibi kategorilerden ve geleneksel olarak felsefi tartışmalarımızda inşa edildikleri şekliyle geri kalan diğer bütün şeylerden vazgeçmemiz gerektiğini bir öneri olarak sunuyorum."*[164]

Daha önce belirttiğimiz gibi, Searle zihin-beden probleminin önündeki en büyük engel olarak düalizm ve materyalizm yaklaşımlarını öne sürmüş ve bu yaklaşımları zihin-beden probleminin daha da karmaşık, zor bir hal almasında sebep göstermiştir. Peki, Searle kurmuş olduğu sisteminde düalizm ve materyalizmin haklı bulduğu noktaları yok mudur? Vardır elbette. Bu noktaları da şöyle ifade edebiliriz: Searle'e göre materyalizmin, daha önce ele aldığımız indirgemeci ve eleyici versiyonları dışında, materyalizm bilince ve çeşitli zihinsel durumlara beyindeki süreçlerin neden olduğunu kabul etmesi bakımından haklıdır. Düalizm ise zihin ve bedenin iki ayrı töz olarak kabul etmesi varsayımı, hatası dışında, zihinsel olanın indirgenemezliğine

[164] Searle (2015), s. 61.

yaptığı vurgu bakımından haklıdır.[165] Peki, bu geleneksel tanımlara bağlı kalırsak ortaya nasıl bir şey çıkar?

> *"Geleneksel tanımlara sıkı sıkıya bağlı kaldığımızda neler oluyor bir bakalım! Bilinç, tıpkı sindirimin midede ve geri kalan sindirim sisteminde bir biyolojik süreç oluşu tarzında, beyinde meydana gelen biyolojik bir süreçtir. Bu durumda, bilinç maddi bir şeymiş ve bilincin materyalist bir açıklamasına sahipmişiz gibi görünüyor. Ama durun! Bilinç bir birinci şahıs ontolojisine sahiptir ve bu yüzden de maddi olamaz; çünkü maddi şeyler ve süreçlerin tamamı bir üçüncü şahıs ontolojisine sahiptir. Bu durumda ise, bilinç zihinsel bir şeymiş ve biz de bilincin düalist bir açıklamasına sahipmişiz gibi görünür.*
>
> *Eğer bu tanımları kabul edersek, bir çelişkiye düşmüş oluruz. Çözüm bu tanımları terk etmektir. Artık bu tanımların olgularla uyumsuz olduklarını bilecek kadar yeterince biyoloji biliyoruz."*[166]

Searle'e göre bu geleneksel tanımlara bağlı kalmak durumunda değiliz; tam tersi bir kez bu tanımları kabul edersek bir yanılgı, bir çelişki içine düşmüş oluruz. Ona göre, yapmamız gereken şey materyalizm ve düalizmi terk etmektir. Searle, maddi gerçekliğin açık bir niteliği olarak bilinç hakkında ileri sürülen zihin-beden düalizmine hücum eder. O, bilinci bizzat akışkanlık taşımayan atomlar olarak hidrojen ve oksijenden oluşmuş su moleküllerinin hareketleriyle beliren, tezahür eden bir özellik olarak akışkanlık özelliğine benzetmektedir. Ona göre bilinç bir eşya değildir; bilinç, akışkanlığın suyun niteliği olması gibi beynin bir niteliği ya da özelliğidir.[167]

Searle'ün materyalizme itirazına geçmeden önce materyalizm hakkında daha önce bahsettiklerimize ek birkaç ayrıntıyı aktaralım; materyalizm daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, Fizikalizm diye de karşımıza çıkmaktadır. Materyalizm doğa bilimlerine ve dünyanın modern bilimsel kavranışına sıkı sıkıya bağlıdır. Antti

---

[165] S. Atakan Altınörs, "Zihin-Beden Problemine Searle'ün Yaklaşımı", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi,* Sayı: 9, 2018, s. 39.
[166] Searle (2015), ss. 61-62.
[167] Arthur J. Deikman, (Çev: Mehmet Atalay), "'Ben'= Farkındalık", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 16, 2007, s. 359.

Revonsuo'ya göre materyalist bilimsel görüşle tutarlı bir şekilde bilinç olgusunu açıklarken karşımıza üç farklı açıklama türü çıkar. Bunlardan ilki daha önce materyalist yaklaşımı ele alırken bahsetmiş olduğumuz eleyici materyalizmdir. Eleyici materyalizme göre; bilinç hakkında bir yanılgı içindeyiz, yani aslında öyle bir şey yok. Şöyle ki; bilinç, karışık gündelik düşüncenin ve dilin yaratmış olduğu bir yanılsamadan ibarettir. Bu görüşe mensup düşünür olarak Churchland örnek verilmiştir. İkinci açıklama türü ise yine daha önce de ele almış olduğumuz indirgemeci materyalizmdir. İndirgemeci materyalizme göre ise; bilinç vardır, fakat tamamen fiziksel bir şeydir, beyindeki nörofizyolojik süreçlerden başka bir şey değildir. Revonsuo bu görüşe mensup düşünür olarak günümüz düşünürlerden Jaegwon Kim'i örnek verir. Üçüncü açıklama türü ise Belirimci materyalizmdir. Belirimci materyalizme göre; öznel bilinç gibi tamamen yeni türden veya üst düzeyde fiziksel fenomenler, beyindeki nörofizyolojik süreçler gibi sıradan alt düzey fiziksel fenomenlerin karmaşık fenomenlerinden beliriverir.[168] Üçüncü açıklama türü, Searle'ün materyalizmle ilgili olarak haklı bulduğu noktayla, yani bilince ve çeşitli zihinsel durumlara beyindeki süreçlerin neden olduğunu kabul etmesi noktasıyla bağlantılı olduğunu da ayrıca belirtmek gerekir.

> *"Ne düalizme ne materyalizme mecbur olduğumuza inanıyorum. Burada unutulmaması gereken nokta, bilincin tıpkı diğerleri gibi biyolojik bir görüngü olduğudur. Bilincin kendine özgü niteliklere, özellikle de, gördüğümüz üzere, öznellik niteliğine sahip olduğu doğrudur; fakat bu durum bilincin, tıpkı sindirimin midenin yüksek seviyedeki bir özelliği olduğu ya da akışkanlığın kanımızı oluşturan moleküllerin yüksek seviyede bir özelliği olduğu gibi, beynin yüksek seviye de bir özelliği olmasını engellemez. Kısaca ifade etmek gerekirse, materyalizme cevap vermenin yolu, materyalizmin bilincin gerçek varlığını ihmal ettiğine işaret etmektir. Düalizmi alt etmenin yolu ise, bilincin doğal dünyanın bir parçası ve biyolojik bir şey olarak görmeyen kategoriler sistemini reddetmekten geçer."*[169]

[168] Altınörs (2018), ss. 41-42.
[169] Searle (2015), ss. 62-63.

Materyalizmin bilincin varlığını ihmal etmesi ve zihin-beden problemindeki hatası Searle'e göre materyalizmin bilincin varlığını örtbas etmesidir. Searle, materyalistlerin tipik bir biçimde sözlerini bilincin varlığını inkâr etmeye bağladıklarını söyler. Fakat bunu yaparken de açık açık 'bilinç yoktur', 'ne insan ne hayvan bilinci vardır' demekten kaçınırlar. Bunun yerine "bilinci niteliksel ve öznel durumlara değil, bir üçüncü şahıs fenomenine işaret edecek şekilde yeniden tanımlarlar."[170] Böylece Searle bilincin, ya bedenin davranışına ya da beynin hesaplı durumlarına, bilgi oluşturma süreci veya fiziksel bir sistemin işlevsel durumlara indirgendiği tespitinde bulunur.[171] Searle'e göre, materyalizm zihin-beden probleminde özellikle bilinç üzerine yapmış olduğu açıklamalarla meseleyi çözmek yerine üstünü kapatmıştır. Yani materyalistlerin çoğu doğrudan doğruya 'bilinç yoktur, ne insani ne hayvani bilinç var olmamıştır' demiyorlar, bunu bu şekilde demekten rahatsızlık duyarlar. Bunu yerine, yukarıda da belirttiğimiz gibi bilinci, içsel, niteliksel ve öznel zihinsel durumlara değil de bir üçüncü şahıs görüngüsüne işaret edecek şekilde yeniden tanımlarlar.[172] Şöyle ki:

> *"Materyalizmin mevcut durumu ise şudur: Dünya tamamıyla ya maddi ya da fiziksel şeylerden oluşturuluştur. Materyalistlerin genellikle yaptığı şekilde durumu çözmeye çalışırsanız, bunun içerdiği şey, indirgenemez bir biçimde zihinsel bir şey olarak bilincin var olmadığıdır. Materyalistler sözü bir sürü döndürüp dolaştırdıktan sonra, tipik bir biçimde bilincin mevcudiyetine son verirler. Bilinç, bedenin davranışına, beynin hesaplamalı durumlarına, bilgi oluşturma sürecine ya da fiziksel bir sistemin işlevsel durumlarına indirgenir".*[173]

Her şeyden önce Searle'e göre, düalizmi alt etmenin yolu, bilinci doğal dünyanın bir parçası ve biyolojik bir şey olarak görmeyen kategori sistemini reddetmekten geçer. Düalizm geleneksel anlamda yaygın bir yaklaşım, yani çok kültürlülüğe sahip olsa da, evrensel bir yaklaşım değildir. Geleneksel problem, biz bu problemin birbirini karşılıklı olarak dışlayan zihinsel-fiziksel, zihin-madde, ruh-ten kategorilerini içeren

[170] Searle (2015), s. 61.
[171] Altınörs (2018), s. 42.
[172] Searle (2015), s. 61.
[173] Searle (2015), ss. 60-61.

bir terminolojisini kabul ettiğimizden doğar.[174] Ayrıca Ryle'ın bu anlamda Searle'den farklı olarak bu durumu açıklarken 'biyolojik ve nörofizyolojik' açıklamalardan kaçındığını ifade ettik. Buna gerekçe olarak da onun bir felsefeci olduğunu ve bu problemi açıklarken de öyle davrandığını ifade ettik.

Searle'ün *"bırakın zihinsel, fiziksel ve kültürel gibi üç dünyada, fiziksel ve zihinsel gibi iki dünya da yaşadığımıza bile değil, tek bir dünyada yaşadığımıza inanıyorum."*[175] Cümlesi Searle'ün tek bir dünya derken de fiziksel dünyayı işaret ettiği açıktır. O, düalizm ve materyalizmi eleştirirken iki yaklaşım arasındaki farka da değinir. Şöyle ki:

> *"Searle materyalizmin, düalizm ile olan farkını şu şekilde açıklar: "Düalizm dünyada, zihinsel ve fiziksel olmak üzere iki tür görüngü olduğunu söylüyor; materyalizm ise sadece birinin yani fiziksel görüngünün olduğunu söylüyor. Düalizm, gerçekliğin iki ayrı kategoride imkânsız bir çatallaşması ile son buluyor dolayısı ile zihinsel olanla fiziksel olan arasındaki ilişkiyi açıklamayı imkânsızlaştırıyor. Materyalizm ise indirgenemez, öznel, niteliksel duyarlılık ya da farkında olma durumlarının hiçbirini kabul etmemektedir. Kısacası, düalizm problemi çözümsüz kılıyor; materyalizm ise çalışılacak görüngünün ve dolayısı ile problemin varlığını inkâr ediyor."*[176]

Searle'e göre, hem materyalizm hem de düalizm birçok yanlış kabule dayanan yaklaşımlardır. İki yaklaşımın da yanlış kabule dayandırılmasının en önemli nedeni yukarıda da ifade edildiği üzere; düalizmin problemi çözümsüz kılıyor olması, materyalizm ise problemin varlığını inkâr ediyor olmasıdır.

Aslında böyle bir durum karşısında yani, on yedinci yüzyıldan bu yana terminolojinin tanımlama tarzını dikkate aldığımızda bir yanlış içinde olmayız, bu

[174] Searle (2015), s. 63.
[175] Searle (2015), s. 15.
[176] Vedat Çelebi, "John Roger Searle'de Bilinç ve Yönelimsellik", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*), Sayı: 18, 2014, s. 26.

varsayım tanımı gereği doğrudur.[177] Ancak bu doğru tespit karşısında Searle'ün teklifi maddi-fiziksel olan ile zihinsel olan arasındaki radikal ayrımı meşru kılan bu geleneksel terminolojinin terk edilmesidir.[178]

Searle'ün materyalizm ve düalizme getirdiği eleştirilerin çıkış noktası biyolojik doğalcılıktır. Biyolojik doğalcılığa göre, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, zihinsel fenomenler beyindeki nörofizyolojik işlemlerin sonucudur ve bu işlemlerde beynin özellikleridir. Doğal olarak, zihnin beynin nörofizyolojik bir özelliği olduğunu iddia eden bu görüş ne düalizm ne de materyalizm ile uyumludur. Searle, zihnin fiziksel bir özellik olduğuna vurgu yaparken, zihni diğer fiziksel fenomenlerden ayıran özelliğin de öznellik olduğuna ısrarla vurgu yapmaktadır. Zihnin bu özelliği ise; zihnin merkezi unsuru olan ve materyalist yaklaşımın tamamen göz ardı ettiği bilinçten kaynaklanmaktadır.[179]

Zihinsel olguların beynin özellikleri olduklarını söyleyen Searle, zihin ve bedeni iki ayrı cevher değil de iki maddi gerçeklik olarak nitelendirir. Searle'e göre zihin, biyoloji ve fiziki dünyanın dışında değildir. Zihinsel olgularımız yani zihin, beynin faaliyetlerini ortaya çıkarmaktadır; bu nedenle de zihin biyolojik bir niteliğe sahiptir. Searle'ün felsefesindeki en önemli kavramlardan biri de bilinçtir. Ayrıca o, zihnin beyne indirgenemeyeceğini savunur, fakat zihin her ne kadar başka bir şeye indirgenemese de yine de biyolojiktir. Çünkü o, bilinci, sindirim, fotosentez gibi olağan bir biyolojik görüngü olarak nitelendirir. Böylece bedenin zihne, zihnin de bedene doğrudan etki ettiği açıkça iddia edilebilir. Bu yönüyle Searle materyalist bir bilinç teorisi ortaya koymuş gibi görünmektedir. Ancak o, bilinci nöron ya da sinir hücreleri gibi beyinle ilgili durumlara indirgemez; bu yönüyle de Searle'ün görüşleri materyalist filozofların ve Descartes'in (yani düalizmin) görüşlerinden farklılık gösterir.[180]

[177] Searle (2015), s. 61.
[178] Altınörs (2018), s. 52.
[179] Mehtap Doğan, "Biyolojik Doğalcılık Ekseninde John Searle ve Zihin-Beden Problemi", *MetaZihin: Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2018b, s. 80.
[180] Celal Büyük, "Düalizm, Bilinç ve Tanrı", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi,* Sayı: 39, 2013, s. 141.

Searle, bilince beyindeki süreçleri sebep olarak göstermesinin yanı sıra o, bilinci, beyninin yüksek yani üst düzey bir özelliği olarak açıklıyor. Ayrıca onun zihin-beden problemi üzerine açıklamalarını kabul ettiğimiz takdirde, düalizm ve materyalizmin kafa karışıklığı yaratan açıklamalarından da bir anlamda kurtulup kurtulamadığımız da farklı bir tartışma konusudur. Burada kafamızı asıl kurcalayan Searle'ün de eleştiri aldığı husus, beynin bilinç durumuna nasıl etki ettiği; yani bu durumun nasıl gerçekleştiği sorusudur. Bu onun da ifade ettiği gibi, zor ve aşılması biraz zaman alacak bir sorudur; bu sorunun cevaplanması demek aynı zaman da nörobiyolojinin daha ileri bir düzeye gelmiş olması demektir.

Zihin-beden problemi söz konusu olunca, henüz bir şeylerin netlik kazanmaması beraberinde bu problem konusunda henüz sabit bir düşüncede uzlaşılamadığını da göstermektedir. Kimi zihin ve bedeni tek bir töze bağlar, kimi iki ayrı töz olduğunu savunur; bu anlamda Descartes, Platon, Sokrates, Spinoza, Leibniz gibi önemli filozofların düşüncelerini de ele aldık. Fakat çalışmamız kapsamında bizim için en çok önem arz eden Gilbert Ryle ve John Searle'ün görüşleridir.

Tüm bu ifade edilenleri genel olarak toparlayalım. Searle, materyalizmi (eleyici ve indirgemeci versiyonları hariç) bilince ve çeşitli zihinsel durumlarımıza beyindeki süreçlerin neden olduğunu benimsemelerinden dolayı haklı bulur. Düalizmi haklı bulduğu nokta ise, zihinsel olanın indirgenemezliğine yapmış olduğu vurgudur. Searle'ün zihin-beden problemine çözümünde, düalizm ve materyalizm eleştirisinde esas aldığı şey; zihinsel olanın maddesel olana indirgenmeden de, tek gerçeklik, tek töz olarak mekanik dünyada açıklanmasının mümkün olduğunu göstermesidir, bunu gösterme çabasındadır. Sonuç olarak da Searle'e göre zihin ve beden etkileşim halindedir. Düalizmin aksine zihin ve beden birbirinden farklı yapılardaki tözler değildir. Çünkü zihinsel olgu ve süreçler beynin bir özelliğidir. Onun hem düalizme hem de materyalizme tüm bu ifade edilen noktalarda itirazı olmuştur ve bu akımlarda haklı bulduğu noktaların olması ve bunu ifade etmesi onu ne düalist ne de materyalist yapar. Kısacası onun zihin-beden problemine yaklaşımı zihinselcilik ve fizikalizmi (salt materyalizm değil) harmanlayarak kendine özgü bir yaklaşımla o yolda ilerlemek istemesinden ibarettir.

BÖLÜM 4
GILBERT RYLE ve JOHN R. SEARLE'ÜN ZİHİN FELSEFELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. Dil Üzerine Düşünceleri

Yirminci yüzyıl felsefesini en çok uğraştıran bir diğer sorun ise dil ile dünya arasındaki ilişki sorunudur. Bu ilişki meşakkatli ve uzun bir süreç gerektirir öyle ki Wittgenstein'ın yaşamı boyunca bu sorun üzerinde durduğu söylenebilir. Dil insanlığın var oluşundan beri merak edilen ve üzerine durulan konulardan biri olmuştur. Çünkü dil kadar insana yakın, insandan ayrılmaz bir nesne yoktur; günlük hayatımızın her anında dili kullanırız, tartışırken, kızarken, sevgi sözcükleri kullanırken, hatta kendimizle konuşurken bile hep dili kullanırız. Her şeyden önce var oluşumuzun önemli ve vazgeçilmez bir unsurudur dil. [181]

Ryle ve Searle, dilin insanın var oluşunun üzerindeki etkisinin ve öneminin farkındadırlar öyle ki her ikisi de dilin önemine vurgu yapmışlardır, fakat aralarında önemli farklılıklarda vardır. Şöyle ki, Ryle, bir sözcüğün anlamını, bu sözcüğün anlamlı bir cümle içinde kullanılmasına olanak sağlayan kurallar aracılığıyla tanımladığı bir dil felsefesi anlayışı geliştirmiştir. O, dilin kullanımı söz konusu olunca dilin gündelik kullanım tarzları üzerinde önemle durmuştur. Ayrıca klasik zihin-beden problemine gündelik dilden hareketle çözüm aramayı denemiştir.[182]

Ryle'ın, Searle ile ortak bir diğer noktası, analitik felsefedeki ideal dil anlayışını savunan birinci çözümleme geleneğine karşı çıkan ikinci kuşak çözümleyici filozoflardan olması ve bu gündelik dil felsefesini savunanlardan olmasıdır.

Searle söz konusu olduğunda ise o, her şeyden önce, dil felsefesi ve zihin felsefesinde çok önemli çalışmalara imza atmış çağdaş bir filozoftur. Ryle ile aralarındaki en önemli ortak noktaları ve benzerlikleri ikisinin de günlük dilin

[181]Ahmet Alkayış "Dil ve Zihin Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt:1, Sayı: 1, 2017, ss. 18-20.
[182] Altınörs (2000), ss. 68-69.

kullanımını tercih etmeleridir. Searle'ün en temel farkı, hocası olan Austin'in söz edimleri teorisini alıp geliştirmiş olmasıdır.

Bir süre Austin'in öğrencisi olan Searle, dil üzerine çalışmalarında işe ilk olarak hocası Austin'in temellerini attığı söz edimleri kuramını geliştirmekle başlar. Ona göre bir dili konuşmak demek, bir bildirimde bulunmak, soru sormak, emir vermek ya da söz vermek gibi Austin'in söz edimleri dediği bir takım edimlerde bulunmak demektir.[183]

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Searle'ün Ryle ile en temel farkı onun 'söz edimleri teorisi'ni geliştirmiş olmasıdır. Daha önce de bahsetmiş olduğumuz gibi, söz edimleri teorisine göre, dil, insani bir davranış biçimidir. Dili kullanmak ise aslında dilsel bir davranışta, edimde bulunmaktır.[184] Yani, edimsöz insanın dille iletişiminin eksiksiz en küçük birimidir. Ne zaman birbirimizle iletişime geçsek, konuşsak ya da yazışsak vb. durumlarda edimsözde bulunmuş oluruz.[185]

Searle'ün Ryle ile benzer bir diğer noktası ise 'açıklık' üzerine söylemidir. Yani anlatılmak istenilenin süslü ve ağır ifadelerle anlatılmasından ziyada daha açık ve anlaşılır, günlük bir dil ile anlatılmasının tercih edilmesidir. Analitik felsefeyi, Kıta felsefesinden yani on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda yaygın olan felsefe geleneğinden ayıran başlıca özelliklerden biri de analitik filozofların açıklık sevdası ise; John Searle açıklık bakımından bu filozofların başında yer alır. Ayrıca dil üzerine çalışırken, dilin sadece yapısını inceleyerek ya da mantıksal analize tabi tutarak anlayamayacağımı düşünmüş ve yukarıda da bahsettiğimiz söz edimlerini de sosyal bağlamda ele almıştır.[186]

Searle ve Ryle'ın dil üzerine söylemleri benzerlikler taşıdığı gibi, farklılıklarda göstermektedir. İkisinin de dil üzerine yoğunlaşması, günlük dillin kullanımını tercih etmesi, dilin çözümlenmesine dikkat çekmeleri, dilin anlam ve günlük yaşam üzerindeki önemi, açıklık, netlik ve duruluktan yana olmaları gibi temel noktalarda uzlaşmaları önemli ortak noktalarıdır.

---

[183] R. Levent Aysever, *Anlam Sorunu ve John R. Searle'ın Çözümü*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1994, s. 98-100.
[184] Ünlüsoy, a.g.m., s. 63.
[185] Searle (2015), s. 156.
[186] Onur, a.g.m., s. 194.

4.2. Bilinç Üzerine Düşünceleri

Ryle ve Searle karşılaştırmasına devam ederken bilinç üzerine yoğunlaştıklarını ve bilinç problemiyle uğraşmış olduklarını görmekteyiz. Bilinç söz konusu olunca, en başından beri söylediğimiz gibi, bilinç problemi bizim için büyük önem taşımaktadır. Çünkü zihin felsefesi için önemli olan zihin-beden probleminin asıl kaynağı bilinç problemidir. Özellikle Searle'ün bilinç tanımı ve bilinç üzerine çıkarımları diğer görüşlerden farklı olması nedeniyle önemlidir.

Searle'e göre, bilinç ve beyin arasındaki ilişkiyi kısaca özetleyecek olursak: Birincisi, beyindeki süreçler bilince neden olmaktadır; alt düzey nörobiyolojik süreçler bilinçli durumlara neden olur. İkincisi ise, bu bilinçli durumların kendileri, bütün bu beyin sisteminin üst düzey nitelikleridirler. Yani bilinçli durumlara neden olan şey bir grup nöral ateşlemedir, fakat bilinçli durumların kendisi belirli herhangi bir nöronla özdeş değildir. Searle'ün bu kısımla ilgili söylemi ise tek cümle ile şudur: Bilince, beyin sisteminde gerçekleşen beyin süreçleri neden olur.[187]

Ryle'ın bilinç üzerine söylemi söz konusu olunca, onun, geleneksel öğretinin bilinç üzerine söylediklerinden farklı olarak yani onların bilincin hayaletimsi bir dünyadaki ve yine aynı tarzda hayaletimsi bir takım durum ve süreçleri bilinir kılan bir tinsel ışık olduğu şeklindeki görüşlerini kabul edip benimseyeceği tarzdan görüş ve düşünceler değildir.[188]

Ryle ve Searle'ün bilinç karşılaştırması söz konusu olduğunda; en önemli ortak özellik olarak karşımıza çıkan ilk özellik, ikisinin de geleneksel öğretinin bilinç üzerine söylemlerini benimsememesidir. Diğer bir özellik olarak da bilincin varlığını inkâr eden yaklaşımların aksine, ikisinin de bilincin varlığını kabul edip; bilincin öneminin farkında olmalarıdır. Ayrıca tam bir benzerlik söz konusu olmasa da, bilincin kullanımı üzerine ve bilincin tanımı üzerine yapmış oldukları tanımlamalar kısmen benzerlik taşımaktadır. Ancak Searle'ün bilinç üzerine söylemi Ryle'ın

[187]Susan Blackmore, *Bilinç Üzerine Konuşmalar*, (Çev: Seda Akbıyık), Küre Yayınları, İstanbul 2017, s. 238.
[188] Çelik, a.g.e., s. 80.

söylemlerinden daha kapsamlıdır. Özellikle Searle'ün 'biyolojik doğalcılık' kavramı Ryle ile bilinç söz konusu olunca aralarındaki en belirgin fark olarak kabul edilebilmektedir.

Ayrıca tüm bu söylediklerimizle bağlantılı olarak; bilinç probleminin meydana getirdiği en önemli problem olan zihin-beden problemi üzerine söylemlerini de geleneksel öğreti üzerine eleştirilerden yola çıkarak, bu problem üzerine söylemlerini bu doğrultuda geliştirmişlerdir. Ele alacağımız son benzerlik ve farklılık ise onların zihin-beden problemi üzerine söylemleri olacaktır.

4.3. Zihin-Beden Problemi Üzerine Düşünceleri

Zihin-beden sorunu daha doğrusu zilin ile beden arasındaki ilişki sorunu zihin felsefesinin en başından beri en çok uğraştığı konuların başında gelmektedir. Felsefenin bu denli uğraştığı konuların başında olmasının en önemi sebebi ise; bedenimizden ve bedensel eylemlerimizden farklı olarak zihnimizde olup biten şeylerin başka birisi tarafından gözlemlenememesidir. Yani zihnimizde ne olup bitiyorsa bunun yalnızca bizler tarafından, sadece kişinin iç gözlemine açık olmasıdır. İşte zihnimizin bu sır tarafı beden ile arasındaki ilişkinin nasıl ve ne şekilde olduğu sorusunu doğurmuştur.

Çağdaş zihin felsefesinde zihin-beden problemi söz konusu olunca, Ryle ve Searle'ün en önemli ortak noktaları ve benzerlikleri geleneksel anlamda en çok kabul görülen iki yaklaşım olan düalizm ve materyalizme karşı çıkıp bu yaklaşımların zihin-beden üzerine söylemlerini eleştirmeleridir.

Ryle, Descartes'in düşüncelerinin çok sağlam olmaması ve içinde hatalar barındırmasına rağmen uzun süre kabul görülmesi ve adeta bir resmi öğreti haline gelmesini de eleştirmiştir. Zihin-beden probleminde Ryle, kavramların yanlış kategorize edilmesini de eleştirmiş ve bu doğrultuda 'kategori yanlışı' kanıtlamasını geliştirmiştir. Zihin-beden problemine tarih boyunca birçok çözüm önerisi getirildiğini daha önce de ifade ettik. Ryle, her şeyden önce zihin ve bedenin farklı tözler olduğu ikicilik fikrini çok ciddi anlamda eleştirmiş ve o, zihinsel

eylemlerimizin bedensel eylemlerimizle bağlantısını savunmuştur. Daha açık bir ifade ile Ryle; zihinsel durumlarımızı ve eylemlerimizi davranışsal verilere dayandıran 'davranışçılık' ile açıklamaya çalışmıştır.

Descartes'in ikiciliğini ele alıp eleştiren Ryle, bu ikiciliği 'makinedeki hayalet doğması' ile eleştirirken o, bu ikiciliğin, zihin-beden anlayışının bir sınıflandırma hatası olduğunu söyler. Makinedeki hayalet çünkü maddesiz zihni ya da ruhu hayalete, maddi bedeni de makineye benzetilmektedir.[189]

Searle söz konusu olunca, onun Ryle ile en önemli ortak noktası düalizm ve materyalizmle bir hesaplaşma içerisinde olmasıdır. Çünkü Searle ve Ryle'a göre düalizm ve materyalizm zihin-beden probleminin önündeki en büyük engeldir. Başka bir ifade ile düalizm ve materyalizm bu problemin çözümünü daha da zorlaştırıp bu problemin karmaşık bir hal almasına neden olmaktadır. Searle'e göre bu problem daha önce belirtmiş olduğumuz gibi felsefi açıdan kolay, nörobiyolojik açıdan zordur. Felsefi açıdan onun çözümü: Bilincin biyolojik hayatımızın bir parçası olduğu ve bu doğrultuda yapmış olduğu açıklamalardır. Yani tıpkı diğer biyolojik özelliklerimiz gibi bilinç de beynimiz bir özelliğidir; ancak bu özellik diğer özelliklerden farklı olarak üst düzey bir özelliktir.

Ryle ve Searle'ün diğer bir ortak noktası ise düşüncesi düalizm ile özdeşleşmiş olan Descartes'in zihin ve bedeni ayrıştırmasına karşı benzer bir tavır takınmasıdır. Bu ifade ettiklerimizle bağlantılı olarak düalizmin neden bu kadar eleştirildiği, yanlışlandığı ve itiraz edildiğine biraz daha geniş bir çerçeveden bakalım:

> *"İkiciliğe getirilen standart itiraz, on yedinci yüzyılda Descartes'ın kendisine de tanıdık gelen bir itirazdı. Kanımca, bunu hem Descartes'a hem de onun ardılları olan ikicilere söylemek yerinde olacaktır. Zihin ve beden iki ayrı şey, iki ayrı töz olsa dahi birbirini etkilemek zorundadırlar. Bedensel duyu organları, beyin aracılığıyla, zihni haberdar etmek zorundadır, birtakım düşünceleri, verileri ve algıları ona göndermek, ona sunmak zorundadır. Ardından, düşünceyle ilgili şeylere sahip zihin de,*

[189] Çelik, a.g.e., ss. 7-8.

bedeni uygun olan davranışa (konuşma da dâhil olmak üzere) yönlendirmelidir.''[190]

Yukarıdaki pasajda da belirtildiği gibi, zihin ve beden iki farklı töz olarak kabul edilse dahi bunlar arasındaki etkileşim kaçınılmazdır. Ayrıca madde ve düşünce ya da beden ve ruh birbirinden taban tabana farklı, fakat aynı ölçüde gerçek ve var olan iki tözdür. Daha önce de ifade etmiş olduğumuz gibi maddenin ana niteliği yer kaplamak, ruhun ana niteliği ise düşünmektir. Bu ise şu demektir: Madde yer kaplar, ancak asla düşünemez; ruh ise düşünür, ancak asla yer kaplamaz. Bu durumda zihinsel olaylar ile fiziksel olaylar arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Günlük hayatımızda birçok durumda beden ve zihin arasındaki etkileşimin yansımasını görmek mümkündür. Örneğin bedensel bir parçamız olan parmağımızda ya da bacağımızda bir ağrı sızı olduğunda bunun etkisini düşünsel olan ruhumuzda da hissedebiliriz. Ya da düşünsel olan ruhumuzda meydana gelen bir olay örneğin korku ya da endişe uzamsal olan kalbimizin hızla çarpmasına ya da yüzümüzün sararması gibi fiziksel durumlara da sebep olmaktadır.[191]

"*Searle'e göre düalizmin ortaya attığı varsayımlar, zihinsel durum ve olayların, fiziksel durum ve olayların üzerinde nasıl bir etki kurduğu hususunda çözülmesi mümkün olmayan bir problemle bizleri karşı karşıya bırakmıştır.''*[192]

Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi bunlar farklı tözler olarak açıklansa da iki töz arasındaki etkileşim kaçınılmazdır. Descartes'in töz kavramının bu denli eleştirilmesinin de en önemli sebeplerinden biri de budur. Daha açık bir ifade ile düalizmin en büyük zorluğu ve karışıklığı zihin ve beden arasındaki etkileşim olgusunu tam ve tatmin edici bir şekilde açıklayamamasıdır. Zihin-beden sorunu ya da problemi zihnin maddeden farklı olduğu varsayımına dayanır. Bu varsayım, beraberinde farklı soruları getirir. İlki zihnin ne olduğu sorusu, bu soru aynı zamanda zihin-beden sorununun yanıtını içerir. Eğer zihin beyin ise o zaman, zihin beden

[190] Daniel Dennett, *Bilinç Açıklanıyor*, (Çev: Sibel Kibar), Alfa Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 46.
[191] Bayraktar, a.g.m., s. 4.
[192] Beyaz, a.g.e., s.87.

sorunu, zihnin bedenin bir parçası olduğu şeklinde yanıtlanır (Searle'de olduğu gibi).[193]

> *"Zihinsel olguların beynin özellikleri olduklarını kabul eden Searle, zihin ve bedeni iki ayrı töz değil de iki maddi gerçeklik olarak nitelendirir. Ona göre, zihin, biyoloji ve fizik dünyasının dışında değildir. Zihin beynin faaliyetlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle zihin biyolojik bir niteliğe sahiptir. Searle, zihnin beyne indirgenemeyeceğini savunur. Ancak ona göre, zihin her ne kadar başka bir şeye indirgenemese de yine de biyolojiktir."*[194]

Genel olarak toparlayacak olursak: Zihin felsefesinde Ryle ve Searle söz konusu olunca en önemli ortak noktaları ve benzerlikleri, yukarıda da maddeleyerek ifade ettiğimiz gibi 'Dil, Bilinç ve Zihin-beden problemi' üzerine yapmış oldukları açıklamalar ve eleştirilerdir. Ancak ortak noktaları olmasının yanı sıra daha öncede detaylı olarak ele aldığımız gibi, bu konular üzerine görüşleri, farklılıkları da içinde barındırır. En önemli ortak noktaları ise zihin-beden problemine yönelik tutumlarıdır.

İkisi de düalizm ve materyalizmle bir mücadele içinde olmuştur. Ryle, dönem olarak Searle'den önce gelmesi bakımından düalizm ile mücadelesine daha önceden başlamıştır. Ryle ve Searle zihin-beden söz konusu olunca, zihnin ve bedenin iki farklı töz olarak ele alınmasının zihin-beden problemini daha da zorlaştırdığını ve bu problemi çözümsüzlüğe götürdüğünü savunmuşlardır. Materyalizmin de bu problemi maddeye indirgeyerek bu problemin varlığını yok sayması noktasında eksik ve hatalı bulmuşlardır.

Searle, bilinci biyolojik tarihimizin bir parçası olarak görmüştür. Ryle ise zihinsel eylemlerimizin, bedensel eylemlerle kendisini davranış yoluyla ortaya çıkardığını ve ikisinin arasındaki etkileşimi savunmuştur. Özetle en önemli ortak noktaları zihin-beden probleminde düalizm ve materyalizmle mücadele içinde olmalarıdır. Ancak yaklaşım olarak tutumları farklılık göstermektedir. Ryle ve Searle arasındaki bir

[193] Gödelek, a.g.e., s. 99.
[194] Abdullah Durakoğlu, Volkan Ay, "Descartes ve Searle'de Zihin Problemi", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi),* Sayı: 13, 2012, s. 190.

diğer fark ise Searle'ün 'Yapay Zekâ Argümanı'na karşı ortaya attığı düşünce deneyi 'Çin Odası Argümanı'dır.

SONUÇ

Çağdaş zihin felsefesinde, bilincin yapısı ve doğasının tanımlanma çabası felsefe tarihi kadar uzun bir geçmişe sahiptir. Çoğu zaman ihmal edilen bu konunun zihin felsefesinde daha sık gündeme gelmesi on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda gerçekleşmiştir. İnsanın her şeyden önce merak ettiği ilk şey kendisidir, kendisinin var oluşudur. Bedenimiz ile zihnimiz arasındaki ilişkisi de her dönemde merak edilen ve tartışılan bir konu olmuştur.

Bilincin varlığı günümüzde de bir problem haline gelmiş bulunmaktadır. Bir problem haline gelmesindeki en önemli neden ise onun doğası ve yapısı hakkında net bir tanımlanmamanın mümkün olmayışıdır. Bu problem her dönem de ele alınmış ve bu probleme her dönemde farklı farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Bilincin doğasının ne olduğu sorusu, geçmişten günümüze kadar çözülemeyen zor bir problemin temellerini atmıştır. Bu zor problem ise meşhur zihin-beden problemidir. Ryle ve Searle'e göre felsefe tarihini uzun yıllar meşgul eden zihin-beden probleminin çıkış noktası olarak; zihinsel ve fiziksel olanın iki farklı töz olduğunu savunan düalizm yaklaşımı gösterilmektedir. Düalizmin iki farklı yapılardaki töz ikiciliğinden doğan zihnin ve bedenin nasıl etkileşimde bulunduğu problemi zihin-beden problemin de tartışmalarının merkezini oluşturmaktadır.

Düalizm yaklaşımına tepki olarak doğan; düalizm kadar yaygın olan bir diğer yaklaşım ise materyalizmdir. Materyalizmin, düalizme karşı çıkıp onu eleştirdiği nokta, zihin ve bedenin iki farklı yapıdaki tözler olarak ele alınması fikridir. Materyalizmin temel iddiası ise; zihin ve bedenin iki farklı yapıdaki tözler olmadığı ve var olan her şeyin yapısal olarak maddesel, yani tek bir töz olduğudur.

Düalizm ve materyalizmin iyi anlaşılması bizim için önemlidir. Çünkü düalizm ve materyalizm çalışmamız kapsamında ele aldığımız Gilbert Ryle ve John Searle'ün en çok karşı çıkıp eleştirdikleri yaklaşımlardır.

Ryle, Descartes'ın düalizmle bağdaşmış olan fikirlerini ciddi anlamda eleştirip karşı çıkar. Onun karşı çıktığı bir diğer husus ise Descartes'ın bu öğretisinin tam ve doyurucu bir açıklama olmamasına karşın, bu öğretinin yıllarca kabul görülmesi, benimsenmesi ve adeta bir resmi öğreti haline gelmiş olmasıdır. Descartes'ın bu kadar kabul görülüp benimsenmesinin en önemli sebeplerinden biri de onun felsefe tarihinde yapmış olduğu açıklamaları ve söylemleriyle ile sahip olduğu konumudur. Kartezyen düalizmi benimseyenler, gerçekliği birbirinden farklı iki temel töze dayandırarak açıklamıştır. Bu da Ryle'ın kabul edip benimseyeceği görüşler değildir öyle ki daha önce de ifade ettiğimiz gibi onun *Zihin Kavramı* eseri kartezyen düalizm üzerine en büyük eleştirilerin yapıldığı önemli bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Ona göre bu ikicilik yaklaşım tarzı ne modern psikolojinin yaklaşımlarıyla ne de bilim kuramlarıyla örtüşmektedir. Bilimden bahsetmişken Ryle, bu problemin çözümü için öneride bulunurken bir bilim adamı edasıyla bilimsel yollarla açıklamaya çalışmamıştır.

Zihin felsefesinde, Gilbert Ryle ve John Searle karşılaştırmasındaki ilk ortak noktaları ikisinin de dil üzerine düşünceleridir. İki filozofun dil üzerine görüşlerinde gözümüze çarpan ilk ayrıntı ise birinci çözümleme geleneğince savunulan ideal (özel) dil anlayışına karşı çıkıp; gündelik dil anlayışını benimsemiş olmalarıdır. Bu çözümleme geleneğine karşı geliştirilen ikinci kuşak çözümlemeci akım, Ryle ve Searle'ün yanı sıra Wittgenstein, Austin gibi önemli isimlerce de benimsenmiş önemli bir akımdır. Bu akımın en önemli ve en temel iddiası ise gündelik dildeki sözcüklerin incelenmesinin felsefedeki geleneksel problemlerin çözümlenmesinde katkıda bulunacağı fikridir. Nitekim yukarıda Ryle kısmında da belirmiş olduğumuz gibi, Ryle, geleneksel zihin-beden problemi gibi önemli bir problemin çözümünde de mantıksal-dilsel çözümleme yolu ile işe başlamıştır.

Özetle, Ryle ve Searle'ün ele aldığımız ilk ortak noktaları dil üzerine görüşleridir. Dil üzerine düşüncelerindeki fark ise şudur: Ryle'ın söylemlerinden farklı olarak Searle'ün hocası Austin'in söz edimleri kuramını geliştirmiş olmasıdır. Ryle ise, Searle'den farklı olarak kavramların yanlış kategorize edilmesinden, yanlış anlaşılmasından yola çıkarak geliştirdiği 'kategori yanlışı' kanıtlamasıdır.

Ryle ve Searle'ün ikinci ortak noktaları ise; bilincin varlığını kabul etmiş olmalarıdır. Şöyle ki; ikisi de bilinç probleminin varlığının farkındadırlar, bilincin doğasını ve yapısını araştırmışlardır.

Ancak bilinç üzerine söylemlerinde tam anlamıyla bir paralellik söz konusu değildir. Ryle, öncelikle geleneksel öğretinin bilinç için söylediklerini eleştirip; bilincin günlük hayattaki kullanımından örneklerle bilinci açıklamaya çalışmıştır. Sonuç olarak, Ryle, geleneksel öğretinin bilince yönelik görüşüne karşı çıkıp eleştirmiştir; geleneksel öğretinin görüşleri onun kabul edip benimseyeceği tarzdan görüşler değildir.

Searle ise, bilinç söz konusu olunca, bugün bile üzerinde konuştuğumuz bir kavram olan ve yukarıda da açıklamış olduğumuz 'biyolojik doğalcılık' kavramını ortaya atmıştır. Bu kavram ile bilinç üzerine, düalizm ve materyalizmden çok farklı bir bakış açısı getirmiştir.

İki filozof arasında ele alacağımız son husus, en önemli ortak noktalar ve farklılıkları barındırır; bu husus ise zihin-beden problemine çözümleri, düalizm ve materyalizme eleştirileridir.

Ryle ve Searle'ün zihin felsefesi söz konusu olunca en önemli ortak noktaları şüphesiz, zihin-beden problemi kapsamında düalizm ve materyalizmi eleştirip, bu yaklaşımlarla bir hesaplaşma içerisine girmiş olmalarıdır. Özellikle iki filozof tarafından düalizmin ikiciliğine karşı ciddi eleştiriler getirilmiştir. Ayrıca onlara göre, bu yaklaşımlar, bu problemin çözümünü daha da zorlaştırmaktadır. Onlara göre, bu iki yaklaşımın bu problem üzerine görüşleri, bu problemin akışını tıkamaktan başka bir şey değildir. Onların karşı çıktığı en önemli nokta düalizmin zihin ve bedeni iki farklı töz olarak ele alması ve bu iki tözü yapısal olarak birbirinden ayırmış olmasıdır.

Ryle ve Searle'ün bu problemin çözümünde kullanmış oldukları yaklaşımlar bu anlamda farklılık göstermektedir. Şöyle ki: Ryle, zihin-beden konusunda düalist yaklaşımı eleştirmiş ve mantıksal-dilsel çözümle ile bu yaklaşımdaki kategori

hatalarını tespit edip bu yöntemle düalizme son vermeye çalışmıştır. Yine aynı yöntemle zihinselliği, görünen davranışlarla ortaya çıkarılan eylemler olarak ifade etmiştir. Böylece zihinsellik dediği şeyi kendisini görünen davranışla ortaya çıkaran yatkınlıklar, eylemler olarak açıklar. Ona göre, zihin ve beden arasındaki etkileşim kaçınılmazdır; zihin kendisine gelen duyumu bedende o duyuma uygun bir eylemle davranışa dönüştürür. Yani yöntem olarak 'davranışçılık' yaklaşımını benimsemiştir.

Searle'ün ise, zihin-beden problemine çözüm olarak sunduğu ilk şey düalizm ve materyalizm yanlışının terk edilmesi gerektiğidir. Bunun yanı sıra Searle, Ryle'ın çözümünden farklı olarak bu problemin çözümü için 'biyolojik doğalcılık' kavramını ortaya atmıştır. Ona göre zihin beynin nörobiyolojik, üst düzel 'öznel' bir özelliği, niteliğidir. Zihin ve beden probleminde ne düalizmin iddia ettiği gibi gerçeklik birbirinden iki farklı tözden oluşmaktadır; ne de materyalizmin iddia ettiği gibi var olan her şey maddeseldir.

Searle için eklememiz gereken bir diğer önemli fark ise; onun zihin felsefesinde bugün önemli bir konumda olmasında önemli katkısı olan 'Çin Odası' düşünce deneyidir. Bu düşünce deneyi 'Güçlü Yapay Zekâ' argümanına karşı, bir eleştiri olarak ortaya çıkmış meşhur Çin Odası argümanıdır. O, bu argüman ile zihnin, belli programlarla işletilen, bir bilgisayarla aynı ve eşdeğer olması varsayımını eleştirip, bu teoriye karşı çıkmıştır. Çin odası deneyinde bir odanın içindeki adamın Çince bilmemesine rağmen kendisine verilen kodlamalarla ulaştığı sonuç ana dili Çince olan biri kadar mükemmeldir. Ancak burada ona göre gözden kaçırılan şey, Çince odasında Çince bilmeyen o adam ve programlanmış bir bilgisayar kendisine verilen kodlamalarla istenilen şeyleri kolaylıkla yapar ancak; bir insan zihnine sahip olamaz. İnsan zihni gibi sahip olamayacağı en önemli şey ise 'anlam'dır. Kısacası Searle'e göre, bir bilgisayar çok iyi insan taklidi yapabilir; fakat bir zihin ile bir bilgisayar asla eşdeğer olamaz; bir bilgisayarın sentaktik yorum kabiliyeti olsa da semantik yorum kabiliyeti olamaz. Yani biçimsel olarak bir şeyleri çok iyi taklit etse bile o şeyi anlama kabiliyetine sahip olamaz.

Sonuç olarak, Ryle ve Searle, zihin felsefesi alanındaki çalışmalarıyla, mevcut tartışmalardan farklı olarak; gelecek zihin felsefesi tartışmaları açısından önemli yol

gösterici fikirler ortaya koymuşlardır. Bu iki filozofun dil, bilinç, zihin-beden problemi üzerine fikirlerini geniş bir çerçevede ele aldık. Ulaşmış olduğumuz en önemli sonuçlardan biri felsefe tarihinde geçmişten günümüze değin önemini koruyan dil, bilinç ve zihin-beden problemi gibi konularla iki filozofun da yakından ilgilenmiş olmasıdır. Bunun yanı sıra diğer bir sonuç ise bilincin varlığını kabul edip, yapısı ve doğası üzerine tanımlamalar yapmış olmalarıdır. En önemli sonuç ise zihin-beden problemi konusunda suyu daha da bulandırıp, bu problemi zorlaştırdıklarını düşündükleri düalizm ve materyalizmle bir hesaplaşma içerisine girip bu yaklaşımları sert bir şekilde eleştirmiş olmalarıdır. Ayrıca, bu problemin çözümü için ilk adım olarak bu yaklaşımların terk edilmesi gerekliğini düşünmüşlerdir.

Ryle söz konusu olunca, 'makinedeki hayalet doğması', 'kategori yanlışı' kanıtlaması ve mantıksal-dil çözümlemesi' 'davranışçılık' 'yaklaşımıyla özdeşlemiş düşünceleri; zihin-beden problemi söz konusu olunca unutmamamız gereken önemli hususlardır.

Searle'ün ise, 'biyolojik doğalcılık', 'Çin Odası Argümanı' unutmamamız gereken önemli hususlardır. İki filozof için unutmamamız gerek en temel nokta ise zihin-beden problemi kapsamında düalizm ve materyalizme karşı vermiş oldukları mücadeleleridir.

KAYNAKÇA

ALAN Ebubekir, "Kindi 'de Zihin-Beden Etkileşiminin İmkânı", *MetaZihin: Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2018, ss. 57-75.

ALKAYIŞ Ahmet, " Dil ve Zihin Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt:1, Sayı: 1, 2017, ss. 16-35.

ALTINÖRS Atakan, *Dil Felsefesi Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2000.

ALTINÖRS S. Atakan, "Zihin-Beden Problemine Searle'ün Yaklaşımı", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi,* Sayı: 9, 2018, ss. 39-59.

ALTUNER İlyas, "Gilbert Ryle'ın Zihin Kavramı", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 7, 2015, ss. 207-212.

ALTUNER İlyas, "Kartezyen Düalizm ve Ruhun Kavramsal Değişimi", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 4, 2013, ss. 55-67.

ARICI Murat, DOĞAN Mehtap, "Prof. Dr. Erdinç SAYAN ile Söyleşi: Zihnin Doğası Üzerine", *MetaZihin: Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 2, 2018, ss. 83-97.

AYSEVER R. Levent, "Dil ve Toplum Ontolojisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı: 37, 2016, ss. 225-243.

AYSEVER R. Levent, *Anlam Sorunu ve John R. Searle'ın Çözümü*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1994.

BAYRAKTAR Levent, "Modern Töz Metafiziğinde Descartes'in Ruh ve Beden Düalizmi", *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Ankara 2015.

BEYAZ Mehtap, *Monizm ve Düalizme Karşı Biyolojik Doğalcılık: John Searle,* Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2014.

BLACKMORE Susan, *Bilinç Üzerine Konuşmalar*, (Çev: Seda Akbıyık), Küre Yayınları, İstanbul 2017.

BÜYÜK Celal, "Düalizm, Bilinç ve Tanrı", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi,* Sayı: 39, 2013, ss. 133-158.

CEVİZCİ Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2010.

CHURCHLAND Paul M., Bilimsel *Gerçeklik ve Zihnin Esnekliği*, (Çev: Ekrem Berkay Ersöz), Alfa Bilim Yayıncılık, İstanbul 2013.

CHURCHLAND Paul M., Madde *ve Bilinç*, (Çev: Saffet Murat Tura), Alfa Yayınları, İstanbul 2012.

ÇELEBİ Ömer Faruk, "Yapay Zekâ Felsefesi", *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul 2015.

ÇELEBİ Vedat, "Gilbert Ryle'ın Düalizm Eleştirisi ve Kategori Hatası Saptaması", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Sayı: 3, 2015, ss.138-157.

ÇELEBİ Vedat, "John Roger Searle'de Bilinç ve Yönelimsellik", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi),* Sayı: 18, 2014, ss. 15-29.

ÇELİK Sara, *Gilbert Ryle'ın Zihin Kavramı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1993.

DEİKMAN Arthur J., "'Ben'= Farkındalık", (Çev: Mehmet Atalay), *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 16, 2007, ss. 355-367.

DENNET Daniel, *Bilinç Açıklanıyor*, (Çev: Sibel Kibar), Alfa Bilim Yayıncılık, İstanbul 2017.

DENNETT Daniel C., HOFSTADTER Douglas R., *Aklın G'özü Benlik Üzerine Hayaller ve Düşünceler*, (Çev: Füsun Doruker), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2008.

DERBEDER Fazıl, *Platon ve Aristoteles'te Ruh Beden Problemi ve Karşılaştırılması*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2007.

DESCARTES Rene, *Felsefenin İlkeleri*, (Çev: Mehmet Karasan), MEB Yayınevi, İstanbul 1962.

DESCARTES Rene, *Metafizik Üzerine Düşünceler*, (Çev: Çiğdem Dürüşken), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2000.

DESCARTES Rene, *Yöntem Üzerine Konuşmalar*, (Çev: Hasan İlhan), Alter Yayıncılık, Ankara 2013.

DOĞAN Mehtap, "Bilincin Doğasına Yönelik Beş Temel Yaklaşımın Bir Değerlendirmesi", *MetaZihin: Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2018a, ss. 21-55.

DOĞAN Mehtap, "Biyolojik Doğalcılık Ekseninde John Searle ve Zihin-Beden Problemi", *MetaZihin: Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2018b, ss. 69-82.

DOĞAN Mehtap, "İbn Sina Metafiziğinde Nefs-Beden Düalizmi Üzerine Bir Zihin Felsefesi Değerlendirmesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 49, 2018c, ss.161-184.

DORE Fatma, "Güçlü Yapay Zekâya Karşı Çin Odası Argümanı", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: XIV, Sayı: 1, 2012, ss. 23-39.

DURAKOĞLU Abdullah, AY Volkan, "Descartes ve Searle 'de Zihin Problemi", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi),* Sayı: 13, 2012, ss. 187-200.

DÜZGÜNER Sevde, "Ruh-Beden ve İnsan-Aşkın Varlık İlişkisine Yönelik Psikolojik Yaklaşımın Tarihi Serüveni", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 45, 2013, ss.253-284.

GÖDELEK Kamuran, *Zihin Felsefesi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013.

GÜNDAY Şeref, *Zihin Felsefesi,* Asa Kitapevi, Bursa 2003.

KAYA Mustafa, "Aristoteles'in Ruh Anlayışı", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 18, 2014, ss. 91-98.

KOYUNCU Merve, *Çağdaş Zihin Felsefesinde Yapay Zekâ Tartışmaları-Turing Testi ve Yaklaşımları*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2015.

LEİBNİZ G. Wilhelm, *Monadoloji,* (Çev: Suut Kemal Yetkin), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.

NAGEL Thomas, *Zihin ve Evren,* (Çev: Özge Çağlar Aksoy), Jaguar Kitap, İstanbul 2015.

ONUR Ferhat, "J. R. Searle ve Çin Odası Argümanı", *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Sayı: 9(1), 2016, ss. 192-216.

PLATON, *Phaidon: Ruh Üzerine*, (Çev: Nazile Kalaycı), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2012.

REVONSUO Antti, *Bilinç Öznelliğin Bilimi*, (Çev: Selim Değirmenci), Küre Yayınları, İstanbul 2016.

RYLE Gilbert, Zihin *Kavramı*, (Çev: Sara Çelik), Doruk Yayıncılık, İstanbul 2011.

SAYAN Erdinç, "Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi,* sayı:19, 2012, ss. 37-54.

SCHAFFER Jerome A. , *Zihin Felsefesi*, (Çev: Turan Koç), İz Yayıncılık, İstanbul 2015.

SCHAFFER. Jerome A. , *Zihin Felsefesi Açısından Bilinç Ruh ve Ötesi*, (Çev: Turan Koç), İz Yayıncılık, İstanbul 2005.

SEARLE John R., *Akıllar, Beyinler ve Bilim*, (Çev: Kemal Bek), Say Yayınevi, 2005.

SEARLE John R., *Zihin Dil ve Toplum*, (Çev: Alaattin Tural), Litera Yayıncılık, İstanbul 2015.

SEARLE John R., *Zihnin Yeniden Keşfi*, (Çev: Muhittin Macit), Litera Yayıncılık, İstanbul 2014.

SEARLE John, *Bilinç ve Dil*, (Çev: Muhittin Macit, Cüneyt Özpilavcı), Litera Yayıncılık, İstanbul 2016.

SPINOZA, *Ethica*, (Çev: Hilmi Ziya Ülken), Dost Kitapevi Yayınları, Ankara 2011.

SPIRKIN Aleksandr, *Felsefenin Temelleri*, (Çev: Erki Kıroğlu), Yazılama Yayınevi, İstanbul 2016.

SÜZGÜN Eyüp, *John Searle'ün Bilinç Teorisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

TAHÇA Mehmet, *Felsefi Açıdan Yapay Zekâ*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, Muğla, Mayıs 2009.

TASLAMAN Caner, "Bedenin ve Ruhun İki Ayrı Cevher Olup Olmadığına Sorununa Karşı Teolojik Agnostik Tavır", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 33, 2007, ss. 41-68.

TAVAT Banu, "Deneysel Psikoloji Tarihi Çerçevesinde Beden-Zihin Probleminin Çağdaş Psikoloji Ekollerine Etkisi Üzerine Bir Tartışma", *Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Dergisi,* Cilt: 7, Sayı: 26, 1991.

TOPRAKKAYA Arslan, KARAKAYA Emel, "Din-Felsefe İlişkisi Bağlamında Ruh Kavramına İki Farklı Yaklaşım: İslam ve Platon Örneği", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi,* Sayı: 2, 2015, ss. 25-50.

ÜNLÜSOY Abdullah, "Dilsel Anlam Probleminin Searlecü Yaklaşım Bağlamında Performatif Açıdan Değerlendirilmesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, 2014, ss. 63-79.

ZİMMER Robert, *Felsefi Akıl Oyunları*, (Çev. Sema Özgün), Profil Kitap Yayıncılık, İstanbul 2018.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Fatma ÇEKİM
Doğum Yeri	Tuzluca
Doğum Tarihi	01.01.1993

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Fen Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Felsefe

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Özel Kişisel Gelişim Kursu
Görevi/Pozisyonu	Rehber Öğretmen
Tecrübe Süresi	İki yıl

KATILDIĞI

Sertifika Programları	Liderlik. Bireysel Koçluk. Etkili İletişim, Beden Dili ve İmaj Yönetimi. Stres ve Zaman Yönetimi. Kişilik Bozukluklarında Klinik Görünüm ve Görüşme Teknikleri. Takım Çalışması ve Yönetim Becerileri. İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanı. Etkili Konuşma ve Diksiyon. Stratejik Yönetim. Entegre Yönetim Sistemi.

İLETİŞİM

Adres	Iğdır Merkez
E-mail	fatoss7644@gmail.com